

Crnogorski glasnik

GODINA XXI. _ BROJ 132. _ STUDENI-PROSINAC / NOVEMBAR-DECEMBAR _ 2021.

godina

NACIONALNA ZAJEDNICA CRNOGORACA HRVATSKE

Jubilej 20 godina Zajednica Crnogoraca Split

ŠTO JE ŠTO

JUBILEJ

30 godina osnivanja i djelovanja NZCH 4
20 godina od osnivanja i djelovanja
Zajednice Crnogoraca Split 16

Obilježen 13. novembar - Dan oslobođenja Cetinja 18

ŠEDNIK

Šednik četvrtkom 20

NOVOSTI

Program rada i finansijski plan
NZCH za 2022. godinu 22

Održana Skupština Matice crnogorske: Izabran
predsjednik i organi Matice crnogorske 23

KOMENTAR

Kroz sjene prošlosti do izlječenja 25

KULTURA I UMJETNOST

Izložba u galeriji Kristofor Stanković 27

Izložba "Godine prkosa i ponosa" na Cetinju 32

Dodijeljene nagrade "Božidar Milić" za 2021. godinu 35

Diptih za Dostojevskog 37

Oholost, druga riječ za dostojanstvo 40

Inicijativa za izradu skulpture princeze
Ksenije Petrović na Cetinju 42

PRILOG

Petar II. Petrović Njegoš 44

Valtazar Bogišić i Božo Petrović Njegoš - III. 48

CRNOGORSKA TRPEZA

Ukusi Crne Gore 54

Izdavači: NACIONALNA ZAJEDNICA CRNOGORACA HRVATSKE I VIJEĆE CRNOGORSKE NACIONALNE MANJINE GRADA ZAGREBA, Zagreb, Tmjanska c. 35, Tel./Fax: 01/6197 078, 01/6314 264, E-mail: vijececm@net.amis.hr, drustvo.montenegro@zg.ht.hr, Internet adresa: www.vijece-crnogoraca-zagreb.hr

* Za izdavače: Danilo Ivezić i Dušan Mišković * Glavni i odgovorni urednik: Maša Savićević * Redakcija: Milanka Bulatović, Danilo Ivezić, Nikola Čulić, Jovan Abramović, Dušica Malada, Dušan Roganović * Grafička priprema i tisak: Skaner studio d.o.o. * Rukopisi se ne vraćaju * Naklada/Tiraža 1000
Glasilo je, putem Savjeta za nacionalne manjine, financirano iz državnog proračuna RH, putem Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba, iz proračuna Grada Zagreba i putem predstavnice crnogorske nacionalne manjine u Zagrebačkoj županiji iz proračuna Zagrebačke županije. Pozivamo Crnogorce, Crnogorce i sve prijatelje da svojim sugestijama, prijedlozima i priložima pomognu redakciji "Glasnika" na poboljšanju i daljnjem izlaženju lista. Tekstovi nijesu lektorisani te se izvinjavamo autorima i čitaocima.

30 GODINA OSNIVANJA I DJELOVANJA NZCH

Prilog uredila: Maša Savićević

Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske na svečanosti u Lisinskom 21. 12. 2023. obilježila 30 godina djelovanja i rada. Svečanosti u Zagrebu, uz brojne uzvanike i goste, prisustvovali i predsjednik Republike Hrvatske Zoran Milanović i predsjednik Crne Gore Milo Đukanović, sa suradnicima, koji su bili i pokrovitelji ove svečanosti. Predsjednik Crne Gore Milo Đukanović je odlikovao NZCH, ORDENOM CRNOGORSKE ZASTAVE 3. STEPENA, za njeno ukupno djelovanje u protekle tri decenije.

Skromno, dostojanstveno i svečano, kako i priliči jubilej, ali i način rada i djelovanja, Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske obilježila je 30. godišnjicu osnivanja i djelovanja.

Svečanost je održana 21. 12. 2021. u Maloj dvorani Vatroslava Lisinskog, pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske Zorana Milanovića i predsjednika Crne Gore Mila Đukanovića, koji su i osobno, sa svojim suradnicima, bili prisutni.

Svečanosti su prisustvovali i izaslanici predsjednika Hrvatskog Sabora gospodin **Davor Ivo Stier**, izaslanik predsjednika Vlade RH Akademik **Zvonko Kusić**, bivši Predsjednik Hrvatskog Sabora gospodin **Luka Bebić**, otpravnik poslova Ambasade CG u da RH gospodin **Damir Grbović**, izaslanica gradonačelnik Grada Zagreba gospodje **Elizabeta Knorr**, predsjednica Županijske skupštine Zagrebačke županije gospođa **Martina Glasnović**, predsjednik Savjeta za nacionalne manjine gospodin **Aleksandar Tolnauer**, predsjednik Matice crnogorske gospodin **Dragan Radulović**, posebne savjetnice Ministra vanjskih i europskih poslova **Vanda Babić Galić**, predstavnic Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske gospođa **Gloria Božinović**, predstavnic Gradskog ureda za međugradsku i međunarodnu suradnju, ljudska prava i prava nacionalnih manjina gospođe **Ljiljana Klačnja** i **Tanja Horvatin**, predstavnic Hrvatskog građanskog društva CG iz Kotora i Hrvatskog nacionalnog vijeća CG iz Tivta, predstavnic crnogorskih udruga i društava iz

Republike Slovenije, predstavnic udruženja i društava članica NZCH, predstavnic vijeća nacionalnih manjina Grada Zagreba.

Nakon intoniranja prisutnima obratio se **Danilo Ivezić**, predsjednik Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske:

"Dame i gospodo, uvaženi uzvanici i gosti, drage Crnogorke i Crnogorci.

Dozvolite mi da na početku uputim poseban pozdrav: predsjedniku Republike Hrvatske Zoranu Milanoviću i predsjedniku Crne Gore Milu Đukanoviću koji su pokrovitelji ove naše svečanosti i koji su našli vremena biti večeras, sa svojim suradnicima, ovde s nama. Hvala vam.

Poštovani: izaslanice predsjednika Hrvatskog sabora gospodine Stier, izaslanice predsjednika Vlade RH gospodine Kusić, otpravnic poslova Ambasade CG u RH gospodine Grboviću, izaslanice gradonačelnika

Grada Zagreba gospođu Knorr, predsjednice Županijske skupštine Zagrebačke županije gospođu Glasnović, predsjednice Savjeta za nacionalne manjine gospodine Tolnaueru, predsjednice Matice crnogorske gospodine Raduloviću, posebna savjetnice Ministra vanjskih i europskih poslova gospođu Babić Galić, predstavnic Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske gospođu Božinović, predstavnic Gradskog ureda za međugradsku i međunarodnu suradnju, ljudska prava i prava nacionalnih manjine gospođe Klačnja i Horvatin, gospodine Lončar, predstavnic Hrvatskog građanskog društva CG iz Kotora i Hrvatskog nacionalnog vijeća CG iz Tivta, predstavnic crnogorskih udruga i društava iz Republike Slovenije, predstavnic udruženja i društava članica NZCH, predstavnic vijeća nacionalnih manjina Grada Zagreba.

Vaše prisustvo ovom jubileju govori o ugledu koje pripadnici crnogorske zajednice kao pojedinci i kao kolektivitet uživaju u Republici Hrvatskoj i u okruženju. Prije točno 30 godina osnovana je NZCH. Osnivačka skupština je održana 21. 12. '91. u Zagrebu. Osnivačkoj skupštini predsjedavao je prof. Veselin Simović-Aga, a za prvoga predsjednika izabran je publicista Drago Kastratović. Zajednica je registrirana 16.1.'92. rješenjem Ministarstva pravosuđa i uprave Republike Hrvatske i upisana kao udruga građana u registar. Bila je to, među

prvim, primjena, u praksi tek donesenog "Ustavnog zakona o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj". Sve iza toga je, povijest!

Proteklih trideset godina je pričao našim zamislama i ostvarenjima, maštanjima i nadama, uzletima i iskušenjima to je, ustvari, priča o nama samima, kakvi bjesmo i što činjesmo u proteklom periodu. Nemoguće je u ovom današnjem obraćanju pokazati sve u svoj punoći i slojevitosti pojedinačnih i zajedničkih sudbina, ali je ovo prilika da se barem fragmentarno podsjetimo na neke bitne i prijelomne, kao i na one pojedince koji su svojom nesebičnošću i

angažmanom omogućili ovih trideset godina njenog postojanja, neki od njih su danas sa nama, a veliki broj njih nažalost više nije. Prva dekada i prostor djelovanja Nacionalne zajednice određen je ukupnošću tadašnjih odnosa u Republici Hrvatskoj.

Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske je formirana u vremenu koje nije bilo blagonaklono prema Crnogorcima i Crnoj Gori. U najtežim ratnim godinama prve polovice 90-tih godina, Nacionalna zajednica je nosilac brojnih i zapaženih inicijativa, tribina, izdavačkih pothvata, kao trajno svjedočanstvo političke lucidnosti, građanske hrabrosti i poduzetnosti hrvatskih Crnogo-

raca. A na liniji kako afirmacije hrvatske suverenosti, tako i nastojanja da se i Crna Gora izmakne iz opakog hegemonističkog stroja. I danas zadivljuje dosljednost s kojom su Crnogorci u Hrvatskoj, pošteno i mudro, dokazivali opredjeljenje da je njihova humanistička misija da ukupnom djelatnošću pokušaju vratiti izgubljeno povjerenje, izgraditi porušene mostove suradnje dvije države i izvući Crnu Goru iz historijskog bespuća. Od 1999. godine nakon konsolidiranja stanja u NZCH, programskih i organizacionih promjena i izborom novog rukovodstva (prof. dr. Ljubomir Kuljača, a od 2001. dr. sc. Radomir Pavićević) NZCH otvara, jednu od, u svom ukupnom djelovanju, najznačajnijih i po mnogo čemu jedinstvenih i izuzetno uspješnih aktivnosti-internacionalizacija crnogorskog pitanja, temeljena na pravu Crne Gore da bude samostalna i međunarodno priznata država. Nacionalna zajednica kroz Stavove, i Otvorena pisma, u više navrata, upućena na različite adrese od institucija UN, preko EU, Vijeća Europe veleposlanstava u Republici Hrvatskoj, institucija u Republici Crnoj Gori, naglašava potrebu hitnog rješavanja crnogorskog pitanja. Tada je NZCH i iskoračila izvan granica Republike Hrvatske i započela svoje uspješne veze s brojnim društvima crnogorskog podrijetla širom svijeta. U pojedinim slučajevima je ona prerasla u konkretnu programsku suradnju koja je u kontinuitetu do današnjih dana i primjer povezivanja na programima očuvanja kulturnog i nacionalnog identiteta. U isto

vrijeme Nacionalne zajednice pozitivno odgovarana inicijativu za održavanje Prvog kongresa crnogorskih iseljenika u New Yorku listopad '99. Uz aktivno učešće na izradi osnovnih dokumenata. Bili smo inicijatori i glavni suorganizator Drugog svjetskog kongresa crnogorskih iseljenika održanog na Cetinju ukolovožu2000. Ideja nezavisne i međunarodno priznate Crne Gore s formiranjem Pokreta za nezavisnu evropsku Crnu Goru (u čija tijela su bili uključeni naši članovi prof. emeritus Veselin Aga Simović, slikar Dimitrije Popović i književnik Mirko Kovač) dobila je svoje završne oblike, kao i dugogodišnja aktivnost NZCH na internacionalizaciji crnogorskog pitanja i pravu Crne Gore da samostalno odlučuje o svojoj sudbini. Završni čin ovog procesa zbio se na povijesnom referendumu 21. 5. 2006. Vezano uz najnovija zbivanja u Crnoj Gori nakon parlamentarnih izbora od 30. 8. 2020. godine Nacionalna zajednica je jasno i nedvosmisleno izrekla svoj stav: pozdravili smo demokratski iskorak promjenjivosti vlasti na izborima, izrazili nadu da će demokratski iskoraci i reforme biti brzi i vidljivi, izrekli i određenu sumnju u realizaciju istih, a posebno istakli: da nas je dugogodišnje iskustvo "naučilo da imamo povjerenje u razboritost građana Crne Gore, u njihov borbeni demokratski potencijal da se uspješno suprotstave opakim tendencijama da se u ime demokratije razmašu retrogradne snage i regresivni asimilatorski, hegemonistički i kleronacionalistički procesi. Kao i vazda, našu podršku uživaju svi istinski

borci za suverenost Crne Gore, svi koji je demokratski grade i pravno čuvaju, svi koji su ponosni na svoju baštinu i samosvjesno oblikuju svoju budućnost, svi koji znaju... da drugoga čuvaju od sebe, ali da nikada i nikome ne daju svoje, da sačuvaju svoju državu "Dame i gospodo, pokušaću u sažetim cjelinama iznijeti, uz prethodno izrečeno, dostignuća i ključne odrednice, ovih proteklih trideset godina naše male ali ponosne Zajednice:

PRVO-Činjenica je da NZCH funkcioniše kao savez udruženja, bez majorata i naredbodavnosti, s autonomijom u punom značenju te riječi. Vežu nas zajednički motivi, vrijednosti i htijenja, osjećaj obveze očuvanja "crnogorskog bića" u Republici Hrvatskoj ne u suživotu s većinskim stanovništvom već u zajedničkom životu i uvjerenju da mi Crnogorci nijesmo građani drugog reda u hrvatskom društvu, a da naš ugled zavisi prvenstveno od nas samih, od naše volje i pameti da ne samo očuvamo nego i razvijemo vlastito samopoštovanje i prepoznatljivost. Ugled u sredinama življenja mjeri se pojedinačnim ugledom, onim čime su Crnogorci i oni podrijetlom iz Crne Gore prepoznati u svojoj sredini. A prepoznati su kao umjetnici, znanstvenici, sportaši, gospodarstvenici, javni radnici koji su obilježili vrijeme i prostor djelovanja kao njegovi stvaraoci i kreatori. Uz ispriku velikom broju ostalih, spomnuću samo neke: Dušan Vukotić, Dimitrije Popović, Stevan Luketić, Mirko Kovač, Veselin Simović Aga, Veljko Bulajić, Slobodan Đokić, Pavle Spasić, Strahinja Marović, Milka Babović, Dragutin Lalović, Milutin Drljević, i oni ranije spomenuti, kao i generaciju onih koji su rođeni u Republici Hrvatskoj i koji su već sada stekli ugled i međunarodno priznanje kao znanstvenici, sportaši, gospodarstvenici, novinari. Posebno smo ponosni na činjenicu da je veliki broj njih bio sudionicima programskih aktivnosti NZCH, i članovima vijeća crnogorske nacionalne manjine u gradovima i županijama.

4DRUGO-Smisao ukupnog djelovanja i ostvarivanja kulturne autonomije je u kvalitetnijoj integraciji u hrvatsko društvo i državu nasuprot asimilaciji i getoizaciji. U integraciji našeg manjinskog korpusa, prije svega podrazumijevamo kulturu kao našu legitimaciju, odnosno njeno javno afirmiranje u svim sredinama u kojima živimo. Prepoznati smo po kvaliteti i brojnosti programa koje stvaramo u suradnji s partnerima iz Crne Gore. Takav je i Program Kulturne manifestacije-Dani crnogorske kulture, kojim smo, od 2004. kao multidisciplinarni program (s nizom prvorazrednih izložbi, koncerata, kazališnih predstava, filmova-istaknutih crnogorskih autora i mladih neafirmiranih stvarala-

ca), javnosti Republike Hrvatske predstavili veliki broj crnogorskih umjetnika, suvremenu kulturnu scenu Crne Gore ali i karakteristike i obilježja njene tradicionalne kulture. Naši gosti su bili od Voja Stanića, Mihaila Muja Jovičića, Miodrag Šćepanović, do Zlatka Glamočaka, Abaza Dizdarevića, Igora Rakčevića, Rajka Todorovića Todora, Gorana Četkovića i mnogi drugi. S ponosom ističem činjenicu da su ta kulturna događanja postala sastavnim dijelom ukupne kulture sredina življenja, a neka od njih proglašena su najboljim godišnjim kulturnim manifestacijama u Republici Hrvatskoj. Petrovdanski sabor Crnogoraca Hrvatske i Lučindanski susreti svojom kontinuitetom od preko dvadeset godina, govore o trajnosti i kvaliteti. Danima crnogorskog filma i Dokumentarnim filmom u Crnogorskom domu, predstavili smo tradicionalno i suvremeno stvaralaštvo poznatih crnogorskih autora i prikazali preko 150 što igranih što kratkometražnih i dugometražnih dokumentarnih filmova. Crnogorska kinoteka je NZCH dodijelila POVELJU RATKO ĐUROVIĆ, za očuvanje i promociju crnogorske filmske baštine.

Program Izdavačke djelatnost, koja je postala naš zaštitni znak s nekoliko biblioteka (Luča, Plodovi veza, Zelene sveske, Svjedočanstva vremena) i preko devedeset naslova od kojih su neki sam vrh u izdavačke djelatnosti, spomenici vremenu i osobama, u suradnji s renomiranim izdavačima iz Hrvatske-Skaner studijom, Antibarbarusom, Disputom. Biblioteka Luča broji 18 naslova, tu su monografije: Darko Drljević, Zaboravljeni vizionar Dušan Vukotić, ART-retrospektiva Dimitrije Popović, Josip Slade Šilović, i brojni drugi naslovi.

TREĆE-ono što kolokvijalno nazivamo Crnogorci u političkom sustavu Hrvatske ili politička integracija u hrvatsku demokratsku državu. Donošenjem Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina (prije 20 godina) omogućeno je uvođenje nacionalnih manjina u politički sustav (kroz lokalnu samoupravu) što istinski predstavlja novinu i do sada neprimijenjenu praksu u ostvarivanju manjinskih prava. O našoj političkoj integraciji svjedoči i činjenica da već u pet mandata imamo svog predstavnika u Savjetu za nacionalne manjine Republike Hrvatske.

ČETVRTO-godinama gradimo principijelne i plodne veze sa matičnom državom kao važnim osloncem u našem ukupnom djelovanju, kako sa službenim institucijama, tako i s kulturnim i nevladinim udruženjima. U vezama s Crnom Gorom, posebno ističem važnost i plodnost suradnje s Maticom crnogorskom, koja datira od samog početka njenog osnivanja, a rezultira brojnim uspješno realiziranim programima. Ove godine je to

bila izložba 80. godina 13. jula-GODINE PONOSA I PRKOSA, koja je prošla veliki broj gradova u CG i Hrvatskoj. U ovom procesu posebno je važno povezivanje i suradnja naše Zajednice s Hrvatskim građanskim društvom CG iz Kotora i Hrvatskim nacionalnim vijećem CG iz Tivta na građenju mostova suradnje i vraćanja povjerenja dvije države kroz niz projekata. Uz napomenu da ovakva bliska suradnja i međusobno razumijevanje nijesu bili posljedica bitnog poboljšanja međudržavnih odnosa Crne Gore i Hrvatske, nego da su, upravo obrnuto, ove aktivnosti prethodile tom poboljšanju i u mnogočemu ga olakšale. Crna Gora i Hrvatska su potpisnice bilateralnog Sporazuma o zaštiti prava pripadnika crnogorske manjine u RH i hrvatske manjine u CG.

Čestitam ovu godišnjicu i članicama NZCH: Društvu Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb, Nacionalnoj zajednici Crnogoraca Rijeka, Zajednici Crnogoraca Split, Zajednici Crnogoraca Pula, Društvu Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Bujština" Umag, Zajednici Crnogoraca i prijatelja Crne Gore Istarske županije, Društvu Crnogoraca i prijatelja Crne Gore Osječko baranjske županije, Društvu Perojskih Crnogoraca "Peroj 1657" i KUD "Montenegro-Montenegrina" i prijatelja Crne Gore, Beli Manastir. Budite Ponosni na sve ovo ostvareno u proteklih trideset godina, to je vaše djelo! Bez podrške pojedinih institucija Republike Hrvatske sigurno ne bismo imali ovakve impresivne rezultate. Tu prvenstveno mislim na Savjet za nacionalne manjine Republike Hrvatske i njegovog predsjednika, Grad Zagreb i njegovog bivšeg gradonačelnika, Zagrebačku županiju i Ministarstvo kulture RH. I da zaključim, u Uvodniku prvog broja Ljetopisa crnogorskog objavljenog prije skoro dvadeset godina, tadašnji urednik prof. dr. Dragutin Lalović napisao:

"bez svojih Crnogoraca Hrvatska ne bi bila ono što želi biti; bez svoje Hrvatske Crnogorci koji u njoj žive ne bi bili ono što jesu ili mogli biti".

HVALA I ŽIVJELI!

U ime Savjeta za nacionalne manjine RH prisutne je pozdravio predsjednik Savjeta **Aleksandar Tolnauer**:

Poštovani gospodine predsjedniče Milanović,

Poštovani gospodine predsjedniče Đukanović,

Poštovani predsjedniče Nacionalne zajednice Crnogoraca Ivezić,

Poštovane Crnogorke i Crnogorci,

Poštovani i ugledni, časn i vjerni prijatelji Crne Gore, dame i gospodo,

Poštovani, čini mi veliku čast, ugodnu dužnost i veliko zadovoljstvo pozdraviti vas u ime Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske, kao i u svoje osobno ime povodom obilježavanja 30. godišnjice osnivanja i djelovanja Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske.

Obilježavanje godišnjica zasigurno su uvijek prigode u kojima se treba osvrnuti i istaknuti veliki broj događanja, ali preskačući i ispuštajući mnogo toga, oslobođen puke kurtoazije koja zna biti često sadržaj ovakvih obraćanja, dopustite mi da vas vratim i podsjetim na vrijeme osnivanja Nacionalne zajednice Crnogoraca u Hrvatskoj, u vrijeme kada smo svi u ovoj zemlji živjeli od danas do jučer i kad je trebalo skupiti mnogo odlučnosti i hrabrosti putem manjinskog nevladinog civilnog društva početi djelovati konstruktivno u cilju sprečavanja rata i konflikata koji su nas u to doba svakodnevno pratili.

Neosporna je činjenica da je ovih 30 godina djelovanja Nacionalna zajednica Crnogoraca u Hrvatskoj dala ogroman i nemjerljiv doprinos u prevladavanju tog nesretnog ratnog i poratnog vremena u kojem je trebalo iskazati mnogo strpljenja, mudrosti i razumijevanja za prevladavanje političkih, psiholoških, gospodarskih te ljudskih problema, te da se u tim i takvim okolnostima otvori stvarni realni proces integracije crnogorske nacionalne manjine u javni, politički i društveni život Republike Hrvatske.

U tom procesu, neovisno o svim izazovima i poteš-

koćama Nacionalna zajednica Crnogoraca aktivno se uključila u prevladavanje i rješavanje problema koji su u to doba stajali na putu, te bez obzira na njihovu brojnost uspjela uključiti u svoj rad istaknute i priznate crnogorske intelektualce afirmirane u hrvatskom društvu čime je postigla ono što je najbitnije i najvažnije, a to je osim osobne afirmacije, afirmacija Crne Gore i Crnogoraca kao nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj.

No, moramo istaknuti da je Republika Hrvatska usvajanjem manjinske legislative na jednoj od najviših razina stvorila uvjete u priznavanju prava participacije nacionalnih manjina, kako u javnom, tako i u političkom i društvenom životu, kao jedan od ključnih uvjeta za zaštitu manjina u suvremenoj demokraciji.

To je bio put ka izgradnji participativne demokracije u kojoj učešće manjina u odlučivanjima stvara temelj za ostvarivanje vladavine prava, a odnosi se ne samo na odluke koje su usmjerene na te manjine, nego i na odluke od važnosti za cijelo društvo.

I upravo ta činjenica navodi nas i ukazuje da neprestano sa posebnom osjetljivošću razvijamo i razmatramo položaj nacionalnih manjina i njihovih prava, jer nesagledavanjem i nerješavanjem etničkih problema nažalost još uvijek postoje realne opasnosti za stabilnost država.

I upravo ta činjenica, kao i dinamika društvenih kreta-

nja koje čine živ organizam, te se neprestano mijenjaju pokazatelj su važnosti odnosa prema nacionalnim manjinama.

Ono što je najbitnije da smo u Republici Hrvatskoj stvorili otvoreni prostor analize i sagledavanja tih pitanja, kao i rješenja interakcijskog djelovanja različitih obrazaca, ali obrazaca jednakih šansi, bez prešućivanja i poslušnostina ravnopravnoj osnovi, jer poslušnost bez kritike i otpora nije stvorena za čovjeka, već za Boga!

Upravo taj obrazac Nacionalna zajednica Crnogoraca maksimalno je operacionalizirala na najbolji mogući način u svom djelovanju, uključivanjem i oživljavanjem Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, kako putem programa ostvarivanja kulturne autonomije, tako i uključivanjem svojih članova u vijeća i predstavnike nacionalnih manjina, koordinacije vijeća nacionalnih manjina, saveza nacionalnih manjina Republike Hrvatske na lokalnoj, regionalnoj i državnoj razini, čime je u potpunosti ostvarila pretpostavke za artikuliranje i rješavanje svih pitanja od važnosti za crnogorsku nacionalnu manjinu u Republici Hrvatskoj, a istovremeno u mnogome doprinijela u stvaranju pozitivnog ozračja i uvjeta za punu suradnju i razvoju bilateralnih odnosa Republike Hrvatske i Crne Gore.

Poštovane dame i gospodo,

Put u Europu na ovim prostorima još uvijek je u izgradnji, on ne traži samo prilagodbu unutrašnjeg poretka europskim standardima, nego osobito izgradnju dobro susjedskih odnosa, te vrijednosti koje prelaze granice država i okvira tradicionalnih odnosa, što podrazumijeva promjene vezane na odbacivanje isključivosti mržnje i osvete.

I u ovom vremenu obilježenom tektonskim promjenama, takoreći biblijskom vremenu svih vrsta poštosti od pandemija, potresa, poplava, sve te promjene prolazi i Crna Gora u provođenju reformi u izgradnji institucija i jačanju vladavine prava po europskim mjerilima na njenom putu prema europskoj uniji, čime odgovorno doprinosi i europskoj sigurnosti, a u čemu ima veliku ulogu i važnost Zajednica Crnogoraca u Hrvatskoj koja doprinosi, pomaže i svjedoči sposobnosti i mogućnosti oživotvorenja u provođenju europskih vrijednosti.

Moglo bi se još mnogo, mnogo toga reći i istaknuti za ovih 30. godina djelovanja Nacionalne zajednice Crnogoraca, ali mi dopustite da izrazim zahvalnost i iskreno poštovanje Nacionalnoj zajednici Crnogoraca Hrvatske i svim njenim članovima, koji su od prvog dana svog osnivanja dobrovoljno, samozatajno sa puno entuzijazma, u ne baš uvijek lakim okolnostima, uporno

i istrajno radili na promicanju razumijevanja i razvoju demokratskog dijaloga, uvažavajući pri tome Hrvatsku stvarnost i identitet, a ujedno afirmirajući i prezentirajući vlastiti.

Posebno se trebamo prisjetiti i zahvaliti doprinosu kako u razvoju Nacionalne zajednice Crnogoraca u Hrvatskoj, tako i u proglašenju crnogorske države i razvoju odnosa između Crne Gore i Hrvatske, nažalost pokojnih prof.em.dr.sc. Veselina Simovića, pok.dr.sc Radomira Pavičevića, prof. dr. Dragana Lalovića, Veljka Bulajića, Dimitrija Popovića, Milke Babović, Danila Ivezića, Dušana Miškovića, kao i svim članovima Nacionalne zajednice isvim dragim prijateljima iz Crne Gore, koji su svojim dijelima doprinijeli razvoju odnosa između Republike Crne Gore i Republike Hrvatske. Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske će u Savjetu za nacionalne manjine Republike Hrvatske, kao i meni osobno imati uvijek otvorena vrata za svoje konstruktivne prijedloge i programe, dijalog i suradnju.

I na kraju dopustite mi da ovo obraćanje završim riječima kojima sam to učinio na tradicionalnim Lučindanskim susretima 30. listopada ove godine Kralja i Knjaza Nikole I Petrovića Njegoša koji je 1899. godine zapisao na putu za Carigrad "VJERUJEM DA JE

SVIJET DOBAR, UGLAVNOM, A TA ME MISAO PODSTIČE DA SE VESELIM ŽIVOTU, ŠTO NAM OSTAJE AKO NE UZMEMO SVIJET SA NJEGOVE DOBRE STRANE!" U to vjerujem i ja!

ŽIVJELI!

Iz obraćanja predsjednika Crne Gore **Mila Đukanovića** :

"Učinili ste mi veliku čast pozivom da zajedno s predsjednikom Milanovićem budem pokrovitelj i sudionik na svečanostima povodom velikog jubileja –30. godišnjice Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske. Ovo je veliki događaj za Zajednicu, za crnogorska udruženja koja su njeni članovi, ali isto tako i za Crnu Goru i za Hrvatsku.

Čestitajući vam jubilej mogu sa zadovoljstvom konstatovati da ste u protekle tri decenije izgradili čvrste temelje jedne moderne institucije koja će i ubuduće biti snažan oslonac očuvanja i afirmacije suradnje crnogorskog identiteta, i Crne Gore i Hrvatske. Korpus hrvatskih Crnogoraca je po mnogo čemu jedinstven. Nacionalna zajednica Crnogoraca u Hrvatskoj je najorganizovanije i najintelektualnije naše udruženje u inostranstvu. Nakon raspada zajedničke države, Crnogorci u Hrvatskoj, koji su ovdje uglavnom došli zbog sticanja novih znanja na renomiranom Zagrebačkom sveučilištu i drugim visokoobrazovnim hrvatskim školama, u novim političkim i državnim okolnostima, odlučili su da formiraju ovu svoju organizaciju, znajući da se svaka zajednica, i

svaka ideja najbolje čuva i unapređuje unutar institucije. Prihvatili su Hrvatsku kao svoju državu, poštujući volju hrvatskih građana kao izraz njihove legitimne i povišesne utemeljene težnje za samostalnost, priželjkujući da i narod kome pripadaju obnovi državnu nezavisnost. Zajednica je od početka imala jasne stavove o crnogorskom državnom i nacionalnom pitanju i bila jedinstvena u opredjeljenju za građansku, multietničku i evropsku Crnu Goru. Povezala se sa suverenističkim partijama i društvenim antiratnim kulturnim pokretima u Crnoj Gori. Pomagala ih je i finansijski, doprinosila izdavanju knjige PEN Centra i Matice Crnogorske, organizirala naučne skupove o crnogorskom nacionalnom pitanju, i aktivno radila na obavještanju evropske javnosti o prilikama u Crnoj Gori. Želim da izrazim zahvalnost svim pripadnicima NZCH i svim Crnogorcima u Hrvatskoj na nesebičnoj podršci obnovi crnogorske nezavisnosti 2006,

Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske daje poseban doprinos afirmaciji Crne Gore i njene povijesti i kulture u Hrvatskoj i snažno doprinosi jačanju ukupne suradnje između naših prijateljskih naroda i država. Impresivni su rezultati o kojima je govorio predsjednik Ivezić. Vaše djelovanje je uzor svim crnogorskim društvima u inostranstvu, ali od vas mogu da uče i mnogi u zemlji. Ovo je prilika da podsjetimo da je djelovanje NZCH utemeljeno na viševjekovnoj tradiciji crnogorsko-hrvatskih veza, čemu je doprinosilo doseljavanje Crnogoraca na prostoru Hrvatske od davnih vremena. U Ljetopisu popa Dukljanina, najstarijem crnogorskom književno-istorijskom djelu iz 12. vijeka, opisan je sabor u Duvanjskom polju sredinom 8. vijeka na kome su slovenska plemena, a među njima Dukljani i Hrvati, dobili prve državne granice. Ljetopis je pokazatelj istorijske svijesti koja je u vrijeme njegovog nastanka vladala, i zagovarala bliskost južnoslovenskih naroda. Političke, kulturne, ekonomske i druge veze između prostora Crne Gore i Hrvatske bile su snažne i tijekom Srednjeg vijeka. Tada dolazi do prvih migracija o kojima postoje svjedočanstva u našim i inostranim arhivima. Krajem prve polovine 17. vijeka osnovana je i prva crnogorska kolonija na prostoru današnje Hrvatske, crnogorska naseobina u selu Peroj, u Istri. Računa se da je u drugoj polovini 17. vijeka u Istri živjelo oko 2500 crnogorskih doseljenika. I nakon gotovo četiri vijeka naši Perojci i danas čuvaju svoj crnogorski identitet i vezu sa svojom starom domovinom. To je jedinstven istorijski fenomen. Ne vjerujem da je igdje u svijetu jedna mala zajednica pokazala takvu postojanost u očuvanju svog identiteta. Zahvalni smo što su bili pošteđeni od pokušaja asimilacije u sredini u kojoj

su se doselili. Nažalost, registriramo takva nastojanja na drugim adresama, izvan Hrvatske, nakon raspada zajedničke države.

Posebno mjesto u jačanju naših veza pripada periodu 19. vijeka. Crnogorski i hrvatski narod približila je ideja nacionalnog i kulturnog preporoda. Crnogorski vladari imali su svoje iskrene podržavaoce i saradnike u mnogim poznatim Hrvatima. Lični sekretar crnogorskog mitropolita i vladara Petra I, jedne od najmarkantnijih ličnosti velike crnogorske historije, bio je Franjo Vicković Dolčić. I mnogi drugi Hrvati pružili su značajnu podršku crnogorskoj borbi za sticanje i odbranu nezavisnosti. Podsjetiću s kakvim je uvažavanjem pisano o Crnoj Gori i Crnogorcima u Gajevoj "Danici Ilirskoj", odnosno "Danici Horvatskoj, Slavonskoj i Dalmatinskoj". U jednom članku iz 1835. godine piše: "Hrabri Crnogorci obitavaju svečano od Skadra među Albanijom i Hercegovinom u jako brdovitim razvalinama punom planinskom kotaru, koji leži među austrijskim državama i jezerom Bojanom... Cijela Crna Gora je jaka tvrđava, i kako od austrijske tako i od turske strane skoro nepristupljiva. Narod je jedno krepko koljeno slovensko, od koga je Evropa toliko hrabrih, marljivih i vještih i lijepih pukova dobila. Crnogorci su u bregovima svojim uvijek zadržali nezavisnost... Oni stoje pod vladikom koga sami izabiraju, i koji poslije i duhovnu i najveću vlast

ima. Crnogorski jezik je slavo-ilirski. "i koji poslije i duhovnu i političku najveću vlast ima."

Poslije potvrđivanja međunarodnog priznanja Crne Gore na Berlinskom kongresu 1878. mnogi Hrvati, i ljudi sa prostora današnje Hrvatske, značajno su doprinijeli emancipaciji crnogorske države, i pomagali učvršćivanju njenog međunarodnog položaja i ugleda. Biskup Štrosmajer imao je velike zasluge za multikulturalna model društva u Crnoj Gori. Znameniti pravnik Valtar Bogišić je Opštim imovinskim zakonikom stvorio jedan od najznačajnijih pravnih spomenika kod Južnih Slovena. Josip Šilović Slade je svojim velikim djelom moderni urbanističko-arhitektonski pravac toga vremena proširio i na Crnu Goru. Ivan Mažuranić je ovjekovječio jedan događaj iz povijesti Crne Gore i učinio dijelom hrvatske književnosti i kulture...

Nova crnogorsko-hrvatska prožimanja uslijedila su u zajedničkoj jugoslovenskoj državi. Studije na visokim školama u Hrvatskoj, gdje su nakon završetka ostajali da rade, ili na dužnostima u JNA, ili angažirani radi ostvarenja naučnih, umjetničkih ili drugih profesionalnih ambicija -bili su kasnije baza za formiranje doseljeničkih crnogorskih društava. Izrasla je plejada znamenitih Crnogoraca, koji su u Hrvatskoj ostvarili blistave karijere i dostigli zenit u svojim stvaralačkim ambicijama. Mnogi od njih, od kojih neki danas sjede

ovdje s nama, postali su istaknute ličnosti u Hrvatskoj i Jugoslaviji, ali i u evropskim i svjetskim razmjerama. Oni su svojim djelom značajno obogatili ne samo hrvatsku i crnogorsku, već i jugoslovensku i svjetsku kulturnu riznicu.

Kao što Nacionalna zajednica Crnogoraca u Hrvatskoj ima svoje posebno mjesto i ulogu, isto takvu poziciju u Crnoj Gori imaju Hrvatsko nacionalno vijeće i Hrvatsko građansko društvo. I njihova međusobna suradnja i povezanost doprinijeli su bržem ozdravljenju naših odnosa nakon tragičnih iskustava iz 90-tih, što je utrlo put i sve konstruktivnoj dobrosusjedskoj suradnji Crne Gore i Hrvatske. Slogan Hrvatske građanske inicijative na jednom od prethodnih parlamentarnih izbora "Hrvatsko srce za Crnu Goru", predstavlja simbol crnogorsko-hrvatskog prijateljstva, i jedno od najljepših i najznačajnijih priznanja za savremenu crnogorsku državu. Ovo je prilika da izrazim zahvalnost Republici Hrvatskoj na odnosu prema Nacionalnoj zajednici Crnogoraca Hrvatske i Crnogorcima koji u njoj žive. Mi ne zaboravljamo iskreno zalaganje hrvatskog rukovodstva kod međunarodne zajednice uoči referendumu o nezavisnosti prije 15 godina, kao ni kontinuiranu pomoć i podršku Hrvatske za članstvo u NATO-u i u pregovaračkom procesu sa EU. Entuzijazam naših hrvatskih prijatelja da vidi Crnu Goru kao članice Europske unije ne izostaje ni u ovom vremenu, kada je kod nas usporen put ka Europi. Takva podrška i razumijevanje snažan su podstrek za proevropske snage u Crnoj Gori da zemlju još odlučnije povedemo evropskim putem.

Poštovani prijatelji,

U znak priznanja za ukupno djelovanje tijekom protekle tri decenije odlučio sam da odlikuje Nacionalnu zajednicu Crnogoraca Hrvatske Ordenom crnogorske zastave trećeg stepena, kakvim je ranije odlikovan i Hrvatsko građansko društvo u Crnoj Gori. Želim da uspješno predstavite svoju veliku misiju, na dobro vaših članova, na dobro vaše Crne Gore i vaše Hrvatske. Hvala vam na pažnji.

Molim predsjednika Zajednice gospodina Ivezića da primi ovo visoko odlikovanje.

Iz obraćanja predsjednika Republike Hrvatske **Zorana Milanovića** :

"Hvala vam što ste mi omogućili da budem pokrovitelj ovog događaja. Unaprijed se izvinjavam što moj govor neće biti tako strukturiran i pun važnih i točnih podataka kao što je bio govor onih koji su govorili prije mene, pogotovo gospodina Đukanovića i gospodina Ivezića. Jedan švedski ministar je prije nekoliko mje-

seci u stalnim, neprekidnim raspravama o tome šta je to evropski identitet, koje to jesu evropske vrijednosti, koja je švedska kultura i posebnost rekao, valjda u želji da se dopadne svima, da bude prvak u političkoj korektnosti ne trećeg reda nego prvog reda, da li zato što tako misli ili iz straha da ustvari ne postoji švedski identitet, šta je to švedski identitet, šta je to švedska kultura. Zanimljivo, kada su Crnogorci u pitanju, iz moje perspektive zagrebačkog Hrvata koji je porijeklom sa juga ili sa sjevernog Jadrana, ono što Crnogorce resi kao naciju, kao dobrovoljnu zajednicu prostora, kulture i sjećanja je upravo identitet. Taj identitet je u meni kao u nekome tko sa tim krajem i sa tim prostorom nema baš nikakve veze, mada moje prezime se nalazi vjerojatno gore i u Kučima i u Piperima, i u Beranama, vrlo rijetko se nalazi među sedam plemena crnogorskih brda, znam ih sve. Taj identitet je nešto toliko posebno, osobito, jedinstveno i neiskorjenjivo da delikatno stanje u kojem se vaša država nalazi, a nalazi se, naprosto ni na koji način po meni ne ugrožava postojanost jedne ideje i jednog puta koji je neminovno, nezaustavljivo evropski. EU vas trenutno ignorira. Mi imamo iskustvo, imali smo znanja, upornosti ali i sreće, sreća je bitan faktor u uspjehu, u svakom poslu, u svakom nastojanju. Imat ćete našu, moju podršku, vjerujem podršku hrvatske Vlade da se taj proces završi što je moguće prije jer je vaša zemlja zrela za to, ona je postigla ogroman napredak u posljednjih dvadeset godina, on je onima koji se ne sjećaju onog vremena skoro pa nejasan. U

administrativnom kapacitetu, u školovanju ljudi koji vode glavne državne poslove, naravno uz sve ono što još treba napraviti, koji je ikad završio svoj razvoj, koje je to društvo dostiglo neku optimalnu tačku nakon što više nema dalje, lijevo ili desno, Crnoj Gori je mjesto u EU. Crna Gora je u NATO-u, i dobro je da je u NATO-u. To se ovih dana i nedjeljom pokušava obezvrijediti, kompromitirati a ja vrlo dobro znam o čemu se radi i o čemu govorim, i naprosto želim da ta jedna delikatna situacija ne ugrožava stabilnost Crne Gore. Vi ste susjedi. Ja imam razumijevanja i za sentiment onih koji su pripadnici vaše zajednice, možda i vaša braća i sestre, možda pripadnici istih bratstava, plemena koji se osjećaju drugačije, koji svoju perspektivu vide sjeveroistočno, to je politička i društvena činjenica, to se ognjem i mačem ugušiti ne može, i ne treba. Razgovor, dogovor, nagovaranje, smisao i pažnja prema nijansi i detalju, nešto što je u ovoj krizi oko covid-a toliko izgubljeno, i sve se prikazuje crno bijelo, to je ono što ja želim modernoj, lijepoj i po svemu posebno Crnoj Gori. Zemlji i narodu kojem je u enciklopediji Jugoslavije koja je izlazila 70-ih i početkom 80-ih, a bogami dalje od slova M što bi se reklo nije dodojavila jer se država raspala, bio je jedan poseban separat o Crnogorcima, poseban umetak u enciklopediji pod slovom C koji sam kao srednjoškolac, gimnazijalac sa nevjerovatnim žarom, čuđenjem i misterijom čitao i pitao se tko su ti ljudi. Kontakt je bio jedino preko filma gospodina Veljka Bulajića o Šćepanu Malom, lažnom caru, Čovjeka kojeg treba ubiti, sve drugo je za mene bila mistika i magla. Toliko godina kasnije, ja sam sretan da u našem društvu ima toliko Crnogorki i Crnogoraca koje ja, iskreno govoreći, a da me ne shvatite pogrešno, ne doživljam kao manjinu. Posebna je to zajednica, ona nije autohtona na onaj način na koji to recimo jesu neke druge zajednice, srpska

zajednica, italijanska zajednica, ali ti su ljudi dio našeg prostora, naših gradova, oni su ovdje došli dati sve, nešto uzeti za sebe-znanje, iskustvo. Njihov doprinos hrvatskom društvu, kulturi, ekonomiji, poduzetništvu, umjetnosti je velik za jedan tako mali narod kao što su Crnogorci, iznimno velik.

Želim vam još puno sretnih godišnjica. Želim da vaša država napreduje, jer ostvarili ste državu. Neizrecivo je koliko je to značilo Hrvatima u njihovoj historiji. Čuvajte svoju kulturu i identitet, ona je evropska. Ona je isto tako istočno-kršćanska, ona je pravoslavna, jer bez toga Gorski vijenac ne postoji, to je naprosto tijelo bez glave. Ona je i sekularna i moderna. Sve to skupa je danas evropska Crna Gora, i kada budete ulazili u

Evropu gledajte šta su to evropske vrijednosti ali nemajte zabluda, nisu iste. Vrijednosti briselske demokratije su vrijednosti s kojima se čovjek u procesu pregovora može usuglasiti, međutim onoga trena kada oni preuzmu i kada se počnu nametati oko nacionalnih vrijednosti, vrijednosti tradicije, ovakvima ili onakvima, sekularnim ili vjerskim, i kada budete ulazili u Evropu gledajte šta su to evropske vrijednosti ali nemajte zabluda, nisu iste.

Dragi prijatelji,

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Doprinosi Gorskog vijenca hrvatskoj kulturi, barem onoj kulturi kojoj ja pripadam, njenoj epici, etosu, patosu i logosu nije beznačajan. Trudio sam se stalno i nikako nije uspio naučiti prvih desetak stihova, teško je, jezik je star, ali za kraj vam želim da skupite snagu i naravno, ne doslovno kako kaže završetak Gorskog vijenca nego figurativno, da se borite u skladu sa onim "Boj ne bije svijetlo oružje, već ga bije srce u junaka", ili kako je to otprilike napisao Njegoš: "Mrtvu glavu ne diže iz groba ni prekova bistra džeferdara, nek'je tvoja glava na ramenima ti ćeš pušku drugu nabaviti a u ruke Mandušića Vuka biće svaka puška ubojita".

Da je vječna Crna Gora!"

Nastup **Dušanke Belada** je bio po ocjeni svih prisutnih, poseban doživljaj. Upravo je to bio pečat ovoj priči o trideset godina Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske. Potvrda osnovne odrednice da je kultura osnovna odrednica djelovanja i rada NZCH.

PROGRAM:

Noć skuplja vijeka- Mirko Roganović

Jedno jutro u svitanje zore - Božidar Ivanišević

Pod onim gorom zelenom - crnogorska izvorna

Poljem se vija - crnogorska izvorna

Još ne sviće rujna zora - crnogorska izvorna

Galeb i ja - Oliver Dragojević

To je ono što me čini sretnom - Josipa Lisa

Zamislite - John Lennon

Il tuo mondo - Claudio Vila

Bokeljska noć - Vice Vukov

Uspavanka - Dušanka Belada

Kroz program obilježavanja jubileja vodila nas je **MILANKA BULATOVIĆ**

20 GODINA OD OSNIVANJA I DJELOVANJA ZAJEDNICE CRNOGORACA SPLIT

Tekst: Ljubica Katić

Zajednica Crnogoraca-Split 20-godišnjicu osnivanja i djelovanja obilježila je na svečani način uz prigodan program.

Program je predstavila i vodila Milica Radojičić-Mikulić i pozvala prisutne predstavnike grada i županije da se obrate prisutnima.

Viša savjetnica Grada Splita Marina Kuzmanić Petreš pozdravila je prisutne i izrazila zadovoljstvo

s izuzetno dobrom suradnjom s ZCS, uručivši sadašnjoj predsjednici Dušici Mijušković-Maladi staklenu figuru Grada Splita.

Suosnivač zajednice i višegodišnji predsjednik Borivoje Stevović upoznao je prisutne s dosadašnjim radom zajednice.

Istaknuo je da se upravo dovršava izdavanje Monografije zajednice od 2001g. - 2021g

u kojoj će se objediniti sva kulturna i druga događanja značajna za prezentaciju Crne Gore.

Za doprinos radu ZCS predsjednica je uručila priznanje Borivoju Stevoviću kao i zahvalnice

dugodišnjim aktivnim članovima, Milevi Krnić, Slobodanki Vidjak, Damiru Vidjaku, Slobodanu Mračeviću, Miroljubu Starčeviću, Ljiljani Dajak i Dušici Mijušković-Malada.

Zbor ZCS "Crnogorske zore" pratio je program najljepšim crnogorskim pjesmama.

Gosti iz Crne Gore glumac CNP Slobodan Marunović uz pratnju profesora gitare dr. Rade Amanović izveli su scenski performans "Noć skuplja vijeka" uz poetsko muzički kolaž dramaturški sastavljen od kapitalnih, poetskih lirskih i epskih monologa (Gorski vijećnik, Potonja ura Njegoševa

Noć skuplja vijeka, Pisma s Grahovca) i ostalih najznačajnijih crnogorskih pjesnika od Petra II Petrovića Njegoša do današnjih dana.

Publika je bila oduševljena njihovim nastupom što je nagradila dugotrajnim aplauzom.

Cijeli događaj je zabilježen na Radio Split u emisiji "Manjinski mozaik".

OBILJEŽEN 13. NOVEMBAR DAN OSLOBOĐENJA CETINJA

Svečanom sjednicom Skupštine Prijestonice u kristalnoj dvorani Vladinog doma obilježen je 13. novembar Dan oslobođenja Cetinja.

Prisutne su prigodnim besjedama pozdravili predsjednica Skupštine Dejana Dizdar i gradonačelnik mr Aleksandar Kaščelan, uručene su studentske nagrade, medalja za humanitarni rad i doprinos razvoju lokalne zajednice, a položen je i vijenac na spomenik palim borcima ispred Vlaške crkve

-Cetinje i cijela Crna Gora danas su na raskrsnici zbog falšnog preispitivanja istorije, kojim se pokušavaju izjednačiti žrtve i zločinci, antifašisti i fašisti, ocijenio je gradonačelnik Aleksandar Kaščelan na svečanoj sjednici Skupštine Prijestonice Cetinje, koja je organizovana povodom 13. novembra Dana oslobođenja grada.

Kaščelan smatra da je teško je ostati imun na nagli zakret udesno znatnog dijela crnogorskog društva, a ne upitati se "kako smo to dozvolili, šta smo to previdjeli, gdje smo pogriješili".

"Antifašizam nema alternativu, jer je njegova suština sadržana u osnovnom sistemu civilizacijskih vrijednosti, u kojem se poštuje sloboda i izbor svakoga čovjeka, gdje nacionalni, etnički, vjerski i dugi osjećaji pripadaju isključivo privatnoj sferi. Gdje je ime simbol u komunikaciji, a ne znak za satiranje i uništenje", kazao je Kaščelan.

Prema njegovim riječima, Crna Gora, ona građanska

i osviještena, ne smije dozvoliti da se zaustavi "točak napretka i da se vrati u tamu, u kojem je bila sluškinja u spostvenom domu".

"Ne smiju se više nikada ponoviti scene s početka septembra ove godine, kada se crnogorska prijestonica gušila u suzavcu i dimnim bombama, jer su se građani drznuli da iskažu bunt protiv kršenja ustava i osnovnih ljudskih prava, protiv odluke izvršne vlasti da primat da jednoj vjerskoj zajednici", naveo je gradonačelnik.

On je pojasnio da se ne može u sekularnoj državi sa instanci vlasti, ma koja većina da je konstituiše, nametati religijski radikalizam, niti vjerski lideri i učenja.

"Ne može se primjenom pravnog nasilja i moći otimati imovina, niti preuzimati ingerencije drugih grana vlasti. Ne može se tražiti od Crnogoraca da budu manjina u svojoj državi, niti da pristanu na romansiranje sopstvene istorije ili na njen izvoz kada se ukaže potreba da se istakne važnost zavojevača i osvajača...", kazao je Kaščelan.

On je ocijenio da je "teško breme" na svakom građaninu Crne Gore, bez obzira kojem ideološkom i nacionalnom korpusu da pripada ili kojem bogu da se moli.

"Mi koji smo rođeni u Crnoj Gori, ne smijemo dozvoliti da budemo dio tuđe agende, jer nas boli nesreća našeg komšije bio on Crnogorac, Srbin, Hrvat, Bošnjak, Albanac, Musliman ili Rom. Ne smijemo dozvoliti da nas ovo akutno stanje podjela parališe do mjere da reagujemo samo kada pretrpimo lični gubitak i kada je već kasno", upozorio je Kaščelan.

On je istakao da svi moramo dati doprinos da se sačuva gađanski koncept države Crne Gore i nastavi njen evroatlanski put.

Kaščelan je naveo da ovogodišnji praznik oslobođenja Cetinje obilježava u godini jubileja – 80 je godina od ustanka crnogorskog naroda u Drugom svjetskom ratu u kojem su, rame uz rame, sa drugim građanima Crne Gore, regiona, Evrope i svijeta, svoj značajan doprinos dali i Cetinjani i Cetinjanke.

"Mojim sugrađanima i sugrađankama čestitam ovaj

važan praznik našeg grada i odajem poštu svim njegovim sinovima i kćerima koji su položili život boreći se za slobodu, za pravo i čast Crne Gore", rekao je gradonačelnik.

Kaščelan je na sjednici predstavio rezultate u radu lokalne uprave između dva praznika, navodeći da je gradski budžet za prvih 10 mjeseci realizovan u iznosu od gotovo 85%, a nastavljena je i konsolidacija javnih finansija.

"U posljednje tri godine zaduženje Prijestonice smanjeno je za oko tri miliona eura, prijevremno su vraćena dva kredita, a imovina je uvećana za 3,6 miliona eura. U mandatu ove lokalne uprave po osnovu Zakona o Prijestonici u Cetinje je uloženo više od 20 miliona eura", rekao je on, navodeći da je dobra realizacija i Programa razvoja za 2021. godinu.

Predsjednica Skupštine Prijestonice Dejana Dizdar ocijenila je da Dan oslobođenja podsjeća na slobodarski duh Cetinja, na 49 Cetinjana koji su proglašeni za narodne heroje, na multikulturalnost, istorijski značaj, snagu i kontinuitet crnogorskog društva u borbi protiv fašizma.

"Današnjom sjednicom odajemo počast onima koji su živjeli za ideju i za nju dali živote, a koji su nas učinili ponosnim – da ih se sjećamo sa poštovanjem, jer su nam ostavili u zavjet čuvanje tekovina na kojima počivaju antifašizam i borba protiv nacionalizma", navela je ona.

Predsjednica Dizdar kazala je da je Skupština Prijestonice u prethodnoj godini održala sedam sjednica,

usvojila 106 akata, a od odluka koje su izazvale najveću zainteresovanost odbornika izdvojila je one koje su se odnosile na socijalno stanovanje, podsticaje privredi i građanima, na strateška dokumenta iz oblasti kulture, zaštite životne sredine i omladinske politike.

Poseban značaj, kako je dodala, imale su inicijative građana, a naročito ona koja se odnosila na svojinu Cetinjskog manastira, na koju je lokalni parlament odgovorio pozitivno, u skladu sa svojim nadležnostima.

"Ona nam je pokazala da kao društvo trebamo širi dijalog i suštinsko suočavanje sa podjelama, iskreno razumijevanje jedni drugih i prihvatanje prava drugoga na različitost, dostojanstvo, sigurnost, nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta, slobodu mirnog okupljanja i slobodu vjeroispovijesti", kazala je Dizdar.

Na svečanoj Sjednici ove godine prvi put je dodjeljena medalja za humanitarni rad i doprinos razvoju lokalne zajednice crnogorskom iseljeniku Blažu Sredanoviću.

Uručene su i studentske nagrade Iliji Zekoviću, Moniki Vujisić, Ivani Dendić, Mariji Mrdonović, Nikoleti Ivanović, Nataši Vukićević i Kseniji Borozan.

Povodom Dana oslobođenja gradonačelnik Aleksandar Kaščelan, predsjednica Skupštine Dejana Dizdar i predstavnik Udruženja boraca Narodno – oslobodilačkog rata i antifašista Cetinja Radivoje Vujović položili su, u znak poštovanja prema herojima NOB-a i antifašističke borbe, vijenac na spomen kosturnicu. Vijenac je položen i na spomenik palim borcima ispred Vlaške crkve.

ŠEDNIK ČETVRTKOM

Uredila: Maša Savićević

Gost trećeg po redu Šednika četvrtkom u novoj sezoni je Anđa Backović, psihološkinja.

Poznata crnogorska psihološkinja Anđa Backović autor je i koautor većeg broja udžbenika psihologije, zdravih stilova života i priručnika za nastavnike. Upravljala je projektima na prevenciji narkomanije, poboljšanja kvaliteta obrazovanja, jačanja uloge škole u razvijanju vrijednosti i vrlina učenika, prevencije stresa kod djece i odraslih i dr. Autorica je knjige Narkomanija namijenjene mladima, napisane u obliku pitanja i odgovora. Bila je stručni saradnik i pomoćnik direktora Zavoda za školstvo i saradnik na Medicinskom institutu u Podgorici.

Backović se kao gost "Šednika četvrtkom" u Matici crnogorskoj, koji moderira novinarka Tanja Pavićević, osvrnula na uticaj korona virusa na naše mentalno zdravlje, političku krizu koja "drma" državu, ali i uticaj crkve.

Izjavu premijera Zdravka Krivokapića da se neće vakcinisati jer ima dovoljan broj antitijela, Backović vidi kao spornu, jer ni u jednom trenutku nije otkrio ko ga savjetuje da se ne imunizuje.

"Nije pravedno slati ovakvu poruku i lider tog nivoa ne smije na taj način da se obraća javnosti u ovako alarmantnoj zdravstvenoj situaciji", kategorična je Backović.

Smatra da Krivokapićeve poruke mogu da izazovu "pristrasnost u zaključivanju", a to su, kako objašnjava, netačni zaključci.

"Zbog takvih poruka smo počeli da oguglavamo na smrt jer su ljudi označeni brojkama. U informativnim emisijama novinari istim glasom saopštavaju brojke koje su uznemirujuće. Poruka premijera da ne treba dramatiizovati i da broj o preminulima od korona virusa nije tačan, je provokativna i nije tačna. Premijer u nastupima drži do osjećajnosti i kao da šalje emocije vjernom i dobrom narodu, ali ovo što kaže je lišeno empatije i političke korektnosti", kategorična je Backović.

Bez emocija

Na konstataciju Pavićević da ministarka zdravlja Jelena Borovinić-Bojović ne pokazuje emocije kada govori ne

samo o umrlima, već i o cjelokupnoj situaciji sa korona virusom koja je jako loša, Backović ističe da neverbalni govor pokazuje više od riječi.

"Mislim da političari nijesu baš svjesni toga, a možda im to ne predočavaju stručnjaci koji ih uče kako da komuniciraju sa građanima", kazala je Backović.

Pavićević se osvrnula i na sahranu mitropolita SPC u Crnoj Gori Amfilohija Radovića i istakla da je upravo ova vlada dozvolila da kovčeg bude otvoren i da djeca ljube mrtvacu, što je nedopustivo u momentu kad je pandemija bila u jeku. Backović je rekla da je bila deprimirana zbog čitave te situacije i ponašanja i političara i građana.

"Svi su se neodgovorno ponijeli. Scene sa djecom su bile strašne. Ako se prisjetimo i ustoličenja koje se nedavno desilo, stalno čujemo tu riječ "dostojan", a da li je cijela situacija i atmosfera bila dostojna", upitala je Backović.

Psihološkinja je komentarisala i odnos Vlade prema činjenici da smo prvi po broju inficiranih od korona virusa i četvrti po broju smrtnosti.

"Situacija je vrlo siva. Ne vidim da smo kao stanovnici ove države solidarni. Nalazimo pukotine i dijelimo se. Upečatljivo je ponašanje našeg rukovodstva i to kako se upravlja krizom i kakve se poruke šalju", kazala je Backović.

Jezive poruke

Ona je istakla da se kriza zbog korona virusa osjetila na svim poljima, a najviše je pogodila djecu koja su se otuđila, učila onlajn i bez kontakta sa drugarima.

"Mentalno zdravlje mladih ljudi će biti ugroženo pa će im trebati više savjetodavnih usluga. Kultura za mlade mora da se podigne i da im se da mogućnosti da se izraze. Sve što raste i nije doživjelo da se potpuno razvije mnogo je osjetljivije na bilo koje oštećenje. Tako da su djeca, adolescenti i mladi osjetljivi na neočekivane udare", istakla je Backović.

Prókomentarisala je i političku krizu koja je u jeku i

rekla da je previše mržnje, bijesa, cinizma i zlobe i da to ne sluti na dobro.

"Jezive su mi poruke koje djeca slušaju, a ponašamo se kao da gubimo zdrav razum. Vidljiva je dozvola za agresiju i to me podsjetilo na devedesete. Tada je normalno bilo da svi radimo šta hoćemo i prokuljala agresija nas je gurnula u rat. Ne kažem da će se to desiti, ali moramo da smirimo strasti", poručila je Backović.

Osvrnula se na izjavu bivšeg ministra pravde, ljudskih i manjinskih prava Vladimira Leposavića koji je negirao genocid u Srebrenici i kazala da je to prije svega opasno.

"Opasno je jer se negira istina i stvara se misaona operacija da lažemo sami sebe i neistinu prihvatamo kao istinu", istakla je Backović.

Vjeruje da Crna Gora ipak može da ide naprijed kao sekularna država te da nam treba politička elita koja će nas ka tom cilju voditi.

Urušavanje vrijednosti je vrsta političkog zločina

Urušavanje vrijednosti koje crnogorski narod njeguje vrsta je psihološkog zločina, smatra Backović.

"Vrijednosti su ono što pokreće ljudsku misao, osjećanje i djelovanje. Ako čovjeku pokušate da urušite vrijednosti to je jedna vrsta psihološkog zločina, jer je to suština ljudskog identiteta. Ko sam ja? To je pitanje koje postavljamo cijelog života. U šta ja vjerujem, šta ja hoću, to je pitanje identiteta, a vrijednosti su srž toga", rekla je Backović.

Navela je da je identitet zdrav ako se temelji na demokratskim vrijednostima, a koje ne moraju da imaju nikakve veze sa konkretnom političkom strukturom.

"Ubijanje prava grupe ljudi da se osjećaju na jedan ili drugi način je ekstremistički i agresivno. Kad neko pokuša da vam uzme to da ste na primjer Crnogorac, u vama se nešto buni", ističe Backović.

Škola treba da pokaže kako se misli, a ne kako se vjeruje

"Razumijem potrebu da ljudi hoće da vjeruju i da djecu vaspitavaju u duhu religije kojoj pripadaju, ali za mene to ne treba da bude dio iskustva učenja ili osjećanja koja se smještaju u škole", rekla je psihološkinja Anđa Backović komentarišući izjavu ministarke prosvjete, nauke, kulture i sporta Vesne Bratić da će uvesti vjeronauku u škole nakon potpisivanja temeljnog ugovora.

U toj situaciji, prema riječima Backović, moramo imati pošten i stručan dijalog.

"Ne spadam u ljude koji imaju konačan stav o tome, ali pođimo od činjenice da svo obrazovanje treba da ima sveobuhvatan razvoj djeteta i njegovu pripremu za život. To podrazumijeva saznanji, emocionalni i socijalni razvoj. Mladom čovjeku moramo da otvorimo sve prozore, da o svemu promišlja, da ima zdravu skepsu i kritičko mišljenje. Kad pomislim na vjeronauku, ja ne vidim da to može biti tako", pojasnila je Backović.

Škola, kako smatra, "treba da pokaže kako se zdravo i kritički misli, a ne kako se vjeruje".

PROGRAM RADA I FINANCIJSKI PLAN NZCH ZA 2022. GODINU

Sa sjednice Skupštine Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske koja je održana 15. 12. 2021. godine elektronski.

Jendoglasnom odlukom usvojen je Financijski plan NZCH za 2022. godinu:

Od prihoda planirano je 730.000 kn od donacija iz proračuna i 27.000 kn od povezanih neprofitnih organizacija, u ukupnom iznosu od 757.000 kn.

Planirani rashodi za 2022. godinu su:

Rashodi za radnike	118.674 kn
• Plaće	99.604 kn
• Ostali rashodi za radnike	3.000 kn
• Doprinosi na plaće	16.070 kn
Materijalni rashodi	273.526 kn
• Rashodi za usluge	258.526 kn
• Rashodi za materijal i energiju	15.000 kn
Financijski rashodi - ostali financijski rashodi	1.800 kn
Tekuće donacije - prijenos udrugama članicama NZCH	363.00 kn
UKUPNO RASHODI	757.000 kn
UKUPNO ZA POKRIĆE	757.000 KN
(PRIHODI + VIŠAK) - (RASHODI + MANJAK)	0,00 kn

Na sjednici je donesena Odluka o usvajanju Programa rada NZCH za 2022.:

Programsku aktivnost za 2022. planira realizirati u okviru 4 CJELINE:

INFORMIRANJE; IZDAVAŠTVO; KULTURNI AMATERIZAM i KULTURNE MANIFESTACIJE.

1. INFORMIRANJE:

CRNOGORSKI GLASNIK

Sukladno dosadašnjoj praksi izlaženja Crnogorskog glasnika i u 2021., koji izlazi kao dvomjesečnik u

formatu A4 (korice u boji), sa zadatkom prenošenja informacija o ukupnim aktivnostima, zbivanjima i djelovanju crnogorskog korpusa u Republici Hrvatskoj, planirano je ŠEST BROJEVA s brojem stranica između 52- 64. Obveza Glavnog i odgovornog urednika (Maša Savićević) je osigurati kontinuitet u izlaženju s primjerenim i sadržajnim informacijama na stranicama Glasnika kao i raznovrsnost informacija i zastupljenost događanja iz svih sredina u kojima djeluju članice NZCH. Sredstva za njegovo financiranje se u najvećem dijelu osiguravaju preko Savjeta za nacionalne manjine RH. Dio sredstava je planiran preko Vijeća i Predstavnik crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba i Zagrebačke županije.

2. IZDAVAŠTVO:

U 2022. u planu izdavaštva predviđeno je tiskanje pet knjiga autora:

Lidija Vukčević; Goran Sekulović, Sava Bogdanović, Božidar Šekularac i Bojan Kovačević (biblioteka LUČA) . Planirana sredstva financirana su od strane Savjeta za nacionalne manjine.

3. KULTURNE MANIFESTACIJE- DANI CRNOGORSKE KULTURE

• Obilježavanje 170 GODINA proglašenja knjaževine Crne Gore i Danila I. za knjaza Izložba:

Ukoliko bude u funkciji Muzej Mimara, alternativa Crnogorski dom studeni 2022.- Mogućnost izlaganja u ostalim gradovima -udruženjima članicama NZCH.

Planirana sredstva od strane Savjeta za nacionalne manjine.

• Izložba fotografija iz vremena knjaževine Crne Gore – 9 panoa 150cmx100cm (na ceradi) – 60 fotografija

Crnogorski dom svibnja 2022. - Mogućnost izlaganja u ostalim gradovima -udruženjima članicama NZCH.

Planirana su sredstva od strane Savjeta za nacio-

nalne manjine.

• 60-ta godišnjica OSKARA – Dušana Vukotića – Manifestacija u suradnji sa Bokun festivalom iz Rovinja

Rovinj rujan 2022.

Planirani troškovi su od strane Savjeta za nacionalne manjine RH.

• DOKUMENTARNI FILM u suradnji sa Crnogorskom kinotekom – Tvrđava BOKA- režisera Danila Vujačić, scenarist Petar Popadić

Dokumentarni film se bavi temom fortifikacija u zalivu Boka Kotorska nastalih u periodu austrougarske vladavine nad tim prostorom.

Crnogorski dom rujan 2022. - Mogućnost izlaganja u ostalim gradovima -udruženjima članicama NZCH.

Planirani troškovi financirani su od strane Savjeta za nacionalne manjine RH.

4. CJELINA KULTURNI AMATERIZAM i ostali programi vezani uz KULTURNE MANIFESTACIJE su u okviru programskih aktivnosti članica NZCH i sastavni dio je njihovog programa za 2022. godinu.

Većinom glasova svih delegata kupština NZCH je usvojila i Financijski izvještaj Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske za 2020. godinu

ODRŽANA SKUPŠTINA MATICE CRNOGORSKE: IZABRAN PREDŠEDNIK I ORGANI MATICE CRNOGORSKE

Maticacrnogorska u subotu, 11. decembra održala je redovnu Skupštinu. O radu Matice crnogorske između dvije Skupštine izvještaje su podnijeli Ivan Ivanović, generalni sekretar i Veselin Popović predsjednik Nadzornog odbora. Matica crnogorska je u proteklom periodu radi aktivnosti prilagodila novim uslovima, opterećenim prije svega pandemijom i mjerama koje su ograničavale mogućnosti za realizaciju programa. Nemanje izazova nametnula je i aktuelna ekonomska, politička i društvena kriza. U proteklih dvadesetak mjeseci objavljeno je šesnaest knjiga, osam brojeva časopisa *Matica*, bibliografija časopisa *Matica 2000–2020*, dva *Godišnjaka* i katalog za izložbu *Godine prkosa i ponosa –80 godina 13. jula 1941–2021*. U istom periodu realizovano je 59 promocija, tribina, izložbi i 8 akcija kojima su izdanja Matice poklonjena crnogorskim bibliotekama. Na Tribini Matice crnogorske *Šednik četvrtkom*, učestvovalo je šesnaest istaknutih intelektualaca, naučnih i kulturnih poslenika koji su govorili o aktuelnim dešavanjima i problemima sa kojima se suočava crnogorsko društvo i kultura.

Uprkos ograničenjima i otežanoj komunikaciji izazva-

nih pandemijom nastavljene su aktivnosti u susjednim zemljama. U saradnji sa organizacijama naših iseljenika u Albaniji, Hrvatskoj i Makedoniji organizovano je desetak programa. Aktivnosti u okruženju, u svjetlu sve veće asimilacije i gubljenja nacionalnog osjećaja, izraženije u svakoj novoj generaciji, smatramo važnim i neophodnim.

Matica crnogorska je i na međunarodnom planu imala dinamičnu saradnju. Završeni su ranije započeti projekti, ali su postignuti i novi dogovori i potpisani ugovori za njihovu realizaciju. Nastavljena je saradnja sa institucijama kulture i nauke u Bugarskoj. Početkom 2021. godine sa Nacionalnom bibliotekom Bugarske "Sv. Ćirilo i Metodije" u Sofiji potpisan je ugovor o digitalizaciji i suizdavaštvu fototipskog izdanja najreprezentativnije knjige Božidara Vukovića Podgoričanina *Prazničnog mineja iz 1538. godine*, a koji se nalazi u njihovom posjedu.

Ovim izdanjem iz štamparije Božidara Vukovića i prvim fototipskim izdanjem jedne njegove knjige uopšte, bi nakon objavljivanja *Psaltira Đurđa Crnojevića (1494)* zaokružili bavljenje crnogorskim ćirilskim štamparstvom 15. i 16. vijeka.

Uspostavljena je bliža saradnja sa Makedonskom akademijom nauka i umjetnosti i 21. maja ove godine u Skoplju je potpisan memorandum o saradnji. Dogovoreni su i konkretni projekti koji će biti zajednički realizovani. Jedan od njih je studija istaknutog makedonskog naučnika prof. dr Ilije Veleva *Makedonija i Crna Gora: kulturnoistorijski i književnostvaralački kontekst* koja će uskoro izaći iz štampe.

Cijeneći da se Crna Gora nalazi u najvećoj društvenoj krizi nakon one iz devedesetih godina 20. vijeka, Matica crnogorska je kontinuirano istupala javnim saopštenjima, reagujući na aktuelne društvene probleme. Oglasili smo se u petnaest navrata ukazujući na dešavanja i procese koji prijete da dekonstruišu i dovedu u pitanje opstanak crnogorskog društva i ugroze temelje države Crne Gore.

U Matici crnogorskoj smatraju da izlazak iz nagomilanih problema koji ugrožavaju crnogorsko društvo nije moguć i realan bez konsenzualnog usvajanja jasnih ciljeva, programa i strategije iza koje bi stale crnogorske građanske snage ali i procnogorske političke partije. Preduslov takvog scenarija bi bila spremnost političkih činilaca da tako postavljenim ciljevima podrede svoje partikularne i kratkoročne partijske interese. U tom pravcu Matica crnogorska kao osnovu u kontinuitetu nudi svoja dva programa – Crna Gora

pred izazovima budućnosti (1999) i Crna Gora na evropskom putu (2013) koji imaju specifičnu težinu nacionalnog programa i mogu predstavljati dobru osnovu za njegovo konačno konstituisanje. Odlaganje definisanja i usvajanja sveobuhvatne strategije bi značilo dalje lutanje, poigravanje sa crnogorskom državom i njenim identitetom, patriotizmom građana i njihovim entuzijazmom. Matica crnogorska kao institucija svojim djelovanjem potvrđuje da je za dostizanje postavljenih ciljeva neophodna odgovarajuća strategija, koliko god vremena i napora to iziskivalo.

U nastavku je Skupština izabrala nove članove organa i predsjednika Matice crnogorske. Novi mandat povjeren je dosadašnjem predsjedniku Draganu Raduloviću. Za članove Upravnog odbora izabrani su: Ilija Despotović, Vesna Kilibarda, Ivan Jovović i Janko Ljumović. U Nadzornom odboru će biti Veselin Popović, Milan Mrvaljević, Milovan Đuričković, Sreten Radonjić i Mihailo Miko Vujović, dok su za članove Suda časti delegati izglasali Oliveru Žižić, Radovana Radonjića, Dubravku Mitrović, Borislava Jovanovića i Radovana Martinovića.

Na kraju Skupštine prisutnim delegatima se obratio predsjednik Dragan Radulović.

KROZ SJENE PROŠLOSTI DO IZLJEČENJA

Tekst: Rajko Radulović

Da li živimo u Traumatologiji?

Ili

Kroz sjene prošlosti do izlječenja

O davno je jasno da slika načina života na Balkanu koju zamišlja (projektuje, sugeriše) Evropa, pa i svijet, i ona koju živimo u velikom je mimoilaženju i disbalansu. Čak se može reći da trenutno imamo vrlo malo dodirnih tačaka sa "ostalim dijelom planete". Neusaglašenost, nekompaktibilnost, nerazumijevanje... riječi koji se sve češće koriste u javnom diskursu – "Gordijev čvor" u koji smo zapleteni. Evropi (a i ostatku svijeta), je sigurno nejasno zašto se iznova i iznova, glorifikuju anahroni koncepti koji imaju čak i odlike mitskih formi, naročito poslije ratova, stradanja i trauma 90-tih godina. Mitska paradigma je referenca kojom se vode i tvorc i nosioci takvog promišljanja, nema tu mjesta za činjenice, apriori se prihvataju stavovi koji u sebi imaju čak elemente magijskog pa i fantastičnog – i Tolkin bi imao dosta posla kod nas, da je kojim slučajem živ. Mitovi su upravo zbog tog i privlačni, ali i opasni, zavisi od načina na koji su, i prema kome plasirani.

Mi trenutno živimo u državi koja je istraumirana, možemo reći da živimo u Traumatologiji, a ne u Crnoj Gori.

Sve manje smo država; imamo zastavu – prečesto gori, imamo i himnu – pola parlamenta ne ustaje na intoniranje, imamo i Ustav – gazi se bukvalno i simbolički, imamo vladu – ne podržava je parlamentarna većina (vlast), imamo premijera koji bi trebao da predstavlja državno jedinstvo – potencira vjersko jedinstvo. Može se reći da mi negujemo stare traume, nove zalivamo suzama od šok bombi, dima suzavca i gumenih metaka – plaćajući dodatnih pola miliona eura (naših para) policajce za dobro "odrađen" posao. Sljedećom prilikom će zbog stimulansa sigurno biti preciznija i obilnija upotreba "vaspitnih sredstava". I tako... jedna idilično – lirska, raspjevana jesenja idila u našoj Traumatologiji.

Zaobilaženje bolnih i neispričanih trenutaka, postaje opšte mjesto unutar kojeg nastaje bolest društva. Dakle, za društvo bi trebalo biti ljekovito, suočiti se sa traumama. Da bih napravio mali "otklon" od sumorno-idilično-lirske stvarnosti, podsetiću naše drage čitaoce na jednu pozorišnu (ljekovitu) predstavu koja svakako ima veze sa temom. Ovo iz razloga, jer je pozorište medij-prostor koji daje mogućnost da se kolektivni nemir ili trauma, ispolji i prezentira na najbolji mogući način, istovremeno blagotvorno djelujući na gledaoca u svakom smislu.

Kroz sjene prošlosti do izlječenja

Koliko je samo simbolike bilo u ponovnom "uzdizanju" Kraljevskog pozorišta "Zetski dom" 11. februara 1994. godine, pozorišta koje je bilo zaboravljeno, prepušteno zubu vremena, samom sebi. Nakon skoro četiri decenije tišine, scena je oživjela "povratkom crnogorske kraljevske porodice Petrović iz egzila", makar kroz priču, premijerom predstave "Princeza Ksenija od Crne Gore – Izgnanička tugovanka doma Petrovića", rađena na pokretu i režiji Radmile Vojvodić.

Po Aristotelu, umjetnost se na specifičan način bavi pojedinačnim, koje se probija do opšteg, kroz određeni postupak transformacije. Individua i individualno, postaje ujedno i simbol opšteg. Bitna stvar u svakoj predstavi je sklop događaja kao i karakteri (lica).

"Princeza Ksenija od Crne Gore" je suočavanje publike sa strahom, nepravdom, nasiljem, traumom i bolom karaktera na sceni, put kroz sjene prošlosti do katarze u najčistijem obliku. Rijetke su predstave koje uspijevaju da "prebace rampu", nevidljivu liniju koja razdvaja glumačku igru od publike. "Princeza Ksenija od Crne Gore", bila je mnogo više od predstave, i da bi je razumjeli potrebno je sagledati društveni kontekst vremena u kojem je nastala. Cetinje je tih godina bilo svijetla tačka, svetionik u mraku velikosrpske nacionalističke historije, mjesto sa kojeg je krenuo suverenistički i antiratni pokret, a predstava je na svoj način, nesumnjivo dala dodatni zamah i nadu ideji o "novoj" Crnoj Gori. Od samog početka, oko sebe je stvorila oreol magije, nestvarnog, suverzivnog, jer je kroz priču princeze Ksenije na jedan ubjedljiv način, ponuden pogled na tešku istorijsku, nacionalnu i državnu traumu. Istovremeno je i ispunjavala misiju angažovanog pozorišta, koje osvježuje, edukuje, oplemenjuje, pokazujući da riječ i istina trebaju da se čuju ma koliko teško bilo.

Radmila Vojvodić, najavljujući premijeru u "Monitoru" od 21. januara 1994. godine, između ostalog, govori i atmosferi na Cetinju: "... To je više nego dirljivo. Puno njih nastoji da pomogne, čak i mladi ljudi sa kojima se družimo ovdje, slučajni sagovornici sa ulice ili iz kafane. Mislim da je dirljivo da će Zetski dom prvi put poslije 40 godina imati predstavu na stalnom repertoaru i što će to biti baš ova predstava o princezi Kseniji".

Katarzično dještvo bilo je jako prisutno prilikom svakog izvođenja predstave, publika je precizno osjećala i proživljavala sa glumcima ovaj svojevrsni ritual pročišćenja. Tekst, rediteljski postupak (estetika i poetika), gluma, scenografija, muzika – sve je bilo postavljeno u kompaktnu cjelinu i disalo je jednim dahom. Pozorište, Kraljevsko pozorište "Zetski dom" na Cetinju i "Princeza Ksenija od Crne Gore", kako je gordo zvučalo tih dana.

Prilikom ulaska na scenu Miše Janketića (kralj Nikola), publika u sali je ustajala, ovo svakako nije bio akt pozorišne naivnosti, već svojevrsna demonstracija podrške i bunta, aktivne emocionalne razmjene, potvrda rušenja nevidljive barijere između glumca i publike. Poruka koja govori: odlično se razumijemo, isto osjećamo, iste nas stvari bole, istim stvarima težimo... Publika je pratila predstavu u nestvarnoj tišini – sleđena. Toliko "gusta", skoro da se mogla opipati, prekidana je uzdasima i jecajima, kojisu je dodatno pojačavali. Pozorište je postajalo utočište, pokret otpora, mjesto ohrabrenja, mjesto promišljanja (ovo bez imalo patetike), "glad za pobunom protiv stvarnosti", a Cetinje i Kraljevsko pozorište "Zetski dom", mjesto svojevrsnog hodočašća.

Bio sam dio grupe mladih ljudi, kako je kazala prof. Radmila Vojvodić – koja je od početka bila uz ekipu predstave, onako, da im se "nađemo pri ruci" u tim smutnim vremenima. Bili smo u foajeima i holovima "Zetskog doma" tokom proba, ispred samog pozorišta, ulici, kafani... Nakon proba čitali tekst, kako bi glumci "uhvatili" cetinjski akcent i dijalekat. Isti oni koji su nakon premijere ispred pozorišta, dugo, dugo otčutili tek odgledanu premijeru. A u srcu i duši – oluja: velika tuga, bijes, sreća, nada, sve smiješano, a tako jasno i čisto!

"Princeza Ksenija od Crne Gore" je gostovala na Sterijinom pozorju u Novom Sadu pred prepunom salom, i osvojila dvije nagrade. Kvalitet se nije mogao osporiti. Izvedena je i u Beogradu u Jugoslovenskom dramskom pozorištu, i pored prijetnji da će biti prekinuta. A trebalo je otići tamo... u ono vrijeme.

Nesporna činjenica: godinu dana nakon premijere Kraljevsko pozorište "Zetski dom", je i formalno pravno obnovljeno. Princeza Ksenija je za života bila veliki poklonik umjetnosti, podržavala je "Zetski dom" uvijek i bez razmišljanja.

Kraljevsko pozorište "Zetski dom" je na kraju 20. vijeka uz pomoć "Princeze Ksenije od Crne Gore" ponovo zablistalo u punom sjaju. Kroz sjene prošlosti do novnog obnavljanja.

P.S

Predstavu možete naći na internetu...

Izvor: "Pobjeda"

IZLOŽBA U GALERIJU KRISTOFOR STANKOVIĆ

DANI CRNOGORSKE KULTURE U ZAGREBU

Nakon pauze od dvije godine uvjetovane epidemiološkom situacijom i posljedicama potresa u Zagrebu, Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske je organizirala izložbu slika Luke Lagatora pod nazivom CETINJU u Galeriji Kristofora Stankovića - Stogradsko vijećanica u Zagrebu. Izložba je otvorena 3. 11. 2021. godine

U ime organizatora prisutnih je pozdravio predsjednik NZCH Danilo Ivezić koji je istaknuo posebno zadovoljstvo što nakon dvogodišnje pauze kulturnoj javnosti Grada Zagreba ponovno predstavljamo umjetnike iz Crne Gore, prenoseći na taj način dio suvremene kulturne scene Crne Gore u Hrvatskoj.

Pozivu organizatora na otvorenju izložbe odazvao se zavidan broj posjetitelja, među njima predsjednica Županijske skupštine Zagrebačke županije gospođa Marina Glasnović, i savjetnik predsjednika Crne Gore gospodin

Boris Bastijančić, koji je službeno boravio u Zagrebu u sklopu drugih obveza.

O autoru i njegovom ciklusu predstavljenom u Zagrebu govorila je povijesničarka umjetnosti Ive Körbler (tekst prenosimo u cijelosti):

AUTENTIČNA LJEPOTA CRNOGORSKE POVIJESTI

"Gostovanje istaknutog crnogorskog slikara Luke Lagatora (Cetinje, 1945.) u zagrebačkoj galeriji starogradske vijećnice "Kristofor Stanković", povodom Dana crnogorske kulture 2021., u organizaciji Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske vrlo je vrijedan likovni doživljaj. Radi se, naime, o predstavljanju umjetnika opusa koji je nastao u posljednjih šest godina, i gdje bez obzira na variranje ponuđenih motiva možemo dobiti jasan uvid u stil, morfologiju i simboličnu razinu Lagatorovih djela.

Međutim, iako je umjetnik karikaturist međunarodne

reputacije, prema načinu na koji pristupa slikarskoj materiji rekla bih da je po vokaciji grafičar ili restaurator – konzervator. Zašto ističem? Njegove se slike sastoje od precizno naslikanih figurativnih / realističkih dijelova i zona / područja koji su potpuno apstraktni, gdje se u načinu na koji pristupa kompoziciji i rasporedu apstraktnih elemenata u kadru prepoznaje grafički senzibilitet, au detaljističkim, crtačkim preciznim prikazima arhitekture i urbanističkih fragmenata moguća edukacija iz restauracije. Luka Lagator odlično vlada perspektivom i perspektivnim skraćanjima, a kada se na nekim slikama javljaju perspektivne devijacije to je uvijek svjestan umjetnikov postupak kojim se želi naglasiti simbolični naboj i poruka jedne slike.

U ciklusu slika posvećenom njegovom gradu Cetinju prelama se niz tzv. podtema; od teme iz slavne prošlosti, portreta obiteljskih grbova i slavni vladika, zaštitnika Cetinje (lovčenska vila), važnih arhitektonskih mjesta koja su značajna za povijesna zbivanja, ali i niz referenci na sadašnjost, kao i na neizvjesnu budućnost. Svi ti motivi interpretirani su kroz Lagatorov specifičan sivi spektar, s mnogo nijansa sive, gdje se mjestimice javljaju crna, crvena, žuta, plava ili zelena boja, kao simbolični akcenti i koloristički "pojačivači" metaforičnog i simboličnog značenja teme koja se tiče prošlosti, sadašnjosti, ili budućnosti. Ne, na jedinstvenom postupkom slikanja, koje se sastoji od niza slojeva, i koji se u slici pretapaju

jedan u drugi, kao da želi objediniti iskustva prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, koncepta gdje se istovremeno prelama više dimenzija stvarnosti kroz nizove slikanih prizora i motiva. To fino lomljenje slojeva, ponekad jasno geometrijski precizno naznačeno, a ponekad sa zaobljenim, mekim linijama koje sugeriraju ulaz ili skretanje u neki vremenski portal ili isječak prošlosti, prepoznatljiva je – čak stilska – odlika Lagatorova slikarstva, u kojoj umjetnik pokazuje visoko majstorstvo slikarske vještine. Niti jedna slika nije previše vizualno "zagušena" nizanjem i preklapanjem tih slojeva boja, geometrijskih oblika i teksture, štoviše, uvijek dobivamo efekt prozračnog, gotovo lazurnog tretmana slikane površine, gdje umjetnik uspješno iluzionistički – na način iluzionističkog zidnog slikarstva iz ranijih stoljeća – elaborira volumen i dubinske planove u slici. To fino lomljenje slojeva, ponekad jasno geometrijski precizno naznačeno, a ponekad sa zaobljenim, mekim linijama koje sugeriraju ulaz ili skretanje u neki vremenski portal ili isječak prošlosti, prepoznatljiva je – čak stilska – odlika Lagatorova slikarstva, u kojoj umjetnik pokazuje visoko majstorstvo slikarske vještine. Niti jedna slika nije previše vizualno "zagušena" nizanjem i preklapanjem tih slojeva boja, geometrijskih oblika i teksture, štoviše, uvijek dobivamo efekt prozračnog, gotovo lazurnog tretmana slikane površine, gdje umjetnik uspješno iluzionistički – na način iluzionističkog zidnog

slikarstva iz ranijih stoljeća – elaborira volumen i dubinske planove u slici. To fino lomljenje slojeva, ponekad jasno geometrijski precizno naznačeno, a ponekad sa zaobljenim, mekim linijama koje sugeriraju ulaz ili skretanje u neki vremenski portal ili isječak prošlosti, prepoznatljiva je – čak stilska – odlika Lagatorova slikarstva, u kojoj umjetnik pokazuje visoko majstorstvo slikarske vještine. Niti jedna slika nije previše vizualno "zagušena" nizanjem i preklapanjem tih slojeva boja, geometrijskih oblika i teksture, štoviše, uvijek dobivamo efekt prozračnog, gotovo lazurnog tretmana slikane površine, gdje umjetnik uspješno iluzionistički – na način iluzionističkog zidnog slikarstva iz ranijih stoljeća – elaborira volumen i dubinske planove u slici. mekim linijama koje sugeriraju ulaz ili skretanje u neki vremenski portal ili isječak, prepoznatljiva je – čak stilska – odlika Lagatorova slikarstva, u kojoj umjetnik pokazuje visoko majstorstvo slikarske prošlosti. Niti jedna slika nije previše vizualno "zagušena" nizanjem i preklapanjem tih slojeva boja, geometrijskih oblika i teksture, štoviše, uvijek dobivamo efekt prozračnog, gotovo lazurnog tretmana slikane površine, gdje umjetnik uspješno iluzionistički – na način iluzionističkog zidnog slikarstva iz ranijih stoljeća – elaborira volumen i dubinske planove u slici. mekim linijama koje sugeriraju ulaz ili skretanje u neki vremenski portal ili isječak, prepoznatljiva je – čak stilska – odlika Lagatorova sli-

karstva, u kojoj umjetnik pokazuje visoko majstorstvo slikarske prošlosti. Niti jedna slika nije previše vizualno "zagušena" nizanjem i preklapanjem tih slojeva boja, geometrijskih oblika i teksture, štoviše, uvijek dobivamo efekt prozračnog, gotovo lazurnog tretmana slikane površine, gdje umjetnik uspješno iluzionistički – na način iluzionističkog zidnog slikarstva iz ranijih stoljeća – elaborira volumen i dubinske planove u slici.

Često se kao motiv u slikama javlja oblik kocke, koja za umjetnika također je važno povijesno i simbolično značenje. Kocka može označavati kamen temeljac, početke jedne kulture i nacije, oltar, ali jednako tako – kada je naslikana kao da lebdi u gornjem dijelu slike – može simbolizirati povijesno i mitološko breme i nasljeđe koje nas opterećuje, predstavljajući i opomenu za budućnost. Česte su kod umjetnika i tzv. vremensko-meteorološke asocijacije i metafore (oluja, gromovi, kiša, tmurni oblaci) koje na jedan vrlo dojmljiv i čist način označavaju alegoriju današnjeg povijesno-društveno-političkog trenutka, decentan komentar stvarnosti ili zapitanost nad budućnošću i opstankom crnogorske kulture i nacije.

U Lagatorovu slikarstvu nema nimalo patetike, pretjerane naracije ili naturalizma koji bi nas odvlačio od jakog simboličnog sloja ovog djela. Iznimno izbalansirani prizori radi ograničene upotrebe boja ostavljaju na promatraču jak dojam, a taj se efekt provlači i apstraktnim

segmentom njegova opusa, gdje se iz polaznog motiva pejzaža – koji je maksimalno reduciran na plohe boje – može očitavati apartan raspored elemenata na slici koji su dosljedno svedeni. na gestu, plohu i boju. Tu do izražaja dolazi i umjetnikov senzibilitet za grafičarski slojevit i precizan raspored elemenata na slici, i zaista je teško za neka djela na "prvo gledanje" reći jesu li akril, akvatinta, monotipija ili serigrafija u više boja.

Mogli bismo reći da se umjetnik u svom opusu bavi tragovima, ruševinama i krhotinama prošlosti koje nas podjednako opterećuju i obvezuju za sadašnjost i budućnost, ali i slavnom ostavštinom predaka koja nam je svima i dalje na ponos i koja se neće tako lako moći zatrti ili izbrisati. U tim delikatno izbalansiranim suprotstavljenim značenjima, simbolima, porukama i emocijama slikarstvo Luke Lagatora izvrsno funkcionira kao kompleksna povijesna čitanka koja nije lišena autentičnog umjetničkog naboja te posebnosti i prepoznatljivosti umjetnikova jedinstvenog stilskog potpisa."

U uvodnom tekstu u Katalogu **Dimitrije Popovića** kaže (tekst prenosimo u cijelosti):

Od sazdanja Cetinja s referiranjem na njegovog osnivača Ivana Crnojevića, od sakralnog i svjetovnog što se trajno prožimaju, od burnih i ne rijetko dramatičnih vremena do suvremenog života grada, sve to za umjetnika čini kreativni izazov. Upravo je vrijeme ona kategorija koja

se javlja kao temeljna odrednica Lagatorovog ciklusa slika. Temporalnost se ne očituje kao linearni niz povijesnih fakata nego kao metafizičko vrijeme u kojem se prožimaju slike autorovih doživljaja i refleksije. Otuda potreba za pretapanjem kadrova unutar zadatog kadra slika, dijagonalnih i sfernih zrakastih prosijavanja naslikanih otmjenim dominantno sivkasto nijansiranim površinama. Kompozicije se usložnjavaju dinamikom artikulacije kulturno povijesnih simbola grada, od grba dinastija Crnojevića i čuvenog Oktoiha do sakralnih i svjetovnih objekata, tih amblema grada koji su tako likovno kontekstualizirani da slikar njemu svojstvenoj doživljajnosti Cetinja u stiliziranim fragmentima, najčešće siluetama, otvara promatraču nizove asocijacije na ono što čini posebnost lica i karakter bića stare kraljevske Prijestonice. Dominantne su siluete planine Lovćen, Orlovog krša, Tablje, Čipura, Lovćenske vile... Tu su siluete Ivana Crnojevića, štampara Makarija, Petra I. Petrovića Njegoša, vladike Rada sve do silueta anonimnih građana koji se u dokolici mirno zabavljaju kartajući ispred osvijetljene Lokande, porušenog simbola grada, ili su zbijeni pod kišobranima na posljednjem ispraćaju pokojnog sugrađanina u kišnom ambijentu na groblju ispred lokalne kapelice. Lagatorova osjetljivost za bogatstvo teme kakva je ova njegovog rodnog grada na profinjen način povezivanja likovno s literarnim, sa zbirkom pjesama "Ljudi sjenke" i "Kari Šabanovi"

četinjskog lirika Aleksandra Lesa Ivanovića. Slika- reva kompozicija "Ljudi sjenke" kroz kadar osmrtnice kao na ekranu prolaznosti života prikazuje niz silueta, nalik povorci duhava, što sugerira neutješnu svijest o čovjekovoj prolaznosti. Ono što se pojavljuje u gotovo svim kompozicijama ovoga ciklusa jest prisustvo kocke, tog geometrijskog tijela koje je u izvjesnom smislu opsesivni predmet Lagatorovog zanimanja. Treba podsjetiti da je umjetnik 1997. godine izveo performans nazvan "Sizifov put". Monumentalnu je kocku slikara gurao od Budve do vrha Lovćena referirajući se na filozofski koncept apsurdnog kakav je predstavio Albert Camus u svom "Mitu o Sizifu." Obzirom da je umjetničko djelo, kako kaže Umberto Eco "otvorena forma", dakle otvara niz mogućnosti sagledavanja i čitanja, funkciju kocke vidim u drugačijem kontekstu. U njezinim se stranicama kao kakvom višestranom zrcalu projiciraju, simboli prošlosti i sadašnjosti grada Cetinja. U tom smislu Lagator daje nešto drugačije od kamijevske filozofije apsurdnog. Francuski književnik i filozof se u slavnom djelu pita "Ne znam ima li ovaj svijet smisao koji ga nadilazi?". Ono što nam povijest Cetinja i njegova kultura pokazuje jest upravo smisao postojanja, potreba za kulturom koja nije prestajala iu najtežim periodima borbe za opstanak. Slikarev poliptih "Oktoih" simbolizira tu čovjekovu iskonsku potrebu za stvaranjem i gradnjom. Kocka jest simbol gradnje, simbol grada. Naslikana je u središtu poliptiha s reljefnim grbom Crnojevića kao plodotvornim jezgrom tog simbola gradnje - stvaranja. Od kocke odnosno grba tog formalnog i simboličkog centra kompozicije, šire se koncentrični lukovi kao prosvjetljenje, kao emanacija čovjekovog kreativnog duha. U radikalno stiliziranim kompozicijama "Petar Prvi" i "Vladika Rade" savršeno obrađena kocka u kojoj se projiciraju sjenke sjene crnogorskih duhovnih vladara impliciraju se svijest o misli o sakralnom i mističnom u tajni nebeskog beskraj. Ono što ostaje nakon srušene kuće, govorio je Martin Heidegger nije ruševina nego ideja gradnje. Tu ideju gradnje ili stvaralaštva što se odnosi na slobodu kao osnovni preduvjet, upravo je pokazalo Cetinje iu svojoj novoj povijesti. Slika "Grad heroj" s tamnim siluetom Lovćena, tog za cetinjane "oltara slobode", svojim koloritom i dinamičnom gestom, izražava žrtvu koja je data u drugom svjetskom ratu. Šire se koncentrični lukovi kao prosvjetljenje, kao emanacija čovjekovog kreativnog duha. U radikalno stiliziranim kompozicijama "Petar Prvi" i "Vladika Rade" savršeno obrađena kocka u kojoj se projiciraju sjenke sjene crnogorskih duhovnih vladara impliciraju se svijest o misli o sakralnom i mističnom u tajni nebeskog beskraj. Ono što ostaje nakon srušene kuće, govorio je Martin Heidegger nije ruševina nego ideja gradnje. Tu ideju gradnje ili stvaralaštva što se odnosi na slobodu kao osnovni preduvjet, upravo je pokazalo Cetinje iu svojoj novoj povijesti. Slika "Grad heroj" s tamnim siluetom Lovćena, tog za cetinjane "oltara slobode", svojim koloritom i dinamičnom gestom, izražava žrtvu koja je data u drugom svjetskom ratu.

nego ideja gradnje. Tu ideju gradnje ili stvaralaštva što se odnosi na slobodu kao osnovni preduvjet, upravo je pokazalo Cetinje iu svojoj novoj povijesti. Slika "Grad heroj" s tamnim siluetom Lovćena, tog za cetinjane "oltara slobode", svojim koloritom i dinamičnom gestom, izražava žrtvu koja je data u drugom svjetskom ratu. Vladika Rade" savršeno obrađena kocka u kojoj se projiciraju sjenke sjene crnogorskih duhovnih vladara impliciraju se svijest o misli o sakralnom i mističnom u tajni nebeskog beskraj. Ono što ostaje nakon srušene kuće, govorio je Martin Heidegger nije ruševina nego ideja gradnje. Tu ideju gradnje ili stvaralaštva što se odnosi na slobodu kao osnovni preduvjet, upravo je pokazalo Cetinje iu svojoj novoj povijesti. Slika "Grad heroj" s tamnim siluetom Lovćena, tog za cetinjane "oltara slobode", svojim koloritom i dinamičnom gestom, izražava žrtvu koja je data u drugom svjetskom ratu.

Luka Lagator je ovim ciklusom slika inspiriranim i posvećenim Cetinju pokazao kako se slojevitost motiva može kreativno izraziti rafiniranim slikarskim postupkom i inventivnim koceptima kompozicije stvarajući vrijedno djelo na ponos autoru i njegovom rodnom gradu."

Snimku otvorenja izložbe možete pogledati na:

<https://youtu.be/H9SEpzF-iq4>

IZLOŽBA "GODINE PRKOSA I PONOSA" PRIKAZANA NA CETINJU

Tekst: Vesko Pejović; Fotografija: Lidija Popović i Vesko Pejović

U Nacionalnoj biblioteci Crne Gore 25. novembra je otvorena izložba **80 godina 13. jula 1941–2021 – GODINE PRKOSA I PONOSA** koju su priredili **Matica crnogorska i Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske, povodom obilježavanja jubileja jednog od najsvjetlijih trenutaka crnogorske istorije.**

Izložbu čine dvadeset dva ilustrovana panoa sa fotografijama i dokumentima iz perioda pripreme ustanka i događanja nakon toga. Autori izložbe su historičar dr Adnan Prekić; historičarka mr Jadranka Selhanović; Ivan Ivanović, generalni sekretar Matice crnogorske i Danilo Ivezic, predsjednik Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske. Za katalog izložbe tekst je napisao dr Adnan Prekić. Total dizajn potpisuje Suzana Pajović a na otvaranju su govorili Luka Lagator, predsjednik Ogranka MC na Cetinju, Danilo Ivezic, predsjednik Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske i Dragan Radulović,

predsjednik Matice crnogorske, koji je i otvorio izložbu. Suorganizator izložbe je Nacionalna biblioteka Crne Gore "Đurđe Crnojević".

Nakon pozdravne riječi **Luka Lagator** je ukratko predstavio sadržaj izložbe, pročitao kratak izvod teksta iz bogatog kataloga i najavio govornike:

"Narod Crne Gore podigao je ustanak u trenutku kada su fašisti kontrolisali cijelu Evropu. Zbog toga je ovo jedan od najsvjetlijih trenutaka milenijumske istorije Crne Gore, najveći i najorganizovaniji ustanak protiv okupatora u Evropi tokom 1941. godine. Trinaestojulski ustanak zato predstavlja i jedan od vojnih i političkih fenomena Drugog svjetskog rata. Ništa manje nijesu važne vrijednosti na kojima je organizovan otpor okupatoru. Te vrijednosti su ugrađene u temelje svih budućih razvojnih emancipatorskih uspjeha Crne Gore. Vrijednosti slobode, antifašizma, jednakosti i pravde postaću

kamen temeljac obnovljene crnogorske državnosti koja je Trinaestojulskim ustankom najavila početak jednog novog perioda naše savremene istorije."

Dragan Radulović obratio se riječima:

- Poštovani,

Matica crnogorska i Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske su organizovali ovu izložbu povodom jubileja 80 godina Trinaestog jula, antifašističkog ustanka crnogorskog naroda 1941. Godine.

Zahvalnost upućujemo Foto-arhivu Vlade Crne Gore, Narodnom muzeju Crne Gore i SUBNOR-u na pomoći prilikom prikupljanja materijala.

Poštovani,

Trinaestojulski ustanak crnogorskog naroda protiv fašističkog okupatora, 1941. Godine, po svom značenju i porukama – predstavlja epohalni trenutak u samorazumijevanju našeg naroda.

Bio je to čin u kojemu je crnogorski narod ponovo pronašao svoju republikansku slobodarsku tradiciju, s moralnim gnušanjem i masovno oružano odbacivši privid slobode i državnosti, danajski dar italijanskog fašističkog imperija u obliku tzv. Nezavisne države Crne Gore. Crnogorski građani nijesu dopustili da ih prevari kvislinška ideja obnove crnogorske države, koja u uslovima fašističke okupacije ne bi bila ni nezavisna, ni država, ni crnogorska. Čin prkosnog otpora protiv fašističke iluzije o državnosti, koja je ukidala slobodu i dostojanstvo crnogorskih ljudi, svodeći ih na puke podanike obnovljenog rimskog imperija, istorijski je konstitutivni momenat savremenog crnogorskog političkog subjektiviteta i nacionalne samosvijesti. To je čvrsti zalag za budućnost, i snažna opomena kada god posustanemo u borbi protiv ideologija i političke prakse koje ponižavaju čovjek, ukidaju njegov spontanitet i žudnju za slobodom, svodeći bogatstvo ljudskog postojanja na bezlični višak materije i puki broj, čija je likvidacija onda samo pitanje tehnike.

Tim ustankom, i četvorogodišnjom borbom crnogorskih rodoljuba u jedinicama Narodnooslobodilačke vojske – pod rukovodstvom Komunističke partije Jugoslavije i Josipa Broza – Crna Gora crnogorski narod su jasno iskazali svoje nepristajanje na život u ropstvu i poniženju, znajući da je cijena ogromna, i da će se, kao i bezbroj puta ranije – plaćati u krvi. Ali, isto tako, dobro znajući da je alternativa neprihvatljiva, jer nije svakakav život vrijedan življenja. Kada se čovjeku oduzmu sloboda, moralna autonomija i pravo da samostalno uređuje svoj život – šta onda preostaje? Za naše časne pretke prije osamdeset godina nije bilo dileme, oni su svoj herojski

izbor odavno učinili. Nama za ponos, a sebi za vječnu slavu!

Obilježavanje ovog jubileja odvija se u vremenu opšte revitalizacije i ideološkog revizionizma. Već više od trideset godina, među narodima Jugoslavije, čuju se, i godinama postaju sve glasnjiji, politički zahtjevi da se domaći baštinici ideologije fašizma i šovinističkog kleronacionalizma iz Drugog svjetskog rata prikažu kao borci protiv aila Osovine, a ne kao njihovi najgorljiviji saradnici na terenu.

Podižu se spomenici, održavaju mitinzi i masovne mise zadušnice – koje nijesu izraz porodičnog pijeteta prema mrtvima, koliko su politička poruka živima – donose se zakoni i sudske rehabilitacije ... s ciljem da se nekako dokaže kako su saradnici fašista i okupatora bili antifašisti i borci za slobodu. Međutim, bez obzira na količinu žuči i falsifikata, u tome je nemoguće uspjeti. Saradnici okupatora su o svojoj kolaboraciji ostavili sasvim dovoljno tragova, i lako ih je kao takve prepoznati. Kod nas u Crnoj Gori možda i najlakše: od rane jeseni 1941. Godine pa do kraja rata, svi koji su bili na strani okupacionih vlasti i zajedno izvodili oružane akcije protiv boraca Narodnooslobodilačke vojske, masovna strijeljanja, deportacije u logore i brutalne represije nad civilnim stanovništvom, jesu, i to jedino mogu biti – saradnici okupatora, kolovođe krvavog bratoubilačkog rata. A bilo ih je među pripadnicima svih naroda koji žive u Crnoj Gori, kao što je pripadnika svih naroda bilo u partizanskim jedinicama. Nijedan narod tu nije izuzetak.

Na ovom mjestu valaj ukazati i na višedecenijski fenomen odricanja od trinaestojulske tradicije i herojske borbe crnogorskih partizana tokom Drugog svjetskog rata – čak i od onih kojima to nema po kome doći, kako se nekad zborilo u Crnoj Gori. Ništa u životu nije crno-bijelo, pogotovu to nije rat, jer kada vjetar sve nosi zavjetrina ne postoji. Crnogorska historiografija je detaljno istražila postupkezaraćenih strana, i pouzdano ih dokumentovala, tako da tu ništa nije ostalo nepoznato. Ali ono što je nepoznato, i o čemu istorijska nauka ne može da odluči: jeste naš savremeni odnos prema Trinaestojulskom ustanku i borbi crnogorskih patriota u Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije. To pripada svakom od nas pojedinačno, svaka generacija iznova bira da li je za Trinaesti jul ili protiv njega – težine tog odgovora niko nas ne može osloboditi.

Obilježavajući ovaj jubilej, moramo se zapitati: šta nam danas govore te blistave stranice crnogorske prošlosti, čemu nas mogu podučiti?

Trinaesti jul, i docnija borba crnogorskih rodoljuba tokom Drugog svjetskog rata, omogućila je civilizacijski iskorak Crnoj Gori da se uspostavi kao demokratska republika, da u novoj Jugoslaviji dobije svoje ravnopravno mjesto sa drugim republikama, a crnogorski narod jednaku priliku za političku i socijalnu emancipaciju i napredovanje. I što je posebno dragocjeno: u takvoj Crnoj Gori, izrasloj na trinaestojulskoj republikanskoj tradiciji, postavljeni dsu prvi temelji za potpunu obnovu državnosti 2006. Godine. Dakle, savremena Crna Gora ukoliko namjerava da postoji kao politička zajednica vrijedna ljudskog života u njoj, mora postojati na vrijednostima antifašizma, narodnooslobodilačke borbe jugoslovenskih partizana, i biti uvijek otvoreni prostor razumijevanja za sve narode i kulture, jer svi smo mi upućeni jedni na druge, dobrobit nam je zajednička, kao i odgovornost da unapređujemo ono što smo do sada postigli. Najzad, ukoliko tako ne bude, i neuspjesi će nam biti zajednički i vodiće nas u zajedničku propast.

To su snažne poruke Trinaestog jula. I danas jednako vrijedne ipolitički upozoravajuće, kao što su bile i prije osamdeset godina.

Danilo Ivezić je nakon osvrta na dugogodišnju uspješnu saradnju sa Maticom crnogorskom dodao:

-Trinaestojulski ustanak, crnogorski je odgovor na jedno od najvećih zala ovoga svijeta – fašizam i nacizam, nije jedini, ali je jedinstven po slijedećem:

Prvo, svojom masovnošću, što je i odredilo naziv Opštenarodni oružani ustanak, bio je jedinstveni primjer u tadašnjoj porobljenoj Europi. Odgovor nije bio ideološki nego civilizacijski.

Drugo, on je svojevrsan odgovor crnogorskog naroda na ponudenu "fašističku slobodu" – na Neazvisnu kraljevinu Crnu Goru, koja nije bila ni nezavisna, ni kraljevina ni Crna Gora. Crnogorci su sa gnušanjem odbili ovakvu državu i ovakvu slobodu. Krunu nije prihvatio ni Nikolin unuk Mihailo. Crnogorski narod je, ponovo, pronašao svoju dušu.

I danas kada obilježavamo izuzetnu obljetnicu: 80 godina 13-to julske ustanka, ističemo ove historijske činjenice, i gordo gledamo na te GODINE PRKOSA I PONOSA.

DODIJELJENE NAGRADE BOŽIDAR MILIĆ ZA 2021. GODINU

Na Univerzitetu Crne Gore, u prostorijama Rektorata, 20. decembra, dodijeljene su nagrade Božidar Milić za 2021. godinu.

Na otvaranju svečane ceremonije, koja je realizovana neposredno i onlajn, govorili su predsjednik Odbora za dodjelu Nagrade, prof. dr **Svetislav G. Popović** sa Arhitektonskog fakulteta Univerziteta Crne Gore, te predsjednici Žirija za Nagradu po kategorijama: **prof. Goran Vojvodić** sa Arhitektonskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, mr.sc. **Ljiljana Miletić Abramović** i prof. mr **Boris Koružnjak** sa Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

U uvodnom dijelu, prof. dr Svetislav G. Popović, govoreći o bogatoj karijeri prof. dr Božidara Milića istakao je da je "prof. Milić je jedan od najznačajnijih crnogorskih arhitekata i urbanista druge polovine XX vijeka. Kao redovni profesor na Građevinskom i Arhitektonskom fakultetu u Podgorici Univerziteta Crne Gore, ostavio je podjednako snažan trag u svim oblastima u kojima je moguće sagledati njegov cjelokupni opus: u arhitekturi, urbanizmu, prostornom planiranju, zaštiti graditeljskog nasleđa i nadasve u domenu pedagoškog rada. Voljeni

profesor, uvažavani profesionalac i kolega, ostaće zapamćen kao čovjek dosljedan struci i putu trasiranom još od studentskih dana, koji je beskompromisno uvijek vodio samo do najkvalitetnijih rješenja i u cilju unaprijeđenja crnogorske arhitekture i urbanizama".

Nagrade i priznanja za 2021. godinu dodijeljene su u sve tri kategorije: **Realizovano djelo, Kritičko-teorijski tekst i Studentski rad.**

Nagrada u kategoriji REALIZOVANO DJELO pripala je arhitekti Ivanu Miloševiću, AIM Studio d.o.o., za projekat "Rekonstrukcija obalne zone u Sutomoru". Iznoseći obrazloženje žirija, prof. Vojvodić, između ostalog, naveo je da je "crnogorski arhitektonski studio AIM jednostavnim projektantsko dizajnerskim postupcima obuhvatio različite prostorno kulturološke nivoe, gdje primarna uloga šetališta, rive, "lungo mare" postaje novi / stari prostor javne scene koji u tradiciji mediteranskog načina života dobija karakter i ugođaj primjeren lokaciji, proporcijama mjesta, a ambijentalni doživljaj tvori simbioza dizajnerskih i prirodnih elemenata. Time su autori posebno doprinijeli očuvanju mediteranske graditeljske kulture, stvarajući kontinuu-

itet koji idejno slijedi vrijednosti postojećeg građenog habitusa istovjetnog u čovjekomjernosti i u dijalogu sa okruženjem".

Nagrada u kategoriji KRITIČKO - TEORIJSKI TEKST pripala je arhitekti **Slobodanu Bobu Mitroviću** za knjigu "**Arhitekta Josip Slade Šilović, Graditeljska djela u Knjaževini Crnoj Gori 1877-1900**".

U obrazloženju Žirija istaknuto je da je u "nagrađenom djelu na vrlo jasan, a opet naučni pristup, prikazan opus arhitekta koji je ostavio neizbrisiv trag na polju arhitekture i urbanizma u Crnoj Gori". Miletić Abramović je navela da „Nagrada Božidar Milić u kategoriji Kritičko-teorijski tekst predstavlja svojevrstan podsticaj mnogim istraživačima u teorijsko-kritičkom radu, i omogućava da se kroz kontinualno i sinergijsko delovanje brojnih i različitih pogleda i doprinosa dogode promjene i u samoj praksi, ali i u širem društvenom položaju arhitektonske i urbanističke struke. Pisana riječ nije sama sebi svrhom, ne ostaje u apstraktnoj sferi, već ona uvijek ima značajan uticaj u artikulaciji komunikacije arhitekturom i arhitektonskom kulturom u datoj kulturnoj i društvenoj stvarnosti, naročito dugoročno".

U ovoj kategoriji dodijeljeno je i posebno priznanje MSc **Sanji Savić** za knjigu "**Urbanistički razvoj Podgorice diskontinuitet veze grada sa rijekama**".

Nagradu u kategoriji STUDENTSKI RAD dobili su **Mirko Popović** i MSc **Žaklina Nježić** za projekat "**Trg Golotočkih žrtava u Podgorici**". Interpretirajući obrazloženje Žirija, prof. Koružnjak je, između ostalog, naveo: "Projekt studenata Žakline Nježić i Mirka Popovića jedno je osvježenje i veselje u svim segmentima arhitektonske discipline. Posebno treba istaknuti sveobuhvatni analitički pristup, programsku kompleksnost postojećih i predloženih novih urbanih i arhitektonskih sklopova, te jednostavnost i suzdržanost u oblikovanju prostorne cjeline Trga Golotočkih žrtava. Ne primjenjujući popularne trendove sveprisutne arhitektonske scenografije, formiranje nekih novih foruma ili agora na pozicijama koje to i nisu, autori nude odmjereno, iskreno i dugoročno rješenje u odnosu na postojeće strukture, prilagodljivo različitim scenarijima budućeg života i razvoja tog dijela Podgorice.

Uručena su i posebna priznanja za tri studentska rada sledećim autorima: **Divna STANOVIĆ, Andela Dragišić, Aleksandra Čobeljić** za projekat "**Nexus**"; **Sara Stojkanović** za projekat "**Dječije pozorište: generativni dizajn**" i **Ksenija Rakočević, Sara Perović, Nada Milaš** za projekat "**Travel Line**".

Nagrade su uručili ćerka Božidara Milića **Vesna Lai-**

nović i prof. dr **Svetislav G. Popović**.

Dekanka Arhitektonskog fakulteta UCG, **prof. dr Svetlana Perović**, otvorila je izložbu radova koji su konkurisali za Nagradu Božidar Milić. U svom obraćanju navela je da je važno istaći da je prof. Milić, "intuitivno, spretno, vizionarski, kontinuirano artikulirao energiju ka komponovanju vrijednih ambijentalnih ostvarenja, materijalne prakse, za buduće generacije, istovremeno djelujući u kompleksnom vremenskom i prostornom kontekstu. U vremenu koji je pratio proces kulturne emancipacije, ali i paradoksalnih pojava i konfrontacija. Nažalost, do danas se nijesmo otrgli od opterećujućih pitanja poput kulturne emancipacije i tranzicije u crnogorskom kontekstu". Perović je iskoristila priliku i da ukaže na "radikalni trenutak, Virus Covid 19, paradoksalno velikih dometa, koji već skoro dvije godine transformiše našu fizičku i ukupnu realnost promovisući, pritom, javne prostore kao mjesta socijalne distanciranosti nasuprot socijalnoj interakciji. I u toj mjeri dajući prednost alternativnim intervencijama poput taktičkog urbanizma, afirmišući rezilijentnost kao koncept prostorne paradigme, iznad bilo kakvog autorstva. Istovremeno čini se da se nikada nije tako iskristalisala transformativna snaga arhitektonske i urbanističke intervencije, kao što je to u aktuelnom trenutku". Konstatacijom da se nada da ćemo imati dovoljno snage da iskoristimo zajednički momenat za preispitivanje i recikliranje tradicionalnih projektantskih koncepata i postojeće prostorne paradigme, dekanica je, uz čestitke nagrađenim autorima i ostalim učesnicima, otvorila izložbu.

Dodijeljene su zahvalnice brojnim partnerima i poštovacima Nagrade Božidar Milić, među kojima su: Univerzitetu Crne Gore (UCG), koja je uručena rektoru UCG prof. dr **Vladimiru Božoviću**, Ministarstvu ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, koju je primio glavni državni arhitekta **Mirko Žižić**, te Arhitektonskom fakultetu UCG, Mašinskom fakultetu UCG, Opštini Bar, Radio Televiziji Crne Gore, portalu Dan, kompaniji Čelebić, Knauf, INTERSERVICE CO, MSDuo, Europolis Plus, Dr Marti Vukotić Lazar i dr.

Prema Pravilniku o dodjeli Nagrade Božidar Milić, cilj dodjele Nagrade je da *podstiče, razvija i afirmiše kritičko-teorijsku misao u oblasti arhitekture i arhitektonskog stvaralaštva, urbanizma, prostornog planiranja, zaštite graditeljskog nasljeđa, kao i unapređenja nastave iz oblasti arhitekture i građevinarstva, gde se samim tim ustanovljavaju kriterijumi za njeno vrijedno vanje u Crnoj Gori i na međunarodnom nivo.*

DIPTIH ZA DOSTOJEVSKOG

Tekst: Dimitrije Popović

Poštovani čitaoci, pred vama je zapis Dimitrija Popovića o njegovom "DIPTIHU ZA DOSTOJEVSKOG" koji je povodom dva vijeka od rođenja pisca "Braće Karamazovih" u utorak 14.12.2021. predstavio u CANU

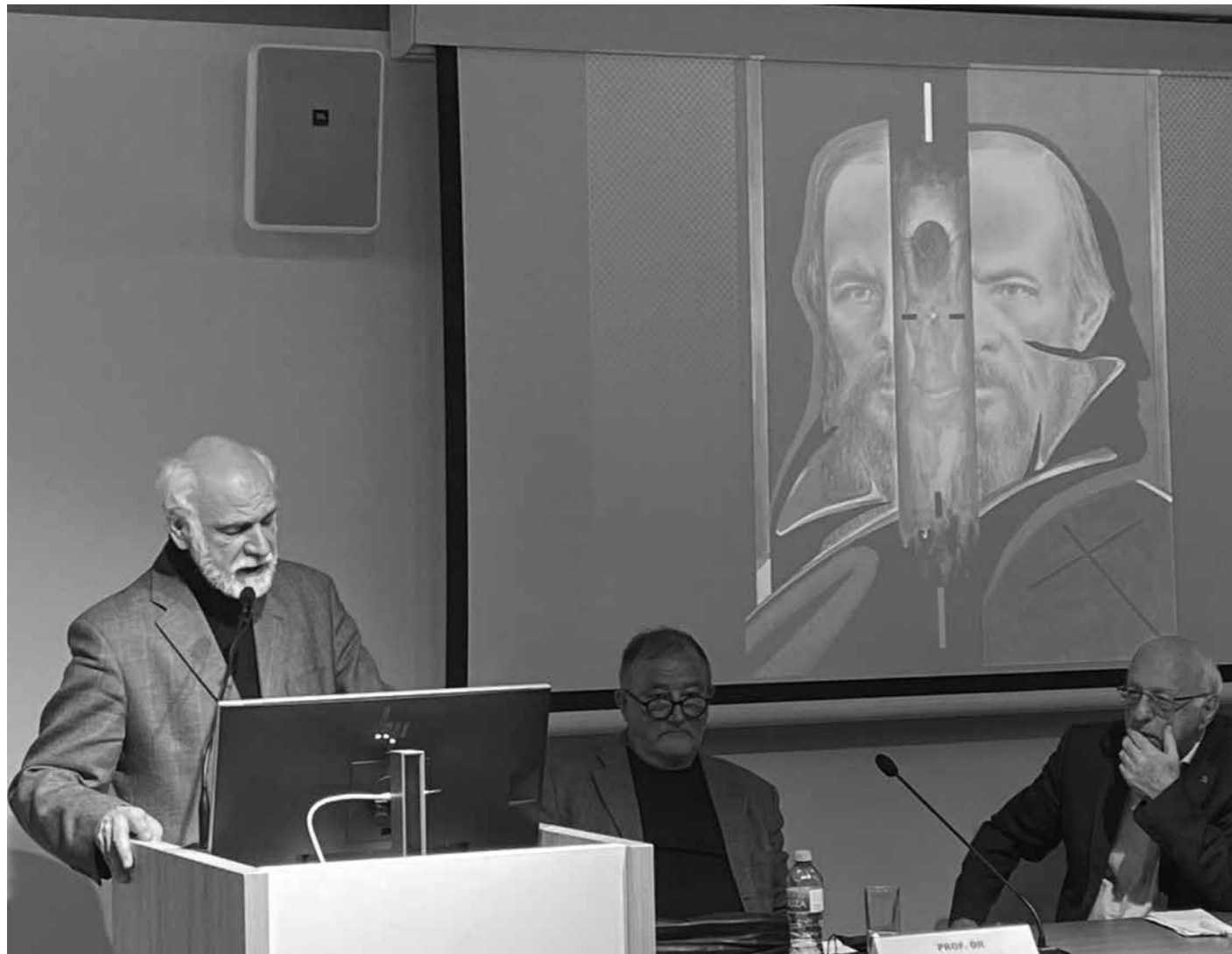
Koncipirajući na likovni način portret **Fjodora Mihailovića Dostojevskog** bio sam svjestan činjenice da je rijetko kod nekog pisca stvaralačka misao tako kompleksna i izazovna kao kod ovog ruskog klasika. Nužno svodenje te kompleksnosti zbog jasnoće uvida u složenost autorove misli ogleda se u binarnoj opoziciji njegove poetike u kojoj se permanentno projicira raspolućenost piščevog sebstva. Ta se temeljna opozicija ogleda u kategorijama dobra i zla.

Misao Dostojevskog živi raspeta između ove dvije kategorije. Potvrđuje se i egzistira u njima. "Ljepota! uzviknu Dimitrije Karamazov, kakva strašna i užasna stvar. Strašna stvar! Tu u njoj đavo ulazi u borbu s Bogom a bojno polje je srce čovjekovo". To bojno polje je takođe i polje raznih iskustava, čovjekovih životnih pobjeda i poraza, nadanja i razočarenja, dobročinstva i zločestoće, ljubavi i mržnje, zločina i kazne, lucidnosti i smetenosti, zdravlja i bolesti, racionalne staloženosti i vehementne impulzivnosti... Sve je to istovremeno i pisac sam projiciran u sudbinama svojih književnih likova. Bez sumnje najfascinantnija tačka koja portret pisca čini permanentno aktualnim jest problem kada se demonsko sinhronizira sa ljudskim. Nije li i prisustvo demonskog onaj snažni generator stvaralačke plodnosti Fjodora Mihailovića Dostojevskog? U romanu "Zli dusi" udio je demonskog najeksplicitnije izražen. Moć Boga se ignorira. Bogočovjek ustupa mjesto čovjekobogu i njegovoj slobodnoj volji. Taj kako kaže Kirilov, ličnost iz spomenutog romana, "atribut božanstva" tražio je "tri godine". Ovaj će epileptičar izgovoriti one toliko znakovite i značajne rečenice: "Ako ima Boga onda je sve njegova potpuna volja. Ako ga nema, onda je potpuna volja moja i dužan sam da obznanim volju svoju". Tako se javlja ona beskompromisna ideja o suicidu. Misao o samoubistvu, ili ideja samoubistva kao suštinska imanentnost slobodne volje ima takođe jednu

diskvalifikatorsku dimenziju u odnosu na Boga. Kirilov će izjaviti: "Za mene uzvišenije ideje nema nego da Bog ne postoji". Dostojevski smatra da je izmišljanje Boga nužnost i pokriva kojim bi se lakše podnijela težina čovjekovog života, utjeha za neminovne egzistencijalne poraze, za nemogućnost da se da smisao postojanja koje vodi u neumitnu smrt, za izgovor kako se čovjek ne bi odvažio na ono što Kirilov smatra "vrhunskim činom slobodne volje", dakle samoubistvom.

Zato će pisac riječima epileptičara Kirilova iznijeti tvrdnju kako je čovjek izmislio Boga upravo zato da bi mogao živjeti a da se ne ubije. "U tome je cijela svjetska istorija do danas", zaključuje Dostojevski. Ekskluzivnost Kirilova se najpreciznije ogleda u njegovoj izjavi: "Ja jedini u svjetskoj istoriji nisam htio da izmislim Boga". Kirilov se ubija iz nepokornosti Bogu i njegovoj volji. Ovo nevjerovanje ili nepriznavanje

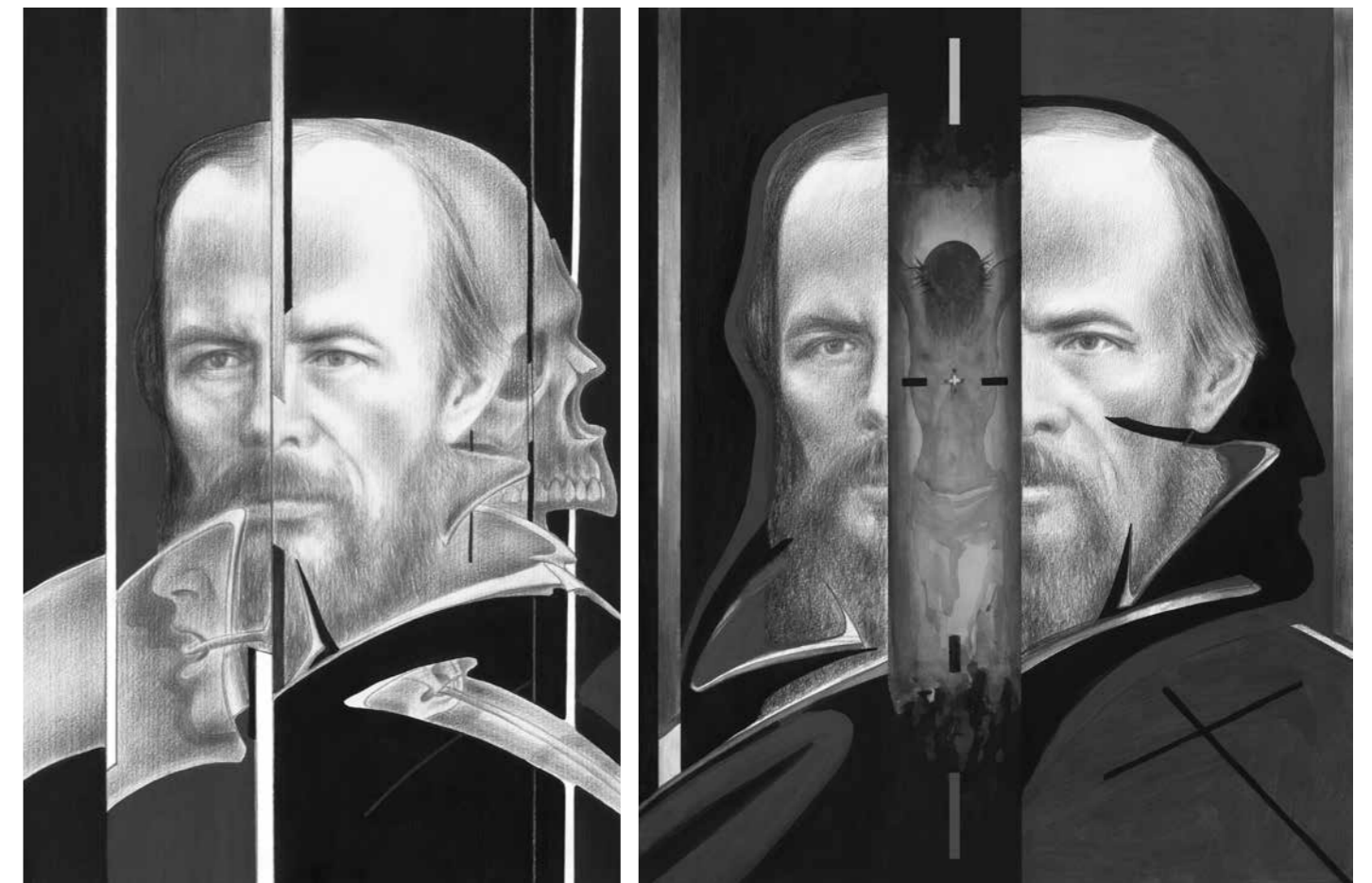
Boga će se kod **Ničea** projicirati u decidiranu čuvenu filozofovu konstataciju "Bog je mrtav". Može li se biti svetac bez Boga, pitao se **Alber Kami**. Pisac apsurda je pozitivno odgovorio na ovo pitanje. Nužnost suicida će kod **Emila Siorana** zadobiti zavodljivu apologiju samoubistva kojeg filozof vidi kao neminovnost koja proizilazi iz besmislenosti života. Autor "Kratkog pregleda raspadanja" će samoubistvo tretirati čak kao "pitanje časti". Treba naglasiti kako slobodna volja koju proklamira Kirilov ima veoma strog moralni okvir. Sloboda automatski implicira odgovornost, ili bolje reći strogost prema luksuzu koji je sebi osigurao Kirilov. On s indignacijom odbija predlog Pjotra Stepanoviča da ubije drugog. Slobodna volja se, smatra on, ne dokazuje ubistvom drugog. Takav nemoralni čin Kirilov kvalificira "najnižom tačkom svoje slobodne volje". Ono što je u romanu Dostojevskog bila stvarnost literature u životnoj zbilji će se potvrditi istinskim suicidalnim aktom kod dvije zanimljive ličnosti iz vremena istorijske avangarde koje su u potpunosti imale svijest o važnosti odluke da sebi oduzmu život. Slobodno su raspolagali svojom smrću. Dadaistički dendi **Žak Vaše** će izjaviti

"Ubit ću se onda kada ja to budem htio". Ubio se u kad mu je bilo dvadeset četiri godine. **Žak Rigo**, omiljena kontroverzna ličnost dadaista i nadrealista samoubistvo je poistovjetio s umjetničko estetskim činom. Ubio se u dvadeset i drugoj godini. Problem o kojem Dostojevski razmišlja u "Zlim dusima" jest jedan od najsloženijih egzistencijalnih čovjekovih problema posebno zato što neminovno uključuje religijsku, hrišćansku, dimenziju tog problema. Dići ruku na sebe s takvog stanovišta predstavlja neoprostiv grijeh. Samoubistvo koje proklamira junak "Zlih duhova" nije, obzirom kako je obrazloženo, samo odluka kojom se dobrovoljno oduzima vlastiti život. Ako je Kirilov mislio o Bogu, a mislio je, onda ga je nužno morao imati u svome biću. Odluka da ubije sebe takođe je i odluka kojom ubija i Boga u sebi. Kao misleno biće svoju je ključnu ideju zasnovao upravo na Bogu. Ova je ideja uslovljena Stvoriteljem. Proizašla iz Njega. Junak Dostojevskog se istovremeno afirmira i poništava u samoubilačkom činu. Paradoksalno, Dostojevski se odriče Boga da bi se potvrdio u njemu.

U svojim razmišljanjima *pro et contra* Sina Božjeg pisac

će uvijek nalaziti uporište u Isusu Hristu. Njegov se životni simbolični hronometar permanentno kreće u istom ritmu od jedne do druge krajnosti, od Boga do demona i od demona do Boga. Između dobra i zla. Zla i dobra. Divit će se Hristovom žrtvovanju kroz smrt na raspeću. "Žrtvovati dobrovoljno svoj život za druge... sve je to moguće samo s moćnim razvojem jedne ličnosti". Ali će izreći i riječi sumnje u Sina Božjeg koji je podnio žrtvu za druge. Jedno je umjetničko djelo poslužilo Dostojevskom kako bi sugestivno izrazio svoju misao, svoje vjerovanje i svoju sumnju. Pisac je bio fasciniran slikom "Mrtvi Hrist" **Hansa Holbajna** koju je vidio u Bazelu, prilikom boravka u Švajcarskoj i opisao to djelo njemačkog renesansnog majstora u romanu "Idiot". Po jednom izvoru dugo je stajao zadivljen pred tom Holbajnovom slikom i do te mjere zanešen u mislima da ga je supruga morala odvrćati od te zanešenosti čiji je intenzitet bio toliki da je pisac istovremeno osjetio početak epileptičkog napada. Spasiteljevo je mrtvo tijelo nakon raspeća položeno u grob. Način kako je Isusov korpus prikazan obeshrabruje svojom mračnom naturalističkom ekspresijom. Gledajući tu sliku u Rogožinovoj sobi iznad vrata, u mislima kneza Miškina potiče se "čudni nemir" i neugodna sumnja. "Ako su ga ovakvog, piše Dostojevski, vidjeli "svi njegovi učenici, Njegovi glavni budući apostoli, vidjele žene koje su išle

za njim, i stajale kraj krsta, svi oni koji su vjerovali u Njega i obožavali Njega, kako su mogli povjerovati da, gledajući takav trup, da će taj mučenik uskrsnuti?" Prizor s mrtvim Spasiteljevim tijelom bi njegovim sljedbenicima, kako ističe pisac, "u jedan mah zarobio sve nade i vjerovanje". Ambivalentan odnos prema Isusu Hristu Dostojevski će izraziti u istom romanu kada će napisati da je "to Biće neprocjenjivo – takvo Biće koje bi samo samcatu vrijedilo koliko i sva priroda i svi zakoni njeni; sva zemlja koja je i možda stvorena jedino zato da bi se pojavilo to Biće". Korištenje citata iz Biblije, parabola iz Novog zavjeta, bili su funkcionalni izvori za intelektualno mistične koncepcije čovjeka i njegove tajne kao bića u kojem podjednako egzistira božansko i demonsko. Kćerka Fjodora Mihailoviča Dostojevskog zapisala je kako je njen otac u posljednjim časovima života tražio da mu čitaju uz uzglavlje dijelove iz Biblije. Posljednje je čitanje bilo o povratku bludnog sina. Da li su kroz svijest velikog pisca u tim posljednjim časovima života prolazile one misli koje je u svom djelu zapisao: "Kroz glavu mi prolaze dvije ideje istovremeno. Bog je bezuslovno nužan i zato mora postojati; s druge strane, sasvim je nemoguće da Bog postoji. Može li čovjek egzistirati u tom protivrječju?" Dostojevski nam je pokazao da može.

OHOLOST, DRUGA RIJEČ ZA DOSTOJANSTVO

Tekst: Lidija Vukčević

Strahovi - pobjeđujete ih radom. Ne hrlite im, ne idite ususret. Alpinizam, avanture, drastične metode... Ne vidite li i u tome produženu ruku starog nacionalsocijalizma? Ne mislite li o njima, manje će vas salijetati.

Susjed - kao brat. Nije. Ne biste oprostili susjedu ono što opraštate bratu. Iako nerijetko čini za vas više od brata.

Suzdržanost - pripisuje se engleskoj gospodi. Dok se ne nauči jezik njihovih erotskih usporedbi.

Sveznanje - koje slijedeći heraklitovsku misao, ne uči pameti. Ipak, erudite su obilježele, budući uzori, XX stoljeće.

Stojedinica - to je navodno omladinski i navodno angažirani radio. Sudeći po izboru glazbe, komentarima ili sortiranju vijesti ništa posebno. Ne vidim niti čujem ništa novoga već godinama oslušujući ga jednim uhom. Drugim gledam zvukove jutra ili večeri.

Sto i jedan - doma dođe. To ide ovako: Sto Lješnjana u boj pođe, sto i jedan doma dođe. Kralj Nikola, dužega mandata na vlasti i od maršala Tita, unio je tim dvostihom pomutnju među nahije, jedine administrativne jedinice koje nikad nisu dopale turske vlasti. Ispalo je da moji preci nisu hrabri. I da ih dođe više doma nakon boja nego ih je pošlo. Pa to je dokaz njihova smisla za rat. Da ne izgine u borbi ili da zarobe bar jednoga na stotinu.

Svaki je dan novi početak - ma nije. Pogledajte ih pažljivo. Svaki nalikuje onom prethodnom i onom budućem. Malo je prijelomnih, odlučnih. Valjaju se jednaki ili nalik jedan drugome kao klupka olovnih oblaka u nebu. Po čemu ćete pamtiti ovaj utorak u odnosu na sljedeći četvrtak ili neki drugi utorak. Nalikuju i praznim hodom vremena i protjecanjem beskonačnog vremena. Živite u zemlji u kojoj je pola stanovništva nezaposleno ili u mirovini. Vi ste vjerojatno jedan od njih. Obećavaju vam priručnicima ili tečajevima joga kako ćete se izmijeniti, poboljšati. Ono što sasvim izvjesno i ne bez ojađenosti opažate u zrcalu jesu nove sjedine ili gorke bore oko usana...

Svetost obitelji - Imao bi što reći jedan novi Marx. On ironično govori o kršćanstvu, njemačkom i židovskom

pitanju. Niti je porodica nepovrediva niti sveta. Svaki joj pulen okrene leđa ili izleti iz nje, dobro zaključane krljetke. I da nemaju svoje Jeniffer za družice, kao Marx, ili svoje Engelse za prijatelje, koje im daju za džeparac kad isprazne džepove, ne bi imali ni za krumpir a ne za porodicu uzdržavat' u svojim ekonomskim stratonimbusima.

Sve se postvaruje, ništa se ne ostvaruje - Kažu poslije četrdesete, ali ni to ne shvaćajte doslovno. Ima sigurnih sjena i uhoda koje vam se lijepe za obasjanja i koja će učiniti sve da ostvare svoje tamne zamisli. Posebno u birokraciji, administraciji. Čuvajte ih se, i živite koliko možete svoje fantazije. Male i dnevne, ispunjive i realne, moguće i znane samo vama.

Svinjetina - koju navodno ne jede pola čovječanstva. Kad se ne prodaje tov, svakočasno smišljaju načine da vam je omile. Te jedino meso koje sadrži aminokiseline neophodne i bebama i starcima za funkciju mozga, te valja je jesti umjereno i krtu, te nezaobilazna je za Novu godinu. A kolesterol, a dojučerašnje zabrane? Cviček će sve to rastopiti.

Siromaštvo produhovljuje - novi imperativ suvremenih kršćana. Lišavajte se svega materijalnog, jer ćete tako postati slobodniji. Za što? Za liturgijske tekstove ili ponavljanje istih mantri starih bar dva tisućljeća. Zašto se nitko od teologa ne prihvati kritičkog čitanja Novoga zavjeta? Pa ne prevrednuje ona ustajala nemoguća opća mjesta u koja nitko živ više ne vjeruje? Najmanje oni koji ih propovijedaju. Koliko su puta u stanju iščitati Poslanice ili Knjige bez propisanih, nametnutih dogmi?

Skrupuli - koliko ste puta čuli: Ne dopuštaju mi skrupuli... Ili: On je beskrupulozan. Liči riječi škrofula. Škrofulozan. Ili riječi: skrob, škrob.

Snijet - sitna kiša - ponavlja se sitna kiša za jesenskih i ranoproljetnih mjeseci. Snijet je etimološki povezano sa snijegom, što ga nanosi vjetar.

Slavenska duša - na Zapadu je poznaju kao slavenski šarm. Nešto između oholosti - druge riječi za dostojanstvo - i potrebe da se ponižava i prašta. Sasvim smo

daleki toj predrasudi.

Srpska artiljerija - ironija, svetica književnosti, kao i prethodna sintagma s Krležom bilježi najprije ruganje sa svetinjom osloboditelja. U zadnjemu su ratu da bude cinizam potpun naši prodavali njihovima - neprijateljskoj srpskoj strani - oružje, proizvedeno u Hrvatskoj. I ne samo oružje. Ekonomska diplomacija to ispravlja pa kaže: ugovori o trgovini bili su predratni. Svejedno, tko bi lud prodao oružje kojim će sutra biti ucmekan?

Sijediti i sjedjeti - sijedim najprije u korijenu, kao svi kosonosni. Inače: Mislim, dakle sjedim. Sjedeći i po desetak sati dnevno uz lepitop ili lektiru na hoklici, neumorna od prepisivanja vlastitog rukopisanja posjedim i koji tren uobročena u zajutak, ručak i večerje s užitima i obrocima mahom bestjelesne, posne dijete. Iz cuga i glave pišem tek dva naša ili francuska nastavna sata.

Strah od letenja - s tom knjigom američke feministice postalo je bjelodano da je erotizam podloga letenju. Jedan mi je kolega, prevodilac Junga, donio izdanje na francuskom. Prvo što mi je palo na pamet, kako to da ju izvorno nije napisala jedna Francuskinja.

Svjetina - mekši naziv za rulju. Način da se iz argota izbacipotnja riječ. Pučanstvo je opet odveć književna, stilski arhaičnija ekspresija. Inače se kazuje: stanovništvo. O kojem se računa po glavi.

Svjetlo vjere, ljubavi, ufanja - Niste se valjda ponovo nasukali na te hridi patničkog kršćanstva? Ono slavi muku kao najveću draž. Ukinete li je, kršćanstvo postaje prazno, njeno mjesto ispražnjeno i nepopunjivo drugim smislom.

Što je to u mucu atraktivno? Međutim, duboko religiozan čovjek iznimno provjerava svoje sumnje i svoje vjere. O molitvama šuti jer su osobne. Sve kolektivno mu je strano. Čak i ta stara, iznošena imenica: bog.

Sloboda izbora - unatoč sartrovskoj nakani da je dokaže posvuda, ne postoji sloboda izbora. Na ispitu iz teorijske filozofije kod slavnog filozofa kojeg je poznavala sva intelektualna Evropa dobila sam odličan jer sam se suprotstavila ovoj zapadnjačkoj konstrukciji. Sjećam se da sam ilustrirala primjerom: ako radnik ima mogućnost izbora samo između nekoliko poslodavaca izrabljivača, sloboda za moguća je samo kao sloboda od: rada, samouprave, iscrpljivanja, velike satnice, minimalne nadnice. Razgovarali smo dugo na toj mojoj zadnjoj godini studija. Predlagao mi je profesor da pišem o tome ili sastavim prikaz o matematičkoj logici. U ono mi je bio vrijeme preči bio moj ljuveni predbračni život. Što ti je sloboda izbora u praksi, vidiš li filozofski nastrojen čitatelju...

Sub rosa - tajno, diskretno, daleko od javnosti ili izravnosti. Potpisati knjigu tim ljubavnim trnom? Samo onome tko vas je već bio ranio sličnima...

Stupovi društva - u novom raslojavanju, i nakon kriza, postoje samo bogati i siromašni, ne i srednja klasa. Tko je ostao za stupove društva ako izostaje građanski srednji stalež?

Suton - dio dana za snatrenje. Svuda je čaroban ako ste predvečernji tip. Dovoljni su vam divan, balkonska vrata prema zapadu i prostrano nebo. S proljeća cvrkuću kosovi i laste, cijuču mlade buljine. Po rumenilu neba naznačuje sutrašnju vedrinu.

INICIJATIVA ZA IZRADU SKULPTURE PRINCEZE KSENIJE PETROVIĆ NA CETINJU

Tekst: Vesko Pejović

Ideju da se izradi skulptura koja bi bila osnov za spomenik, kao i mnoge druge inicijative za oplemenjivanje grada, iznio je i razradio sa prijateljima i jednim brojem građana, ing. Vesko Pejović, sekretar Ogranka Matice crnogorske na Cetinju i izvršni direktor N.U. „Cetinje moj grad“. Ta ideja je naišla na podršku i simpatije velikog broja građana i aktuelne vlasti Prijestonice.

POTREBA TRAJNOG SJEĆANJA

Kao što vam je poznato, princeza **Ksenija** (1881 – 1960), kćerka kralja Nikole, izuzetna po mnogo čemu, a naročito po crnogorskom patriotizmu i kao vjerni pratilac svog oca do njegovog posljednjeg dana, nema zaslužno spomen obilježje u Crnoj Gori. Potreba trajnog sjećanja na ovu istaknutu ličnost crnogorske istorije sa početka dvadesetog vijeka i tragičnog perioda egzila posljednjeg kralja i nestanka države nameće se kao aktuelna danas. Poslije prikazivanja kultne drame „**Princeza Ksenija od Crne Gore**“, autorke **Radmile Vojvodić**, skinut je veo zaborava sa njene ličnosti i Ksenija je postala simbol odanosti porodici, domovini i državi Crnoj Gori.

Da bi se izbjegle zamke birokratskih procedura i nepotrebno gubljenje vremena za realizaciju ove ideje, a ispoštovale sve zakonske obaveze vezane za lokaciju i postavljanje skulpture u užem gradskom jezgru, pri nevladinom udruženju „Cetinje moj grad“ formiran je Odbor za izradu skulpture princeze Ksenije, koja bi se realizovala donacijama i poklonila gradu.

Inicijativni odbor je u sljedećem sastavu: publicista **Marko Špadijer**, predsjednik i članovi: gradonačelnik Prijestonice Cetinje mr **Aleksandar Kaščelan**, profesorka i režiserka **Radmila Vojvodić**, akademik prof. dr **Zoran Rašović**, advokat **Borislav Rašović**, građevinski ing. **Nebojša Đukanović**, arh. **Jovan Bošković**, arh **Ana Mrvaljević – Zogović**, režiserka **Duškanka Belada**, prof. i prevodilac **Sladana Sjekloća**, mr **Jovana Mrvaljević**, biznismen u USA **Ivo Đukanović**, likovni umjetnik **Luka Lagator**, direktor Komunalnog preduzeća Cetinje **Saša Zvicer**, preduzetnica i izvšna direktorica Fondacije Kreativne žene Crne Gore **Milica Marković**, prof. dr **Maja Đurić**, istoričarka umjetnosti, glumica, **Ivana**

Mrvaljević, dr **Anastazija Miranović**, istoričarka umjetnosti, mr **Vesna Vičević**, prof dr **Mladen Ulićević** i **Vesko Pejović**.

Odbor bi radio volonterski, bez nadoknade članovima, na osnovu profesionalnih znanja i uvjerenja, lokalpatriotizma i entuzijazma. Sastajao bi se ili povezivao elektronski prema potrebi, a raspustio po završenom poslu. Rukovodilac projekta je Vesko Pejović.

SKULPTURA

Odbor se opredijelio da izradu skulpture princeze Ksenije povjeri renomiranom umjetniku **Dimitriju Popoviću**, uz zahtjeve da uradi lik princeze Ksenije u realističkom maniru, a da skulptura cjelinom „emituje“ poruke o tome koliko je ova žena bila ispred svog vremena. Uzajamne obaveze precizirale bi se ugovorom Odbora sa Dimitrijem Popovićem.

Završenu skulpturu Odbor bi uz ugovor o donaciji poklonio opštini Cetinje.

Rok za realizaciju je 2022. godina.

Odbor je sugerisao opštinskim vlastima Cetinja da se skulptura postavi u Njegoševoj ulici na lokaciji niže od palate Đukanovića prema sadašnjoj Vinariji i kiosku za prodaju novina. Ovaj sada dosta zapušten prostor mogao bi se oplemeniti i nazvati trgom princeze Ksenije. Određivanje precizne lokacije trebalo bi usaglasiti sa DUP-om starog jezgra Cetinja.

Rukovodstvo Opštine Cetinje se obavezalo da će u toku 2022. godine u saradnji sa Zavodom za konzervaciju i Upravom za zaštitu kulturnih dobara, preduzeti sve potrebne radnje za uređenje tog prostora (uključujući sanaciju skulptura „četiri godišnja doba“, fasadu i ogradu dvorišta kuće Marka Đukanovića), kako bi u tom ambijentu bila postavljena skulptura princeze Ksenije, a taj se prostor koristio za kulturne događaje.

PS: *Ovo je bila prva ideja za uređenje prostora sa pidžunom i kunetom duž ograde, učesnicima u kulturnom programu koji bi sjedjeli kod trafike, i lokacijom iz gledom skulpture koju je u 3 D obradio arh Jovan Bošković*

POZIV DONATORIMA

Odbor se ovim obavještenjem obraća potencijalnim donatorima i moli ih da, u skladu sa svojim mogućnostima, pomognu realizaciju ove ideje. Kao što vidite, ova akcija počiva na ljubavi i građanskoj obavezi prema Cetinju, poštovanju njegove istorije, i posebno na uvažavanju jedne izuzetne žene koja je emancipatorskim duhom i predanošću služila domovini Crnoj Gori i postala jedan od simbola njene nepokornosti.

Za izradu skulpture biće nam potrebno oko **50.000** eura pa smo u tu svrhu, otvorili na N.U. Cetinje moj grad, kod **NLB BANKE** pod-račun sa naznakom **ZA SKULPTURU PRINCEZE KSENIJE**.

UPUTSTVO ZA UPLAĆIVANJE DONACIJA:

ŽIRO RAČUN U NACIONALNOM JAVNOM PROMETU:

BROJ RAČUNA: 530-30023-57

NAZIV BANKE: **NLB BANKA AD PODGORICA, ULICA STANKA DRAGOJEVIĆA 46, 81000 PODGORICA**

ZA DONACIJE IZ INOSTRANSTVA NAVESTI:

Swift code: MNBAMEPG

IBAN Code: ME25530095120005770249

Name: N.U. CETINJE MOJ GRAD – PRINCEZA KSENIJA

LOVČENSKA 61

81250 Cetinje

Montenegro

Kontakt za dodatne informacije: Vesko Pejović, 067 850 992, e-mail: vspbato@t-com.me

IZ BIOGRAFIJE PRINCEZE KSENIJE

Osma ćerka kralja Nikole – Ksenija rođena je 10.04.1881. Krštena je u Dvorskoj crkvi na Ćipuru. Obrazovanje je stekla na cetinjskom Dvoru, od renomiranih stranih učitelja. Bila je ozbiljna, ambiciozna, željna znanja i radoznalog duha. Obrazovanje je stekla na cetinjskom Dvoru, od renomiranih stranih učitelja. Bila je ozbiljna, ambiciozna, željna znanja i radoznalog duha. Govorila je ruski, njemački i francuski jezik i jednako se zanimala za društvene i za prirodne nauke.

Ksenija je prva žena na Balkanu koja je vozila automobil. Pisala je memoare i uspješno se bavila fotografijom.

Na svojim fotografijama zabilježila je ljepote crnogorskih predjela, narodne običaje, svetkovine, državne proslave. Posthumno, 1998. godine Jugoslovenski Savet Exsellentia Photographie, na osnovu uvida u kompletan opus, dodjelio joj je počasnu titulu diplomiranog majstora profesionalne fotografije, odnosno, ime Ksenije Petrović Njegoš stavljeno je na čelo liste najznačajnijih stvaraoca u oblasti fotografske umjetnosti jugoslovenskih naroda u XX vijeku, uz obrazloženje da je „opus ove značajne umjetnice primjer klasičnog perfekcionizma i primjer akademskog izražavanja...“

U ratnom egzilu osnovala je Ustanovu za pomoć ratnim zarobljenicima, njom rukovodila, u njoj i fizički radila. Život je posvetila Otadžbini a otac joj je posvetio pjesmu iz koje se vidi koliko je bila nadahnuta rodoljubljem i težnjom za pravo i ravnopravnost Crne Gore u zajedničkoj državi.

Svoj patriotizam ovako je definisala:

Ja mislim da je patriotizam urođeno osjećanje, koje ne traži nagradu ni nadoknadu.

Izuzetno hrabra i mudra, puna neuništivog patriotizma, Ksenija je bila desna ruka svome ocu, njegov najsavjetniji sekretar. Po mnogima, bila je najljepša kćer kralja Nikole. Imala je ljupke, mile i sjajne oči, pune plama, plemenitosti i ljepote.

Nije se udavala, iako su za brak sa njom bili zainteresovani srpski kralj Aleksandar Obrenović i bugarski car Ferdinand.

Umrta je 9. marta 1960. godine u Parizu u krajnjoj nemaštini i osami sa nezadovoljstvom izgnaničkim statusom iz svoje Otadžbine i tugom što je bila u prilici da vidi najtragičnije crnogorske dane, nesreću i patnju kroz koje je prošla njena nekad brojna i srećna porodica.

Svojim životnim stavom i radom, Ksenija je dala primjere koji zaslužuju da budu isticani u prikazima znamenitih žena kao i u istorijskim analizama jednog razdoblja. Bila je i izuzetno skromna i nikada nije isticala svoje zasluge želeći da se oduži svom rodu, svojoj zemlji i svom narodu.

Od 1916. godine, kada je jedne hladne januarske noći napustila topli roditeljski dom, živjela je u nadi da će još jednom vidjeti svoj rodni grad. Duboko u sebi nosila je sliku Cetinja i dvora, Lovćena, Crne Gore.

Princeza Ksenija je sahranjena 1989. godine, zajedno sa zemnim ostacima njenih roditelja i sestre Vjere, na Cetinje. Najveći dio njene zaostavštine (fotografije, memoari, itd.) pohranjen je na Cetinju.

PETAR II. PETROVIĆ NJEGOŠ

DUHOVNI I SVJETOVNI VLADAR CRNE GORE, FILOZOF I PJESNIK

Tekst: Anđelka Pavić

Krajem 2021. godine navršeno je 170 godina od smrti Petra II Petrovića Njegoša.

Petar II Petrović Njegoš je jedna od najznačajnijih ličnosti crnogorske historije, njen duhovni i svjetovni vladar, filozof i pjesnik.

Njegoševo književno djelo rizično je estetskih i moralnih vrijednosti koja zrači preko granica Crne Gore i visoko iznad vjekova i pokoljenja.

"Takav pjesnik kao Njegoš rađa se jednom u sto godina" - govorilo se. Od Njegoševog rođenja prošlo je više od dvjesto godina, a veći od njega još se nije rodio.

Njegoš je kao prvi moderni vladar u Crnoj Gori udario osnove organizovanoj vlasti u zemlji. On nabavlja štampariju, izdaje u Crnoj Gori knjige, počinje da otvara osnovne škole. On je ginuo za "prosvjećenim svijetom", ali je bio vezan za svoj krš i svoj narod koji se teško privikavao na promjene. U trenutcima kriza on se osjećao prognanikom u oba ta svijeta. Govorio je za sebe da je "knez među varvarima i varvar među knezovima."

PISALI SU O NJEGOŠU

O Njegošu su pisali mnogi pisci, književni kritičari i teoretičari, između ostalih Isidora Sekulić, Milan Rešetar, Ivo Andrić, Meša Selimović...

Ivo Andrić je napisao 9 eseja o Njegošu, Isidora Sekulić djelo: Njegošu -knjiga duboke odanosti, i to su predivna djela, ali niko nije sa više topline i poštovanja pisao o ovom velikanu historije i pera kao pjesnik i pisac Ljubomir Nenadović u svom putopisu "Pisma iz Italije" prvobitno nazvanom "Vladika crnogorski u Italiji" u kojem Njegoša prikazuje u drugačijem svjetlu od ostalih biografa.

On se s Njegošem susreo u Italiji, tačnije u Napulju, krajem 1850. godine, gdje se Njegoš liječio pod blagom sredozemnom klimom. Njihov susret je prerastao u druženje i prijateljstvo koje je trajalo pola godine, za koje vrijeme je bilježio razgovore s Njegošem, njegove misli i komentare, stvorivši tako djelo koje neki upoređuju čak i sa najboljim stranama Njegoševog književnog opusa.

"Da se može, svak bi od nas odvojio po jedan dan svog života i zdravlja, i njemu bi ga dao"- napisao je za Njegoša, gledajući ga izmučenog bolešću i državničkim brigama.

NJEGOŠEVI STIHOMI SU UŠLI U GOVOR KAO NARODNE IZREKE I UZREČICE

Njegoševi stihovi se upotrebljavaju u govoru kao narodne izreke i uzrečice i ne odvajaju se od njih. Moj otac je, kao i većina Crnogoraca, znao množinu stihova iz Gorskog vijenca napamet i citirao ih je mnogo i često. Ljubav prema Njegošu prenio je i na mene i ja se ne mogu sjetiti nijednog, ma i kratkog perioda u životu, bez Njegoševa stiha, bez misli o Njegošu. Tako bi, vjerujem, svako od nas mogao kazati s punim pravom da je Njegoš oduvijek prisutan u našem životu, ali njegovo živo i životodajno prisustvo svi smo pravo i potpuno osjetili u najtežim godinama narodnog i ličnog života. Vidjeli smo kako je čovjeku teško biti čovjek, "a mora bit čovjek", da "strah životu kalja obraz često".

Čitajući Njegoševa djela uvidjeli smo da je čovječnost vrhovni zakon za odnos čovjeka prema čovjeku, ali smo isti tako uvidjeli da je čovjek dužan da brani čovječnost od neljudi.

Ta njegova čovječnost želi zaštitu slabom i zaklon onome koji bježi od jačega, i spasenje svemu što živi.

NJEGOŠEV ŽIVOT

Rođen je 1. novembra (po julijanskom kalendaru) u selu Njegušima, kao Rade (Radivoje), sin Toma Markova Petrovića i Ivane (rođene Proroković) iz istog sela.

Njegova porodica vladala je u Crnoj Gori više od dvjesto godina i dala joj pet vladika i dva svjetovna vladara.

Vladika Petar I

Petar I Petrović Njegoš, kanonizovan kao **Sveti Petar Cetinjski** je u testamentu saopćio glavarima i narodu "da je naimenovao za svoga nasljednika, crkvenog glavara i zemlje gospodara, svog sinovca Rada, koga preporuča Bogu, ruskom caru i svemu narodu crnogorskom i brdskom."

Sima Milutinović Sarajlija

Pjesnik Sima Milutinović Sarajlija – Njegošev učitelj, probudio kod njega ljubav prema poeziji i razvio interesovanje za filozofiju

Zbog nedostatka finansija vladika Petar Prvi ne može da Rada pošalje u Rusiju na školovanje, pa državnim sekretaru i jedinim ministru, pjesniku **Simi Milutinoviću Sarajliji** povjerava, kao jedan od zadataka, vaspitavanje Rada Tomova.

Sima Milutinović, često nesređenog duha i jezika, upućuje Rada u klasiku, umjetnost, istoriju, filozofiju i književnost i tako utiče na njegovu buduću poetiku.

Gledajući vladiku na smrtnoj postelji, Njegoš je, kao što otkriva u pismu Jeremiji Gagiću uzviknuo:

"Gospodaru, vidu da ćete umrijet, nego što ću ja sad?"

"Ja ti sad ne mogu pomoć ništa, no ti ove najposljednje riječi od mene: moli se Bogu i drž se Rusije." - odgovorio mu je vladika. (pismo Jeremiji Gagiću, 30. oktobra 1830.)

NJEGOŠ U RUSIJI

Pune dvije godine Njegoš je radio da dobije vladičansku titulu od strane Rusije.

Godine 1831. i 1832. Rusija odbija Njegoša, a dozvola stiže tek 1833. kada su se ruske vlasti uvjerile u njegovu privrženost ruskom dvoru i ruskoj politici.

U avgustu 1833. godine Njegoš je stigao u Petrograd gdje je trebalo da se zavladiči.

Car "ne nalazeći nikakve prepreke tome", odobri Sinodu Ruske crkve da postupak dozvoli, kao i da se 15.000 rubalja može potrošiti na posvećenje arhimandrita Cetinjskog manastira za vladiku Crnogorsko-primorskog i skenderijskog.

On sam prisustvovao je rukopolaganju mladog Njegoša za vladiku što je bila osobita privilegija i puno priznanje porodici Petrović -Njegoš.

Po dolasku u Petrograd Njegoš piše pismo Vuku iz kog vidimo kako je Petrograd djelovao na mladog Njegoša. Ovo pismo ukazuje na oduševljenje mladog Crnogorca veličinom i sjajem Rusije.

Dana 2/14. avgusta 1833. godine uslijedio je Njegošev **prijem kod cara Nikolaja**. Kada je ugledao mladog gorostasnog crnogorskog monaha, car, koji je inače bio krupnog rasta, rekao je: "Pa vi ste viši od mene". Na tu mu je Njegoš spremno odgovorio: "Samo je Gospod Bog veći od ruskog cara".

Ta rečenica izazvala je kod Nikolaja veliki utisak. On se uvjerio u Njegoševu inteligenciju i diplomatsku snalažljivost.

NJEGOŠ KAO VLADAR

Njegošev život kao čovjeka - pjesnika neodvojiv je od života zajednice kojoj je pripadao, u kojoj se rodio i umro. U prvim godinama svog vladanja, mlad i neiskusn, morao je da se brine o svom narodu, ubogom i neukom, ali gordom i samovoljnom, koji se, kao što kaže narodni pjesnik iz Boke:

"U zlu mjestu udesio,

U tjesne gore kamenite,

Među Turke i među Latine."

Iako sam za sebe kaže "Ja sam čovjek mali i su malo moći spram velikijem silama" podiže glas čim je u pitanju "Crna Gora i njena sloboda". Znao je on da "nema posla u plaha vladara".

Za svoje crnogorske prvake on kaže: "Teško onome ko je njihov glavar", a za svoje moćne susjede: "Nijednom se ugovoru ne može vjerovati."

Svjetovna i crkvena glava jedne male države, nepismene i besputne, od svega odijeljene i sa svih strana pritešnjene, postavljen od najranije mladosti u žarište njenih unutarnjih teškoća i bezbrojnih međunarodnih zapleta, Njegoš je morao otkidati od svog poetskog djela da bi udovoljio zahtjevima života i krasti od života da bi se koliko -toliko odužio svom pjesničkom pozivu. On se u tim sukobima kidao i trošio, a ipak ostajao dužan i jednoj i drugoj strani, o čemu govore i njegovi biografi.

Njegošev sekretar Medaković kaže: "Da se vladika nije toliko bavio pjesništvom, on bi još više dobra uradio za Crnogorce."

Drugi njegov biograf Rovinjski, kaže: "Naprotiv, Njegoš je pisao vrlo malo, budući neprestano zauzet poslovima narodnim."

I sam Njegoš je na svoje književno djelo gledao kao na fragmentarno i u svojoj cjelini nepotpuno. Već teško bolestan govorio je Matiji Banu: "Sjeti me se degođ kad me već ne bude i neka potomstvo dozna bar za naše namjere, kad mu djela ne mogu ostaviti".

NJEGOŠEVA PRIVATNA I ZVANIČNA PREPISKA

U Njegoševoj zaostavštini je preko hiljadu i sedam stotina pisama koja je redovno izmjenjivao sa ruskim činovnicima, turskim poglavarima ili austrijskim vlastima u Kotoru. To je tipična službena prepiska, ali kad se nadnesemo na tu prepisku uočiti ćemo da je najveći

pjesnik južnoslovenskih prostora imao na svojoj brizi i odgovornosti čitav jedan mali svijet, nemiran, ugrožen, ubog, neuk i gord i samovoljan, da se stvarno nosio sa "svojim i tuđinom". Svi se žale i tuže sa svih strana i na sve, i to uvijek Njogošu, i samo njemu jednom, a on mora za sve njih da moli ili zahtjeva, da se izvinjava ili pravda, objašnjava ili prepire. A sam nema kome da se požali, niti bi mu to vrijedilo.

U privatnoj i zvaničnoj prepisci posljednjih godina života vidljiva je njegova rezignacija, ali i rješenost da svoju dužnost vrši do kraja.

"Ja s moje strane ne želim smutnje ni s kim nego susjecki mir, pokoj i tišinu, uvjerava sve redom i Ruse, i Austrijance i Turke u svoju miroljubivost, ali ima podosta pisama koja kipte od nemoćnog gnjeva i uzdržanog ogorčenja zbog teškog položaja njegove zemlje u kojoj mu je, kako sam kaže" "tjesno otvsjude". "Ja bih volio no išta na svijetu vidjeti slogu među braćom".

NJEGOŠEVA BOLEST i SMRT

Na žalost, Njogoš je s jeseni 1849. počeo da poboljšava i da se liječi pod blagom sredozemnom klimom. U jesen 1851. bolest se sasvim pogoršala.

"Ja sam smrt ovako razumio: ili je tihi, vječni san koji sam boravio prede rođenja ili lako putovanje iz svijeta u svijet i pričisljenje besmrtnome liku i vječito blaženstvo".

"Kopajte me na Lovćen, kod nove crkve - ostavlja amanet rođacim i prijateljima."

"To je moja potonja želja, koju u vas ištem da je ispunite, i ako mi ne zadate Božju vjeru da ćete tako učinjet, kako i ja hoću, onda ću ve ostaviti pred prokletstvom, a moj posljednji čas biće mi najžalostniji i tu moju žalost stavljam vami na dušu."

Njogoševa kapela na Lovćenu sagrađena je 1845. ili 1846. godine

Na njenom mjestu se od 1974. godine nalazi Njogošev mauzolej, rađen po projektu vajara Ivana Meštrovića.

Vladika je kao kakav drevni prvosveštenik blagoslovio još jednom i zemlju i narod i preporučio starešinama da "sirotinji čine pravdu".

Umro je u isti dan i u isti čas kada se prije 21 godinu zakaluđerio nad mrtvim stricem Petrom I.

Čudesni i preciznom energijom sudbine, tragični krug završio se u tački sa koje je krenuo.

Sahrana na Lovćenu je odložena, zbog lošeg vremena i strahovanja da bi skadarski Turci mogli da oskrnave

lovćensku kapelu, i Njogoš je, 21. oktobra, privremeno sahranjen na Cetinju, u manastiru, u grob njegovog strica svetog Petra. Tek 26. avgusta 1855. svečano su Njogoševi posmrtni ostaci prenijeti na Lovćen.

Sve je dobro i čestito bilo

I milome Bogu pristupačno.

Njogošev testament

Hvala Ti, Gospodi, jer si me na brijegu jednoga Tvojega svijeta udostojio izvesti i zrakah jednoga Tvojega divnoga sunca blagovolio napojiti. Hvala Ti, Gospodi, jer si me na zemlji nad milionima i dušom i tijelom ukrašio – koliko me od moga detinstva Tvoje nepostižimo veličstvo topilo u gimne Božestvene radosti, udivljenija i veleljepote Tvoje, toliko sam bijednu sudbinu ljudsku sa užasom razmatrao i oplakivao – Tvoje je slovo sve iz ništa sotvorilo, Tvome je zakonu sve pokorno, čovjek je smrtni i mora umrijeti.

Ja sa nadaždom stupam k Tvojemu svetištu Božestvenome, kojega sam svijetlu sjenku nazrio jošte s brijega kojega su moji smrtni koraci mjerili – ja na Tvoj poziv smireno idem ili pod Tvojim lonom da vječni san boravim, ili u horove besmrtni da Te vječno slavim.

GORSKI VIJENAC

Njogoš je u jesen, početkom oktobra 1846. godine, u pratnji ličnog sekretara **Milorada Medakovića**, krenuo u Trst, a odatle u Beč i Petrograd da traži podršku i pomoć od bečkog i petrogradskog carskog dvora za svoju napaćenu Crnu Goru, koju je te godine bila zadesila strahovita suša, a i Turci su naglo pojačali pritisak na nju.

Na taj mučni i neizvjesni put Njogoš je sa Cetinja ponio i rukopis svog najnovijeg djela, izgleda tek završen.

Tokom boravka u Beču 1846. i 1847. godine, Njogoš je u štampariji jermenskog monaškog reda **Mehitarista** objavio svoje najveće i najznačajnije djelo "Gorski vijenac".

Nije nigdje precizno upisan datum kada je tačno završeno štampanje prvog izdanja Gorskog vijenca. Nesumnjivo je da je to bilo prije 16. februara 1847. godine, jer je tog dana izvjesni **Stjepan Pejaković** uputio iz Beča primjerak "Gorskog vijenca" **Ljudevitu Gaju** u Zagreb kao dar mladog crnogorskog vladike i pjesnika.

Vuk Stefanović Karadžić učestvovao u korekturi prvog izdanja Gorskog vijenca

U korekturi tog prvog izdanja "Gorskog vijenca" učestvovao i Vuk Karadžić, koji se tada, pouzdano se zna, sretao i družio u Beču sa Njogošem.

NJEGOŠ I VUK KARADŽIĆ

Njogoš u Beč stiže 4. jula. Tamo se susreće sa Vukom Karadžićem. Impresioniran budućim crnogorskim vladikom, Vuk o njemu pohvalno piše Mušickom i lično ga upoznaje sa Jernejom Kopitarom. U Beču se Njogoš zadržao oko dve nedelje, razgledajući grad.

I tom prilikom Njogoš pozva Vuka da mu bude gost. Međutim, Vuk će u Crnu Goru krenuti u julu sledeće, 1834. godine, a na Cetinje je stigao septembra meseca. I bio je očaran odmah, na prvi pogled.

Vuk je na Cetinju boravio pedesetak dana, ali mu je pošlo za rukom da za tako kratko vreme prikupi ogromnu građu.

Upoznao je razan svet i naučio mnogo o Crnogorcima, o njihovoj tradiciji, običajima, o velikom junaštvu. Čuo je mnoga narodna predanja, uspio da sazna neke nove riječi. Takođe, pretpostavlja se da je revnosno pregledao arhiv Mitropolije. I uz sve to, imao je priliku da od Njogoša lično čuje sve što ga je zanimalo o Crnoj Gori.

Ova Vukova poseta Cetinju bila je od koristi i za njega i za Crnu Goru.

Sa jedne strane, Vuk se snabdeo pozamašnom etnografskom građom. Kako je i sam naveo, čak jednu trećinu od ukupnog broja poslovice prikupio je u Crnoj Gori. Knjiga poslovice je i štampana u cetinjskoj štampariji i to o trošku Njogoševom. I ono što je najvažnije, Vuk je nakon posete Cetinju konačno uspeo da kompletira svoju azbuku, vrativši u nju slovo "H".

Sa druge strane, Vukovi spisi o Crnoj Gori koji su nastajali u kasnijim godinama Vukovog života i stvaralaštva,

dali su veliki doprinos afirmaciji Crne Gore i njenoj borbi za sticanje formalnog međunarodnog priznanja nezavisnosti od Turske.

POSVETA GORSKOG VIJENCA

Milorad Medaković, desna Njogoševa ruka oko stvaranja i objavljivanja njegovih djela, tvrdi da je on "Gorski vijenac" najprije bio posvetio Milošu Obrenoviću i da se "iz nekog manjeg nesporazumljenja to pokvari, te vladika okrene tu posvetu Karadžiću.

NASLOV DJELA - IZVI ISKRA, IZVITE ISKRE, VIJENAC GORSKI

Njogoš se dugo, gotovo do posljednjeg trenutka, dvoumio oko naslova svog najznačajnijeg djela. Prvo je bio naumio da ga naslovi kao "Iskra". Poslije se opredijelio za "Izvi iskra", pa "Izvite iskre", pa "Vijenac gorski" da bi se konačno odlučio za "Gorski vijenac".

Gorski vijenac preveden je na sve evropske jezike, kineski, japanski i esperanto. Italijanski je prvi strani jezik na koji je preveden Gorski vijenac Petra II Petrovića Njogoša, u odlomcima iste godine kada je objavljen u Beču, dok je prvi prevod djela u cjelosti objavljen na njemačkom jeziku 1886. godine, takođe u Beču.

Najluksuznija izdanja Gorskog vijenca

Od svih dosadašnjih izdanja na srpskom jeziku, nesumnjivo je najkompleksnije ono koje je 1983. godine napravila Crnogorska akademija nauka i umjetnosti kada je u formatu Njogoševog rukopisa, u luksuznoj opremi i u samo 499 primeraka, u jednim koricama objavljen fototip djela sačuvanog Njogoševog rukopisa, fototip prvog izdanja i jedna savremena verzija "Gorskog vijenca", štampana posebnom azbukom koju je specijalno za ovu priliku pripremio Ivan Boldižar iz Novog Sada. A od izdanja na stranim jezicima, do sada je bez premca ono na japanskom koje su preveli i priredili profesor Kazuo Tanaka i Hiroši Jamasaki – Vukelić.

Hiroši Jamasaki Vukelić zajedno sa Kazuo Tanakom preveo Gorski vijenac na japanski jezik. Prevođenje je trajalo sedam godina.

NJEGOŠEVO KNJIŽEVNO DJELO

Pokoljenja djelu sude!"govorio je Njogoš, ali sigurno nije slutio da će se dvjesto godina poslije njegove smrti njegovo djelo tumačiti onako kako ga sad tumače neki, koji svojim riječima žele da nadglasaju one umne glave koje su mnoge noći prokapale nad njegovim djelom i o njemu rekle da je najveći pjesnik ovih naših južnoslovenskih prostora.

VALTAZAR BOGIŠIĆ I BOŽO PETROVIĆ NJEGOŠ

IZLAGANJE AKADEMIKA CANU ZORANA RAŠOVIĆA - DIO III.

Prilog uredio: Vesko Pejović

Bračni ugovor

Udeponovanoj gradnji Narodnog muzeja Crne Gore nalazi se originalni tekst bračnog ugovora crnogorske princeze Jelene Petrović – Njegoš i italijanskog prestolonaslednika – princa Viktora Emanuela III Savojskog sačinjen na francuskom i italijanskom jeziku. Uz Ugovor je i Protokol, u kojem je knjaz Nikola (preko svojih punomoćnika) konstatovao da je nasljedstvo prestola u Crnoj Gori regulisano prema Salijskom zakonu i da je kralj Italije istu u svemu prihvatio (preko svojih punomoćnika), u ime princa od Napulja, njegove supruge i njihovih potomaka.

Kako je rečeno, Bogišić je u Rim odnio bračni ugovor starije kćerke knjaza Nikole princeze Milice i velikog knjaza Petra Nikolajevića. Kao svog punomoćnika za zaključenje tog ugovora, knjaz Nikola je i tada imenovao vojvodu Boža Petrovića, predsjednika Državnog savjeta, tadašnjeg ministra pravde i kavaljera crnogorskog ordena Danila prvog stepena, Bijelog orla i mnogih drugih stranih ordena. Imperator sveruski je za svoje punomoćnike imenovao g. Nikolaja Girsu, državnog sekretara, senatora, tajnog savjetnika, kavaljera mnogih ruskih i stranih ordena, ministra vanjskih poslova, i svog generala – adjutanta, generala Lajtanta, grofa Ilariona Voroncova – Daškova, ministra imperatorskog dvora i imanja, kancelara imperatorskih i carskih ordenja, kavaljera mnogih ruskih i stranih ordena. Osim ovog ugovora, Bogišić je u Rimu proučio i bračne ugovore savojske kuće – kraljice Margarite i bavarske princeze.

Nakon višednevnih pregovora, između punomoćnika je postignuta saglasnost o bitnim elementima bračnog ugovora i Protokola, kao njegovog sastavnog dijela. Ugovor je zaključen "U ime presvetog i nedjeljivog Trojstva". Na početku ugovora je uvodni dio (preambula) u kome je konstatovana postignuta saglasnost o stupanju u brak dvoje mladenaca (sa označenjem titula i imenima i titulama njihovih roditelja). U tom dijelu je i konstatacija o saglasnosti očeva zaručnika za stupanje u brak. Kraljica Margarita i knjaginja Milena nijesu spomenute kao davaoci saglasnosti, kako je to bilo uči-

njeno u ugovoru princeze Milice i velikog kneza Petra Nikolajevića. Bogišić je primijetio da je to zbog uticaja rimskog prava u kome je "tutor samo otac", a majka se "ne miješa u posao". Na kraju uvodnog dijela ugovora su i podaci o knjaževim i kraljevim punomoćnicima.

Bračni ugovor sadrži šest članova, koji se odnose na: način vjenčanja ("prema italijanskim građanskim zakonima i uz religiozni katolički obred"); poklon kralja Italije princezi Jeleni ("sto hiljada lira"); obavezu kralja da se stara o troškovima dvora i kuće princa i princeze od Napulja; godišnju naknadu princezi (pedeset hiljada lira) za garderobu i lične troškove; odobrenje princa u pogledu raspolaganja princezinom imovinom; prava princeze u slučaju da postane udovica (godišnja renta od 100 hiljada lira i korišćenje stana u jednoj od kraljevskih rezidencija). Pri kraju je odredba o potvrđivanju ugovora sa protokolom, kao njegovim sastavnim dijelom. Nakon toga su potpisali četiri punomoćnika.

Između punomoćnika je postignuta saglasnost da je-

zik oba primjerka ugovora i protokola bude francuski (autentični tekst). Ugovor i protokol su sačinjeni i na italijanskom jeziku (službeni tekst), ali je to bilo više za "domaće" potrebe.

Za potrebe ovoga rada, čini mi se po prvi put, dajemo nezvanični prevod Bračnog ugovora i Protokola sačinjenog na francuskom jeziku.¹

"Ugovor i Protokol u ime presvetog i nedjeljivog Trojstva

Pošto je dogovoren brak između Njegovog Kraljevskog Visočanstva Viktora Emanuela Ferdinanda Mari Žanvijeja od Savoje, prestolonasljednika Italije, princa od Napulja, sina Njegovog Veličanstva kralja Umberta i i Njenog Veličanstva kraljice Margarite Marije Tereze Žane, princeze od Savoje, koji srećno vladaju,

sa Njenim Visočanstvom princezom Jelenom Nikole od Crne Gore, kćerkom Njegovog Visočanstva Nikole I Petrovića Njegoša, knjaza Crne Gore, i Njenog Visočanstva Milene Petrove Vukotić, koji srećno vladaju,

Njegovo Visočanstvo knjaz Crne Gore i Njegovo Veličanstvo kralj Italije, dajući svoj pristanak na ovaj brak, odlučili su da svaki imenuje svoje punomoćnike radi zaključenja bračnog ugovora.

U tu svrhu,

Njegovo Visočanstvo knjaz Crne Gore je, sa svoje strane, imenovao, u svojstvu svojih punomoćnika, vojvodu Božidara Petrovića-Njegoša, predsjednika Njegovog Državnog savjeta, ministra unutrašnjih poslova, nosioca Velikog Krsta više visokih redova, i doktora Baltazara Bogišića, Njegovog ministra pravde, sadašnjeg Državnog savjetnika Rusije i Crne Gore, nosioca Velikog Krsta više visokih redova,

a Njegovo Veličanstvo kralj Italije, imenovao je, sa druge strane, u svojstvu svojih punomoćnika, markiza Emila Viskonti Venostu, senatora Kraljevstva, ministra spoljnjih poslova, nosioca Velikog Krsta italijanskih redova i više stranih redova, i viteza Žaka Žozefa Kostu, advokata, senatora Kraljevstva, ministra milosti, pravde i vjeroispovijesti, nosioca Velikog Krsta italijanskih redova, odlikovanog sa više stranih odlikovanja;

koji su se, pošto su razmijenili svoja punomoćja, priznata u dobroj i propisanoj formi, sporazumjeli i saglašavaju se o sljedećem:

¹ Zahvaljujemo se g.-di Katerini Terzić, samostalnoj savjtnici za međukademijsku i međunarodnu saradnju u CANU, na nesebičnoj pomoći koju je pružila prilikom prevoda bračnog ugovora i protokola sa francuskog jezika.

Član 1.

Uz pristanak i saglasnost Njegovog Visočanstva knjaza Crne Gore i Njegovog Veličanstva kralja Italije, i uz pun i slobodan pristanak Njihovih prinčevskih Visočanstava zaručnika, pristupiće se prema italijanskim građanskim zakonima i uz religiozni katolički obred, vjenčanju Njenog Visočanstva princeze Jelene Nikoline od Crne Gore sa Njegovim Kraljevskim Visočanstvom princom Viktorom Emanuelom Ferdinandom Mari Žanvijeom od Savoje, prestolonasljednikom Italije, princom od Napulja.

Član 2.

Njegovo Veličanstvo kralj Italije kao poklon princezi Jeleni od Crne Gore daruje iznos od sto hiljada lira (100.000 £) kojim će Njeno Visočanstvo moći da raspolaže po svojoj volji, čak i prije braka.

Član 3.

Dok Njegovo Kraljevsko Visočanstvo princ od Napulja ne stekne pravo na korišćenje apanaže o kojoj je riječ u čl. 21 Osnovnog Statuta Kraljevstva Italije, Njegovo Veličanstvo kralj Italije nastaviće da se stara o troškovima dvora i kuće princa i princeze od Napulja, uključujući naknadu određenu narednim članom, u mjeri koja odgovara novom statusu Njihovih Visočanstava.

Član 4.

Tokom braka Princeza supruga imaće pravo, od onoga što pripada Princu shodno prethodnom članu, na godišnju naknadu od pedeset hiljada lira (50.000 £) za garderobu i lične troškove, nezavisno od troškova njene sobe (camera) i njene kuće, koje će obezbjeđivati Princ suprug.

Član 5.

Na zahtjev Njenog Visočanstva princeze supruge, Njegovo Kraljevsko Visočanstvo princ suprug će joj odobriti, javnim aktom, pravo na sva postupanja, generalno, koja samo prevazilaze okvire redovnog upravljanja, a koja se tiču Njene imovine.

Član 6.

U slučaju da Princeza ostane udovicom, čak i bez djece, i dok god traje njeno udovištvo, a ukoliko to ne bude u jačoj mjeri određeno zakonom, Njegovo Veličanstvo kralj Italije će joj ustanoviti i dodijeliti, po osnovu udovštine, godišnju rentu od sto hiljada lira (100.000 £), pored korišćenja i uživanja stana opremljenog u skladu sa njenim rangom u jednoj od kraljevskih rezidencija.

Ovaj Ugovor, praćen Protokolom koji je njegov sastav-

ni dio, biće potvrđen od strane Njegovog Visočanstva knjaza Crne Gore i Njegovog Veličanstva kralja Italije, a potvrde će biti razmijenjene u Rimu što prije bude moguće.

Sačinjeno u Rimu, u Palati de la Consulta, 11. oktobra 1896.

Božidar Petrović Njegoš Viskonti Venosta

Baltazar Bogišić Ž. Kosta

Protokol

Njegovo Visočanstvo knjaz Crne Gore konstatuje i po potrebi izjavljuje da je nasljedstvo prestola, u Crnoj Gori, regulisano prema Salijskom zakonu a Njegovo Veličanstvo kralj Italije, primajući k znanju tu izjavu, izjavljuje, sa svoje strane, da je prihvata, u odnosu na Princa od Napulja, Princeze supruge i njihovih potomaka.

Sačinjeno u Rimu, u Palati de la Consulta, 11. oktobra 1896.

Božidar Petrović Njegoš Viskonti Venosta

Baltazar Bogišić Ž. Kosta²

U tekst bračnog ugovora sačinjenog na italijanskom jeziku, na početku je umetnuta izjava kralja Italije, koja glasi:

"UMBERTO I

milošću Božjom i voljom naroda

Kralj Italije

Pozdrav svima onima koji će ovo vidjeti

Ugovor, uz koji slijedi Protokol i čini njegov sastavni dio, a koji je zaključen u Naše ime, od strane punomoćnika koje smo mi odredili i izabrali, s punomoćnicima Njegovog Visočanstva Knjaza Crne Gore, a čijim aktima je utvrđen bračni ugovor u vezi sklapanja braka između Našeg voljenog sina Viktora Emanuela, princa od Napulja i i princeze Jelene od Crne Gore, kćerke Njegovog Visočanstva, podrazumijeva sljedeće...³ Ove izjave nema u originalu ugovora na francuskom jeziku.

Na kraju tog teksta je konstatacija ministra inostranih poslova Italije data u ime kralja, koja glasi: "Pošto smo vidjeli i proučili gore navedeni Ugovor s Protokolom u prilogu, Mi smo ga prihvatili, ratifikovali i potvrdili,

2 Deponovana građa Narodnog muzeja Crne Gore, fond Kralja Nikole.

3 Deponovana građa Narodnog muzeja Crne Gore, fond Kralja Nikole.

kao što ga i ovim dokumentom prihvatamo, ratifikujemo i potvrđujemo, obećavajući da ćemo ga poštovati i činiti da bude neprikosnoveno poštovan. S vjerom u to, potpisali smo ovo pismo o ratifikaciji i dali da se udari Naš Kraljevski pečat. U Rimu, Kraljevska palata Kvirinal, dana dvadeset prvog oktobra, godine Gospodnje hiljadu osamsto devedeset šeste, devetnaeste godine Našeg vladanja.

(M. P.)

U ime Njegovog Veličanstva Kralja

Ministar inostranih poslova

Viskonti Venosta, s. r."⁴

Ove izjave, takođe, nema u originalu ugovora na francuskom jeziku.

Protokol i pitanje odricanja od crnogorskog prestola

Jedno od pitanja koje je mučilo Bogišića (više nego knjaza Nikolu i drugog sapunomoćnika) je i pitanje izjave o odricanju princeze Jelene od prava na crnogorski presto. Izjava bi se protezala i na njene potomke. U Bogišićevom arhivu u Cavtatu⁵ našli smo Nacrt nezavršene izjave crnogorske princeze Jelene (pisan Bogišićevom rukom) o odricanju od prava na crnogorski presto. Najvjerovatnije je da je Nacrt izjave sačinjen prije princezinog odlaska u Italiju.

Tekst nepotpune izjave glasi: "Pošto nasljedje prestola u C. G. može biti isključivo u muškoj lozi doma Petrovića, ja naša podpisana Knjaginjica Jelena kći Nj. V. Knjaza Nikole I od C.G., koja se udaje za Nj. V. Vict. Em. od Savoje prestolonasljednika italijanskoga, izjavljujem za sebe i za sve moje potomke..."

Uz ovu izjavu, Bogišić je dodao sljedeći komentar: "Rectifié...avec cette clause explicative que voici: la declaration contenue dans le Protocole additionnel de ce Traité implique en complète tous les descendants de la Princesse Helène et du Prince de Naples de la succession au trône de Monténégro.

Calvo, dictionnaire de droit public

sub salique:

"...depuis cette époque (1316) l'exclusion au trône des filles, et de leurs descendants a fait partie des lois fondamentales du royaume de France".

Jasno je da se isključenje tiče i muškog potomstva

4 Deponovana građa Narodnog muzeja Crne Gore, fond Kralja Nikole.

5 ZBB HAZU, XXII/8

jedne ženske."⁶

Calvo, rječnik javnog prava

pod salijski: "...od tog vremena (1316) isključivanje (od nasleđa) prestola kćerki i njihovih potomaka činila je dio fundamentalnih zakona kraljevstva Francuske" (ZBB HAZU, XXII/8).

Inače, prije nego što su punomoćnici otputovali u Rim radi vođenja pregovora, na Cetinju se razgovaralo o izjavi o odricanju od svih vladarskih političkih prava potomaka "koji izadju iz toga braka". U tom smislu je i glasilo upustvo punomoćnicima: "U prethodnome (11) članku, naročito se i s jedne i s druge strane izjavljuje da potomstvo koje izade iz ovoga braka ne može, samo po sebi imati nikakva prava nasljedstva ni nikakav imetak ni dio imetka Vladarske Kuće Crnogorske, sadašnji ni budući, – a još manje može imati kakva politička ili vladarska prava u samoj Crnoj Gori."⁷

Pitanje odricanja od crnogorskog prestola je bilo aktuelno i u toku vođenja pregovora u Rimu. Bogišić je na njemu posebno insistirao. Kraljevi punomoćnici su

6 U prevodu komentar glasii: "Ispravljen... sa ovom eksplikativnom klauzulom kako stoji: izjava sadržana u dodatom Protokolu ovog Ugovora odnosi se u cjelini na sve potomke princeze Jelene i princa od Napulja povodom nasleđa prestola Crne Gore.

7 ZBB HAZU, XXII/8.

ga pitali: "Zašto se to pitanje uopšte postavlja". Umalo da nijesu kazali da nemaju ovlašćenja da o tome razgovaraju. Drugi knjažev punomoćnik, gospodin Božo nije htio da ulazi u dublju diskusiju o tome, jer se plašio reakcije kralja Umberta. Bogišić je ipak i dalje insistirao na njegovom rješavanju, smatrajući da ga treba urediti barem u zasebnom Protokolu, ako ne može u Ugovoru. Punomoćnici su se naposljetku saglasili da se ono uredi u zasebnom Protokolu. Redakciju je sastavio ministar Costa, a dopunio je ministar Venosta. Bogišiću se njihova redakcija nije dopala, jer se "udaljava od prostote". Medjutim, gospodin Božo, zbog eventualne loše reakcije kralja Italije, nije dao da se na tome dalje insistira.

Jedna od nedoumica u odnosu na sadržaj Protokola je i ona koje se odnosila na nasljeđivanje prestola u Crnoj Gori prema Salijskom zakonu. U tom smislu postavilo se pitanje da li pozivanje na odredbe Salijskog zakona o nasljeđivanju prestola ima jedno od dva značenja: da je isključena žena ili da su isključeni muški nasljednici.

Bogišić je tada zatražio da mu donesu odgovarajuću literaturu iz koje se jasno vidjelo da se ono odnosi i na muško potomstvo. Ipak, ostalo je otvoreno da ovo pitanje prouči knjaz Nikola, pa, ako nadje da nije dovoljno uređeno, može uticati da princeza Jelena "potpiše formalno odricanje o svijeh prava na presto."⁸

8 ZBB HAZU, XXII/8

Inače, Salijski zakon (Lex Salica) pripada grupi najstarijih tzv. varvarskih zakonika. Sadrži norme običajnog prava salijskih franaka. Prva redakcija (Pactus legis Salicae – 65 članova) nastala je krajem V ili početkom VI vijeka, za vrijeme vladavine Klodovika (481-511), unuka osnivača dinastije Merovinga, a posljednja (Lex Salica emendata – 70 članova) je iz doba Karla Velikog. U tom periodu donosili su se i drugi tzv. lex barbarorum, koji su uz Lax Salicia predstavljali značajan izvor rano-feudalnog prava u zapadnoj Evropi. Primjena Salijskog zakona doseže do IX vijeka. Propašću franačke države, Zakon se postepeno transformisao u običajno pravo. U njemu preovladavaju norme krivičnog prava, a znatno su manje zastupljene one iz stvarnog, obligacionog, porodičnog, nasljednog i procesnog prava.

Salijski zakon sadrži niz odredaba kojim se uređuje položaj slobodne žene. Posebnu zaštitu su uživale trudnice i žene koje mogu da rađaju. Tako na primjer: "Ako neko zlostavni slobodnu i trudnu ženu, pa ona umre, presudiće se 28.000 dinara, što iznosi 700 solida. Ako neko ubije slobodnu ženu koja može da rađa, presudiće se da plati 24.000 dinara, što iznosi 600 solida. Ako je ubije kad više ne može da rađa, presudiće se da plati 8.000 dinara, što iznosi 200 solida".⁹

Interesantne su i sledeće odredbe: "Ako neki slobodan čovjek uhvati šaku, ruku ili prst slobodne žene, i to mu bude dokazano, presudiće se da plati 15 solida. Ako joj stegne ruku, treba da plati 30 solida. Ako joj dirne ruku više lakta, presudiće se da plati 1.400 dinara, što iznosi 35 solida".¹⁰

Zaštiti žene posvećen je i član 13 Salijskog Zakona, koji glasi: "Ako tri čovjeka pomažu pri otmici slobodne devojke, treba da plate po 30 solida. Ostali, ako ih je bilo više od trojice, treba da plate po 5 solida. Oni koji su bili naoružani strijelama, presudiće se da plate po 3 solida. Otmičari, međutim, treba da plate 2.500 dinara, što iznosi 62 ½ solida. Međutim, ako otmu djevojku koja je bila zaključana ili se nalazila u ženskim odajama, presudiće se da plate otkup za djevojku i napred navedenu kaznu. Međutim, ako je oteta devojka bila pod kraljevom zaštitom, za prestup (fritus) kazna će biti 2.500 dinara, što iznosi 62 ½ solida. Ako kraljev kmet ili lit otme slobodnu ženu, treba da odgovara svojim životom. Ako slobodna djevojka po svojoj volji pođe sa robom, gubi svoju slobodu. Treba da se slično postupi i sa slobodnim čovekom koji se oženi tuđom robinjom. Ako neko otme tuđu vjericu i s njom se vjenča, pre-

sudiće se da plati 2.500 dinara, što iznosi 62 ½ solida".

Međutim, nasljedna prava žene bila su ograničena. U tom smislu član 59 Salijskog Zakona glasi: "Ako neko umre i ne ostavi djece, a živa mu je majka, ona će ga naslijediti. Ako mu majka nije živa, a ostavi brata ili sestru, oni će ga naslijediti. Ako ni njih nema, naslijediće ga tetka, majčina sestra. A dalje, naslijediće ga najbliži srodnik iz pomenutih loza. Zemlju, međutim, nikako ne može da naslijedi žena, već cjelokupna zemlja pripada muškarcima njegova roda. "

U XIV vijeku nastao je spor oko nasljeđa francuskog prestola između dinastija Vaolis i Ploitagenet. Tada se Eduard III pozvao na odredbu Salijskog zakona po kojoj je ženama oduzeto pravo da nasljeđuju zemlju. Od tada se, naročito od XVI vijeka, pozivanje na Salijski zakon, odnosilo na isključenje žena iz nasljeđivanja prestola.

Po povratku iz Rima, Bogišić je knjazu Nikoli podnio izvještaj o rezultatima misije. Bilo je govora i o Protokolu. Knjaz mu je tada saopštio "da se on nada da će biti muških dosta u kući, tako da na Talijance neće red doći. Kaza da će najbolje biti da se protokol uništi te da se o tome ne govori."¹¹ Bogišić je o tom pitanju isti dan razgovarao i sa vojvodom Gavrom Vukovićem, što je interesantan podatak. Ipak, Vojvoda, u "Memoarima", ne skriva svoje zasluge u rješavanju tog pitanja, iako iz Bogišićevih zapisa, koji su pisani mnogo ranije, proizilazi nešto drugačiji zaključak

U Protokolu uz bračni ugovor, zaključen između crnogorske princeze Jelene i italijanskog prestolonasljednika Viktora Emanuela, istaknuto je da je nasljedstvo prestola u Crnoj Gori uređeno prema Salijskom zakonu, čime se htjelo ukazati da princeza Jelena, njen muž i njihovi potomci ne mogu pretendovati na crnogorski presto.

Protokol je sačinjen u Rimu u palati Consulta, 11. oktobra 1896. godine, a potpisali su ga dva italijanska ministra Viskonti Venosta i Ž. Kosta, s jedne strane i Valtazar Bogišić i Božidar Petrović Njegoš, s druge strane. U Protokolu stoji: "Njegovo Visočanstvo Knjaz Crne Gore konstatuje i po potrebi izjavljuje da je nasljedstvo prestola u Crnoj Gori regulisano prema Salijskom zakonu, a Njegovo Veličanstvo Kralj Italije, primajući k znanju tu izjavu, izjavljuje, s svoje strane, da je prihvata, što se tiče Princa od Napulja, Princeze supruge i njihovih potomaka".¹²

Da zaključimo: pitanje odricanja od crnogorskog prestola je mučilo Bogišića prije odlaska u Rim, u toku

⁹ 11 ZBB HAZU, XXII/8.

¹² 12 ZBB HAZU, XXII/8.

⁹ Član 24, stav 3, 6 i 7 Salijskog zakona.

¹⁰ Član 20 Salijskog zakona.

vođenja pregovora, prilikom sačinjavanja ugovora i prije odlaska princeze Jelene za Italiju. Na njemu je insistirao tim više što i u bračnom ugovoru bavorske princeze postoji odredba o odricanju od svih prava. Sa onim što se kasnije našlo u Protokolu nije bio posve zadovoljan.

Po povratku iz Rima dva puta je pokrenuo to pitanje: jednom u malom salonu dvora knjaza Nikole: drugi put u Odžakliji princa Mirka. Međutim, knjaz Nikola tome pitanju nije pridavao posebnu pažnju. Bogišiću je čak rekao: "Biće djeca u Danila i Mirka". Bogišić je u Zapisu, na ovo imao sljedeći komentar: "Kako da je o tome riječ."¹³

Pošto nije uspio njegov naum o tome da se odricanje na Cetinju učini, Bogišić se povjerio vojvodi Gavru Vukoviću, preporučivši mu da pri ratifikaciji bračnog ugovora umetne ime "clause expletive explicitive". Bogišić je i na ovo imao komentar: "Ne znam što je učinio".¹⁴

Pažljivom čitaocu neće promaći nešto drugačija interpretacija pitanja odricanja od crnogorskog prestola od strane vojvode Gavra Vukovića.

Naime, on u "Memoarima" potencira svoju ulogu u rješavanju toga pitanja, a minimizira Bogišićevu. Uostalom, pogledajmo kako glasi taj dio njegovih Memoara: "Pri sklapanju ugovora o braku, naši i italijanski delegati, mada je bilo među njima doktora prava, izostavili su jedno veoma važno pitanje, koje je moralo ući u ugovor. Sve su sitnice utančali, najvažnija klauzula ispala im je iz vida, o uzajamnom nasljeđivanju prestola među obijema dinastijama. Ali su se Italijani prisjetili da i o tome treba, za svaki slučaj, stipulirati. Ministar pravde Kosta predao mi je redižiranu klauzulu, koju je Gospodar usvojio. Ona je glasila: "Bračnom vezom Princa od Napolja sa crnogorskom princesom Jelenom, niti njeni potomci mogu doći na crnogorski presto, niti Petrovići Njeguši na italijanski, ni u kojem slučaju". Ovu klauzulu potpisali smo u duplikatu ministar Kosta i ja, i bude aneksirana glavnom ugovoru."¹⁵

Bogišić je u bilješkama, sačinjenim po povratku iz Italije, zapisao da u Projektu bračnog ugovora, koga su predložili kraljevi punomoćnici, nije bilo odredbe o odricanju od crnogorskog prestola. Međutim, na njegovo insistiranje pokrenuto je i to pitanje u toku pregovora, uprkos tome što mu knjaz Nikola s Cetinja na to "ne

¹³ 13 ZBB HAZU, XXII/8.

¹⁴ 14 ZBB HAZU, XXII/8.

¹⁵ 15 Vojvoda Gavro Vuković, Memoari..., str. 537 i 538.

odgovori ništa". Uostalom, o tome se govori u njegovim zapisima o toku pregovora.

U "Zapisu" pod naslovom: "Popravke koje izvojitih u našu korist", Bogišić je zaključio: "Abundare licet: mi smo učinili što smo mogli, a mogli smo i to ne učiniti: bili smo na to ovlašteni. Da Knjaz nije zahtijevao odreke vidi se iz toga što odlazeći put Italije reče: da će nastojati da se Protokol poruši sasvim."¹⁶

Rezime

Udaja crnogorske princeze Jelena Petrović Njegoš za italijanskog princa i prestolonasljednika Viktora Emanuela III Savojskog izazvala je veliku pažnju ondašnje evropske i svjetske javnosti. Iz te prevelike sreće, Crnoj Gori i njenoj dinastiji se nagovijestiše još veće i zanosnije slasti. U tim teškim i nemirnim vremenima, radost u vladarskim porodicama Italije i Crne Gore je zaista gorela svojim plamenom.

U javnosti je manje poznata pravna strana ove priče. Naročito onaj dio koji se vezuje za bračni ugovor dvoje zaručnika.

Rasvjetljavanje tog pitanja ima nesumnjivog značenja i stvarne vrijednosti za "dopunu" dosadašnje literature koja je posvećena udaji crnogorske princeze. Posebnu zaslugu za tu dopunu dugujemo Valtazaru Bogišiću, koji je uložio više napora, volje, strpljenja i odricanja da nam, u svojstvu neposrednog učesnika, ostavi pisani materijal o tome.

Naša nezadrživa radoznalost bila je glavni uzrok pribavljanja toga vrijednog materijala.

Na osnovu Bogišićevog neobjavljenog materijala nastala je inspiracija za rasvjetljavanje njegove uloge i uloge Boža Petrovića Njegoša, koji su, kao knjaževi punomoćnici, učestvovali u sačinjavanju bračnog ugovora crnogorske princeze i italijanskog princa.

S tim u vezi, posebna pažnja je posvećena pripremnim radnjama punomoćnika, njihovim razgovorima s knjazom Nikolom, upustvima koje im je on dao u svojstvu vlastodavca, pregovorima sa italijanskim punomoćnicima u Rimu, razgovoru s kraljem Italije i bračnom ugovoru. U radu je i prevod bračnog ugovora koji je sačinjen u originalu na francuskom jeziku kao autentičan tekst.

¹⁶ 16 ZBB HAZU, XXII/8.

UKUSI CRNE GORE

Izvor: Ukusi Crne Gore

Sukana pita sa sirom

Sastojci:

- brašno.....1 kg
- so.....5 kg
- mast.....200 g
- sir.....1 kg
- jaja.....4 komada
- kiselo mlijeko.....2 l

Priprema:

U prosijano brašno dodati so i zamijesiti tijesto sa mlakom vodom. Ostaviti da se odmori 15 minuta. Od tijesta razvući kore. Poprskati ih uljem i po površini rasporediti fi l od izmravljenog sira povezanog jajima. Kore urolovati i pažljivo usukati na podmazanoj tepsiji u obliku kruga. Pitu premazati mašću i peći u rerni zagrijanoj na 180 stepeni, dok dobije rumenu boju. Kada je pita pečena, isjeći je i servirati. Uz pitu sukaču servira se kiselo mlijeko.

Sarma sa sušenim svinjskim mesom

Sastojci:

- mljeveno meso.....500 g
- pirinač.....200 g
- crni luk.....100 g
- ulje.....0,8 dl
- kisjeli kupus.....600 g
- krompir.....600 g
- sušeno svinjsko meso bez kostiju.....600 g
- peršun.....1 vezica
- začinske trave i začini
- bujon od svinjskog mesa i paradajz safta

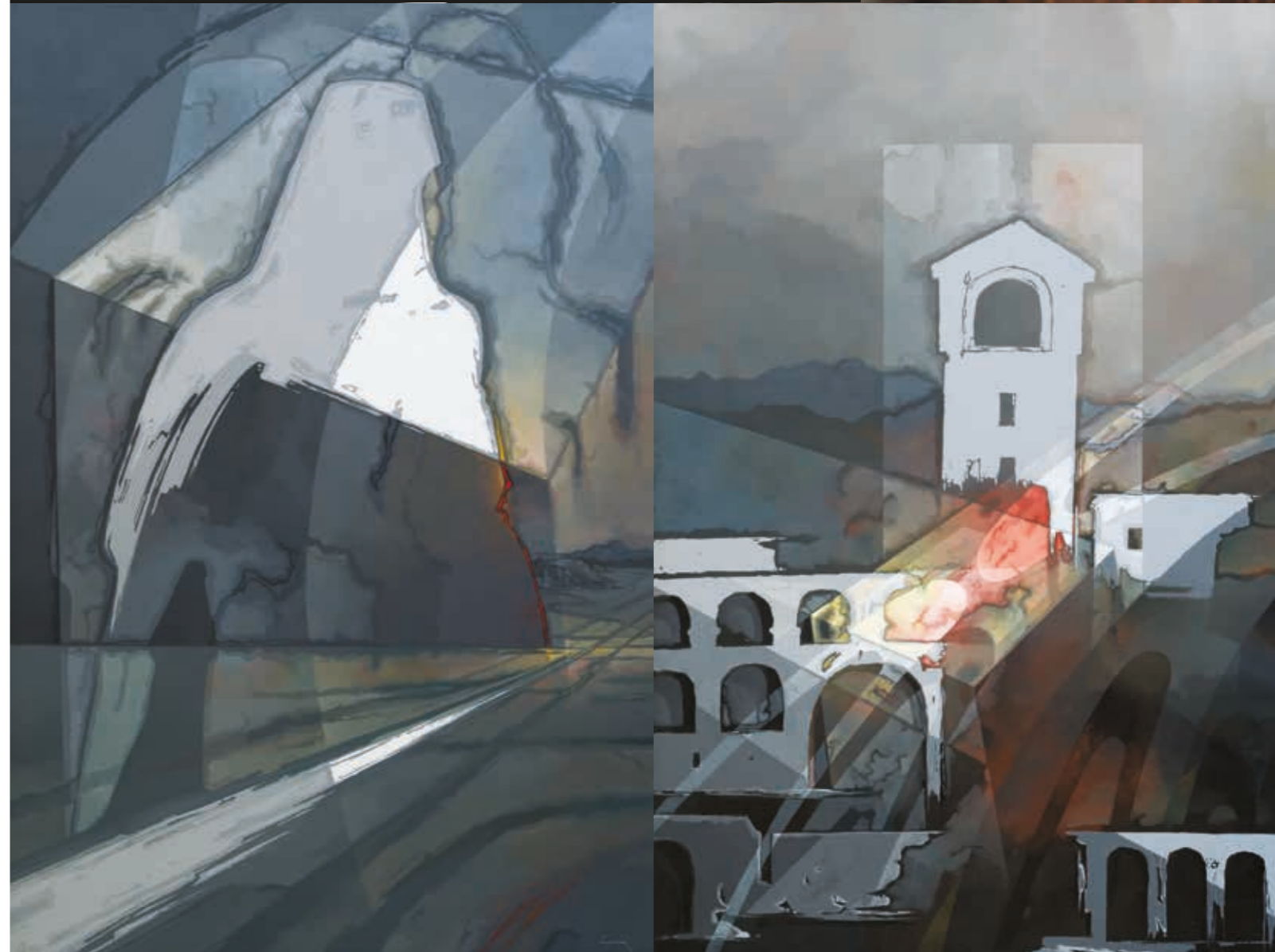
Priprema:

Crni luk sitno sjeckan propržiti na zagrijanom ulju, dodati pirinač, podliti bujonom i kratko prodinstati.

Spojiti sa mljevenim mesom i začiniti. Listove kisjelog kupusa filovati i oblikovati sarme. Sušeno svinjsko meso skuvati i bujonom preliti složene sarme. Kuvati. Pri kraju kuvanja oplemeniti paradajz-saft om i začinskim travama. Oblikovani krompir skuvati. Servirati sarmu, kuvano sušeno meso i krompir. Poslužiti toplo.

DANI CRNOGORSKE KULTURE 2021.
Izložba Luke Lagatora u Galeriji Kristofor Stanković 3. 11. 2021.

**Svečanost obilježavanja 30. godišnjice osnivanja i djelovanja
NACIONALNA ZAJEDNICA CRNOGORACA HRVATSKE**

